

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2013

Helena Friedrichová

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Diplomová práce

Friedrichová Helena

Alternativní pohled na logopedickou intervenci u osob s Brocovou afázií

Olomouc 2013

vedoucí práce: doc. Mgr. Kateřina Vitásková, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 15.4.2013

.....
(podpis)

Poděkování

Děkuji vedoucí diplomové práce doc. Mgr. Kateřině Vitáskové, Ph.D. za pomoc, konstruktivní rady a odborné vedení diplomové práce, dále Mgr. Janě Valové za její ochotu a poskytnutí cenných rad a v neposlední řadě rovněž osobám za jejich spolupráci.

OBSAH

ÚVOD	7
------------	---

I TEORETICKÁ ČÁST

1 KOGNITIVNÍ LINGVISTIKA	10
---------------------------------------	-----------

1.1 Kognitivní lingvistika a kognitivní věda	10
1.2 Kognitivní lingvistika podle „lakoffovsko-johnsonovského konceptu“	13
1.3 Metafora v kognitivní lingvistice	15
1.4 Kognitivní lingvistika: přirozený svět - jazyk - tělo - společenství.....	18

2 SOMATICKÁ FRAZEOLOGIE	21
--------------------------------------	-----------

2.1 Uvedení do frazeologie	21
2.2 Somatická frazeologie a antropocentrismus	22
2.3 Somatické frazémy a orientační metafora.....	24

3 LOGOPEDIE.....	29
-------------------------	-----------

3.1 Uvedení do logopedie jako vědního oboru	29
3.2 Afázie	33
3.2.1 Terminologická východiska	33
3.2.2 Etiologie, symptomatologie	37
3.2.3 Bostonská klasifikace	41
3.2.4 Terapie	45

II EMPIRICKÁ ČÁST

4 ALTERNATIVNÍ POHLED NA LOGOPEDICKOU INTERVENCI U OSOB

S BROCOVOU AFÁZIÍ	48
--------------------------------	-----------

4.1 Cíl, metodologie a hypotézy výzkumného projektu	48
4.2 Charakteristika výzkumného souboru a časový harmonogram	50
4.3 Charakteristika zařízení	51
4.4 Zpracování vytvořených materiálů	52
4.4.1 Jazyk-pojmenování	52
4.4.2 Jazyk-automatická řeč	53
4.5 Vlastní výzkumné šetření	55

4.5.1 Vlastní výzkumné šetření: Jazyk-pojmenování	59
4.5.2 Vlastní výzkumné šetření: Jazyk-automatická řeč	62
4.5.3 Analýza výzkumného šetření	67
4.6 Závěry výzkumného šetření	69
ZÁVĚR	71
SEZNAM LITERATURY	73
SEZNAM OBRÁZKŮ	84
SEZNAM TABULEK	85
SEZNAM GRAFŮ	86
SEZNAM PŘÍLOH	87

ÚVOD¹

Jazyk² a řeč³ jsou velmi významnými fenomény lidského bytí, neboť umožňují jednak osobní kontakt, jednak sociální komunikaci s okolím, a právě neschopnost komunikace představuje jedno z nejhorších postižení, se kterým se člověk může v průběhu života střetnout.⁴

Předmětem diplomové práce je jeden z nejzávažnějších a nejkomplicovanějších druhů narušené komunikační schopnosti, a to získaná orgánová nemluvnost (získaná porucha jazyka), respektive Brocova afázie jako jeden z nejfrekventovanějších typů nonfluentní afázie (dle Bostonského klasifikačního systému), jež postihuje zejména osoby ve věkové skupině středního a staršího věku nejčastěji v důsledku cévních mozkových příhod. Stejně jako jiné druhy narušené komunikační schopnosti i afázie v rámci logopedie vyžaduje mimo jiné i logopedickou intervenci s cílem „*eliminovat, zmírnit či alespoň překonat*“⁵ tuto získanou formu narušené komunikační schopnosti. Přestože terapie afázie má své základní aspekty a etapy, přístupy, strategie a intervenční techniky, nicméně žádný z konceptů terapeutických metod se neorientuje v terapii afázie na využití kognitivně orientované lingvistiky, ačkoli lingvistika obecně vnáší do studia afázie otázky, „*které jsou důležité nejen pro řešení problému fungování jazyka, ale [přispívá] i k (...) terapii afatických onemocnění. [A] (...) může být užitečná pro afaziologii (...) a při reedukaci řeči.*“⁶

Kognitivně orientovaný přístup k jazyku považujeme za jednu z oblastí terapie afázie, přestože v publikacích týkajících se afaziologické problematiky není kognitivně orientované lingvistice věnována žádná pozornost. Metodologickou oporou nám bude kognitivní lingvistika, respektive kognitivně orientovaný přístup George Lakoffa a Marka Johnsona, autorů publikace *Metafory, kterými žijeme*⁷, který se pokusíme uplatnit v rámci logopedické intervence u osob s Brocovou afázií, a tím poukázat na

---

¹ V diplomové práci, jež je obecně chápána jako odborný text, upřednostňujeme dle ISO 690:2011 metodu citování, tj. formu průběžných poznámek pod čarou, které slouží i pro doplnění specifických informací.

² „*Jazyk je soustava druhotných dorozumivacích prostředků znakové povahy, zprostředkující dorozumívání lidí.*“ DVORÁK, J.: *Logopedický slovník*. 3. vyd. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2007, s. 97.

³ „*Řeč je forma sdělování a dorozumívání založená na používání slovních (mluva, písmo), ale i neslovních (gesta, mimika) výrazových prostředků komunikace.*“ DVORÁK, J.: *Logopedický slovník*. 3. vyd. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2007, s. 175.

⁴ Srov. HEROUTOVÁ, M.: *Terapie afázie v širším kontextu*. In KLENKOVÁ, J. et al.: *Terapie v logopedii*. Brno: MU, 2007, s. 92.

⁵ LECHTA, V.: *Metody a techniky logopedické terapie, principy jejich aplikace*. In LECHTA, V. et al.: *Terapie narušené komunikační schopnosti*. 2. vyd. Přel. J. Křížová. Praha: Portál, 2011, s. 18.

⁶ LEHEČKOVÁ, H.: *Jazykové aspekty typologie afázie*. In STEHLÍKOVÁ, O.: *Afaziologie. Stránky doktorandů: Ústav českého jazyka a teorie komunikace* [online]. Leden 2004 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z WWW: <<http://ds.fox1.cz/?module=se&sid=4>>.

⁷ LAKOFF, G. - JOHNSON, M.: *Metafory, kterými žijeme*. Přel. M. Čejka. Brno: Host, 2002.

nové možnosti v oblasti terapie afázie, neboť takto orientovaná lingvistika vychází z premisy, že jazyk „vyrůstá“ z lidské kognitivní výbavy, z významu tělesnosti, schopnosti myšlení v dimenzích metafor. Tzn., že zkušenost subjektivně prožívaného těla se promítá do myšlení a hraje zásadní úlohu v lidském vztahu ke světu a dává jazyku a jazykovému projevu perspektivu. Přístup k jazyku z perspektivy lidské kognitivity označovaný jako kognitivní lingvistika, jenž vymezuje, že důležité místo v „běžně“ užívaném jazyce zastupuje tělo a tělesnost, budeme konfrontovat se somatickou frazeologií, v souvislosti s kterou nám bude metodologickou oporou tematicky vytvořený frazeologický slovník Evy Mrhačové *Názvy částí lidského těla v české a polské frazeologii a idiomatice*.⁸

Než přistoupíme k takto zaměřené koncepci logopedické intervence u osob s Brocovou afázií za využití kognitivní lingvistiky a somatické frazeologie, jež je zahrnuta v empirické části, nastíníme nejprve základní principy, teoretická východiska apod. kognitivní lingvistiky jako disciplíny na pomezí lingvistiky a dalších oborů a frazeologie, jež je založená na názvech lidského těla, na tzv. somatické frazeologii, jako disciplíny lingvistické, a paralelně se pokusíme o jejich komparaci. Následně přiblížíme logopedii jako vědní obor a problematiku afaziologie, která reprezentuje souběžně s logopedií (i jako součást logopedie) moderní vědu interdisciplinárního charakteru. V teoretickém rámci zaměřujícím se na oblast afaziologie budeme analyzovat poznatky týkající se afázie, a to s ohledem k tematickému pojetí diplomové práce, tj. k aplikaci kognitivně orientované lingvistiky G. Lakoffa a M. Johnsona a somatické frazeologie, tzn. k jinému (alternativnímu) pohledu na logopedickou intervenci u osob s Brocovou afázií.

---

⁸ MRHAČOVÁ, E.: *Názvy částí lidského těla v české frazeologii a idiomatice (tematický frazeologický slovník II.)*. Ostrava: FF OU Ostrava, 2000.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 KOGNITIVNÍ LINGVISTIKA

1.1 Kognitivní lingvistika a kognitivní věda

V 50. letech 20. století vznikla ve Spojených Státech nová oblast soudobé vědy, pro niž se vžil název „kognitivní věda“⁹ jako shrnující označení pro různé specializované vědní obory. Nicméně až „*poměrně nedávno došlo k propojení oborů, které se z velmi rozmanitých stran, rozmanitými metodami a s rozmanitými cíli pokoušejí dovědět něco více o fenoménu myslí jako takové. (...) Je příznačné, že při tomto propojování oborů sehrála nepřímou, ale výrazně stimulující roli umělá inteligence (jakožto disciplína, podobor informatiky) - totiž tím, že provokativně nabídla programovaný počítač jako model lidské myslí. Vznikl tak nový, transdisciplinární obor bádání, zvaný kognitivní věda.*“¹⁰ U vzniku a počátečního rozvoje kognitivní vědy se vedle teorie umělé inteligence (zejména směr hledající inspiraci v lidském uvažování) prosadily i vědní obory¹¹ (filozofie - zejména filozofie myslí, psychologie, neurovědy - především neurofyzologie, biologie - evoluční, kybernetika, informatika, lingvistika) a podobory (viz obr. 1), u kterých byla snaha je „*produktivně (...) propojit tak, aby z jejich vzájemné interakce vzešlo nové poznání,*“¹² a to kognitivní věda.

Podobu vědní disciplíny dostala kognitivní věda v roce 1970 se vznikem první profesní mezinárodní společnosti pro kognitivní vědu - International Society for Cognitive Science¹³ (Mezinárodní společnost pro kognitivní vědu) se sídlem

---

⁹ Kognitivní věda = cognitive science (ang. terminologie), kognitionswissenschaft (něm. terminologie), kognitywistyka (pol. terminologie) aj. Někdy se užívá plurál kognitivní vědy (v anglickém a slovenském prostředí), jindy singulár pro zdůraznění sjednocujícího transdisciplinárního trendu, který se mění z interdisciplinárního trendu. (Srov. HAVEL, I. M.: Věda o duši. *Vesmír*, 2000, roč. 79, č. 7, s. 363.); V teorii vědy se mluví o prolomení bariér mezi obory. (Srov. ROOSEVELTOVÁ, A. C.: Transdisciplinární věda. *Vesmír*, 2003, roč. 82, č. 11, s. 657.); „*Budeme-li nadále hovořit o vědách, pak bude institucionální konstituce kognitivní vědy v nedohlednu.*“ (PSTRUŽINA, K.: Ján Rybár, Ľubica Beňušková, Vladimír Kvasnička (editoři): *Kognitivne vedy*. *Vesmír*, 2003, roč. 82, č. 11, s. 655.)

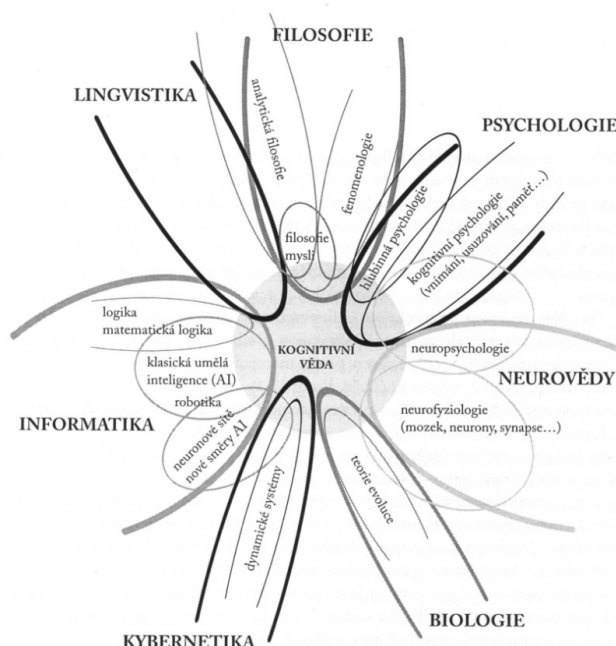
¹⁰ HAVEL, I. M.: Kognitivní věda a problém vztahu mezi myslí a tělem. In KRÁMSKÝ, D. (ed.): *Kognitivní věda dnes a zítra*. Liberec: Bor, 2009, s. 14.

¹¹ V r. 1978 se poprvé objevil tzv. kognitivní hexagram - 6 oborů, které spolupracují v rámci kognitivní vědy - ve zprávě Sloanovy nadace (Sloan Foundation). Srov. MILLER, G. A.: The cognitive revolution: a historical perspective. *TRENDS in Cognitive Sciences*. March 2003, vol. 7, no. 3, p. 143.

¹² HAVEL, I. M. - KELEMEN, J.: Proč se zajímat o kognitivní vědu. In THAGARD, P.: *Úvod do kognitivní vědy: mysl a myšlení*. Přel. RNDr. A. Markoš, CSc. Praha: Portál, 2001, s. 7.

¹³ V polovině 70. let minulého století byla společnost přejmenována: Cognitive Science Society (Společnost pro kognitivní vědu), v současné době vydává časopis *Cognitive Science a Topics in Cognitive Science*; v r. 1989 byla založena ICLA (International Cognitive Linguistics Association), vydává časopis *Journal of Cognitive Science*, a společnost SCLA (Slavistic Cognitive Linguistic Association). V ČR v r. 2011 neformálně ustanovena organizace studentů při KF VŠE v Praze SCSP (Society for Cognitive Science and Philosophy - Společnost pro kognitivní vědu a filozofii). Od r. 2005 se pravidelně koná konference Kognice, kterou poprvé zorganizovala FIM UHK. Webové stránky o kognitivní vědě v ČR: Massive Error, Cogscience.info, cogling.info.

v Hanoveru, ve státě New Hampshire, USA - a založením prvního mezinárodního časopisu, zaměřeným obsahově zcela na kognitivní vědu, Cognitive Science ve vydavatelství Ablex. V tomtéž desetiletí (1973) použil H. Ch. Longuet-Higgins poprvé termín kognitivní věda. V 80. a 90. letech se pole působnosti kognitivní vědy rozšířilo i na (sociální) antropologii, literární teorii, sociální vědy - některé (pod)oblasti sociologie - studia kultury, další přírodní vědy a oblasti umělého života.

Obř. 1 Schéma kognitivní vědy (centrální kruh) jako průniku různých disciplín¹⁴

Definice¹⁵ vymezují kognitivní vědu jako obor zkoumající „kognitivnost - schopnost poznávat a myslet a s těmito fenomény související další schopnosti, se kterými se střetáváme u člověka.“¹⁶ „V širším pojetí se ovšem kognitivní věda neomezuje jen na člověka, ani na čistě poznávací a rozumovou komponentu jeho myslí,“¹⁷ ale kognitivní věda [se] pokouší o komparativní či zobecňující přístup, pro

¹⁴ HAVEL, I. M.: Kognitivní věda a problém vztahu mezi myslí a tělem. In KRÁMSKÝ, D. (ed.): *Kognitivní věda dnes a zítra*. Liberec: Bor, 2009, s. 15. (Srov. HAVEL, I. M.: Věda o duši. *Vesmír*, 2000, roč. 79, č. 7, s. 363.)

¹⁵ „Kognitivní věda je interdisciplinární aktivitou zabývající se myšlením a inteligencí zahrnující filozofii, psychologii, umělou inteligenci, neurovědy, lingvistiku a antropologii.“ (THAGARD, P.: *Úvod do kognitivní vědy: mysl a myšlení*. Přel. RNDr. A. Markoš, CSc. Praha: Portál, 2001, s. 11.); v českém prostředí vymezili včetně I. M. Havla (Srov. HAVEL, I. M.: Věda o duši. *Vesmír*, 2000, roč. 79, č. 7, s. 363.) kognitivní vědu P. Jirků, J. Kelemen (Srov. JIRKŮ, P. - KELEMEN, J.: *Kapitoly z kognitivní vědy: racionalita z hlediska chování, jazyka a logiky*. Praha: VŠE, 1996.); v zahraničí , např. S. Sloman, B. M. Bly, D. E. Rumelhart aj., existuje sbírka definic kognitivní vědy Cognitive Science: Defining an Interdiscipline.

¹⁶ KELEMEN, J.: Emoce a kognitivní věda. In KRÁMSKÝ, D. (ed.): *Kognitivní věda dnes a zítra*. Liberec: Bor, 2009, s. 28.

¹⁷ HAVEL, I. M.: Věda o duši. *Vesmír*, 2000, roč. 79, č. 7, s. 363.

něž je přirozené myšlení stejně zajímavé jako umělé „myšlení“ (realizované například počítačem). Rovněž jí nejde (či nemělo by jít) jen o kognitivní procesy v užším slova smyslu (vnímání, učení, usuzování), ale i o další komponenty mysli jako je cílené jednání, paměť, komunikace, kreativní činnost, intencionalita, vůle, emoce, vědomí i nevědomí. Setkávají se a prolínají se tu různé klasické a moderní vědní obory, které jsou si někdy navzájem i dosti vzdálené.¹⁸ Na základě vzájemného vlivu a kooperace uvedených vědních oborů kognitivní vědy lze pochopit lidskou mysl a to, jak funguje. Z této příčinné souvislosti představuje kognitivní věda tradiční příklad transdisciplinarity oproti prosté multidisciplinarity.¹⁹ Kognitivní věda obecně zkoumá procesy, jež probíhají v lidské mysli, klade důraz na provázanost jazyka s myšlením, na způsoby, jak člověk existuje prostřednictvím jazyka. Právě jazyk umožňuje kognitivní vědě „poznávat některé procesy (a struktury), které jsou přímému pozorování nepřístupné.“²⁰ Pro kognitivní vědu je jazyk prostředkem poznávání kognitivních struktur, jimiž je člověk ukotven ve světě.

Jedním z východisek kognitivního přístupu je kognitivní lingvistika²¹ jako věda stojící na pomezí lingvistiky²² a dalších humanitních disciplín. Ačkoli dnes kognitivní lingvistika prezentuje etablovanou disciplínu, neexistuje její závazná a jednotná definice. „Navíc řada lingvistických koncepcí používá termín „kognitivní“ spíše jako módní etiketu, aniž by se jednalo o skutečné inovace teoretického či metodologického přístupu. Narážíme tak na fenomén, který se objevuje vždy, když je nová, ale již vlivná oblast vědy stále ve vývoji.“²³ Na půdě kognitivní lingvistiky se objevuje „mnoho různých přístupů, metod a zájmů, které jsou ovšem sjednoceny celou řadou společenských předpokladů. Jedním z nich je přesvědčení, že jazyk je nedílnou součástí lidského kognitivního systému.“²⁴

V současnosti se vymezují tři podoby kognitivní lingvistiky: první zastupuje mezioborovou subdisciplínu na úrovni psycholingvistiky a/nebo neurolingvistiky, druhá je spjata s pojetím kognitivní lingvistiky jako jedné z komplexu tzv.

¹⁸ HAVEL, I. M.: Kognitivní věda a problém vztahu mezi myslí a tělem. In KRÁMSKÝ, D. (ed.): *Kognitivní věda dnes a zítra*. Liberec: Bor, 2009, s. 14.

¹⁹ Srov. HAVEL, I. M.: Věda o duši. *Vesmír*, 2000, roč. 79, č. 7, s. 363.

²⁰ NEBESKÁ, I.: Kognitivní lingvistika. In *Přednášky z doktorandských dnů*. Praha: FF UK, 2006, s. 27.

²¹ „V současné době je vhodnější mluvit o kognitivním přístupu k jazyku než o kognitivní lingvistice jako konstituovaném oboru.“ (VAŇKOVÁ, I. - NEBESKÁ, I.: Kognitivní lingvistika teď a tady. In VAŇKOVÁ, I. et al: *Co na srdci, to na jazyku*. Praha: Karolinum, 2005, s. 22.)

²² Místo kognitivní lingvistiky v současné lingvistice: Srov. LAKOFF, G.: *Ženy, oheň a nebezpečné věci: co kategorie vypovídají o naší mysli*. Přel. D. Lukeš. Praha: Triáda, 2006, s. 599.

²³ SCHWARZOVA, M.: *Úvod do kognitivní lingvistiky*. Přel. F. Smolík. Praha: Dauphin, 2009, s. 32.

²⁴ TAYLOR, J. R.: *Cognitive grammar*. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 3.

kognitivních věd. Třetí jde v názvu „kognitivní lingvistika“ o specifický přístup k jazyku a pojetí jazyka.²⁵ Předmětem našeho zkoumání je vlastní vymezení třetí, neboť takto pojatá kognitivní lingvistika stojí v českém prostředí stále na počátku svého rozvoje, avšak ve světě (zejména angloamerickém) se prosadila jako nové paradigma nazírání na jazyk.

Přístup k jazyku z perspektivy lidské kognitivity označovaný jako „kognitivní lingvistika“ se zrodil z polemiky s generativismem²⁶ Noama Chomského, jehož teze začaly být v 2. polovině 70. let 20. století zpochybňovány. Proti principům generativismu se vymezili jako jedni z prvních američtí lingvisté, průkopníci usilující o propojení kognitivních věd s lingvistikou a literární vědou, George Lakoff (žák N. Chomského) a Mark Johnson, když začali pojímat metaforu jako základní lidský kognitivní mechanismus, který lze zkoumat na základě jazyka, a když vyšli z předpokladu, že tělo a tělesnost hraje zásadní úlohu v lidském vztahu ke světu a dává jazyku a jazykovému projevu perspektivu. Lakoff s Johnsonem tímto kognitivnělingvistickým přesvědčením vnesli do kognitivní lingvistiky „*zcela nový přístup ke vědě, pravdě, myšlení a jazyku.*“²⁷

1.2 Kognitivní lingvistika podle „lakoffovsko-johnsonovského konceptu“

Současná lingvistika, zejména ta, která se vymezuje jako lingvistika kognitivní („cognitive linguistics“), se zajímá především o to, jaké svědectví může jazyk podat o podstatě lidské mysli a o způsobech, jak člověk myslí. „*Jazyk je součástí poznávání a poznání (cognition), podílí se na tom, jak světu rozumíme, (...) jaký obraz světa si vytváříme a jak ho předáváme dál.*“²⁸

Kognitivní lingvistika reprezentuje poměrně nový přístup ke zkoumání jazyka, který se rozvíjí na přelomu 70. a 80. let 20. století a který po dvaceti letech „*označuje poměrně široké hnutí v rámci moderní jazykovědy.*“²⁹ Jedním z nejvlivnějších přístupů

²⁵ Srov. VAŇKOVÁ, I.: Kognitivní lingvistika v kulturních souvislostech. In KRÁMSKÝ, D. (ed.): *Kognitivní věda dnes a zítra*. Liberec: Bor, 2009, s. 244-246.

²⁶ Zakladatelem generativní lingvistiky je Noam Chomsky, americký lingvistka a profesor, který přinesl do soudobé lingvistiky nový pohled na jazyka a navrhl nové metody jeho zkoumání. Termín generativní znamená, „*že jde o takový druh mluvnice, která se dívá na jazyk jako na tvůrčí proces, v němž se jednotlivé věty generují (tj. vytvářejí) podle předem daných pravidel. Souhrn těchto pravidel považuje Chomsky za gramatiku jazyka.*“ Generativismus zkoumá jazyk jako přírodní objekt, nikoli jako atribut lidské subjektivity. (Srov. ČERNÝ, J.: *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia, 1996, s. 218.)

²⁷ VAŇKOVÁ, I.: Úvodem: na cestě ke (etno) kognitivní lingvistice. *Slovo a slovesnost*, roč. 71, č. 4, s. 245.

²⁸ KACETL, J.: Cognitive Linguistic. In ZELENKA, J. - MLS, K. (ed.): *Kognice 2008: recenzovaný sborník IV. ročníku konference s mezinárodní účastí*. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2008, s. 249.

²⁹ TAYLOR, J. R.: *Cognitive grammar*. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 3.

ke zkoumání jazyka z kognitivně orientované lingvistiky je pohled G. Lakoffa a M. Johnsona, který ovlivnil vývoj nejen amerického, ale i evropského kognitivismu.

Koncepce kognitivní lingvistiky Lakoffa a Johnsona se řadí do druhé generace kognitivní vědy, kognitivní vědy o „*vtělené mysli, (...) která se zabývá povahou lidské mysli, jaká skutečně je (tedy vtělesná!)*“³⁰ a která musela překonat ranou kognitivní vědu či kognitivní vědu první generace, která tvrdila, že „*mysl lze zkoumat z hlediska jejích kognitivních funkcí - tj. z hlediska operací, které provádí - , nezávisle na mozku nebo těle, (...) a představovala odtělenou mysl.*“³¹ K pojetí kognitivní lingvistiky označované jako teorie vtělesnosti mysli („*embodied theory of mind*“) se na jedné straně objevovala tvrzení týkající se zejména toho, že takto pojatá kognitivní lingvistika neprezentuje žádnou perspektivní teorii (N. Chomsky). Na straně druhé zaznívala z řad kognitivních lingvistů snaha polemizovat s lakoffovsko-johnsonovskými dílčími závěry nebo rozbory, které bylo potřeba podle představitelů kognitivismu upřesňovat a dále rozvíjet. Kognitivní lingvistika Lakoffa a Johnsona ale byla především napadána, že postrádá vědecké metody³², především podobné strukturalistickým:³³ „*...to, co se dnes označuje jako kognitivní lingvistika (míní se tím ostatně věci velmi různé), nebývá takřka v žádném jazykovědném kontextu nijak vřele vítáno, že bývá spíše provázeno rozpaky nebo přímo arogancí, vnímáno jako podivně nevědecké apod.*“³⁴ I když strukturalistický přístup ke studiu jazyka byl ve své době nesmírně produktivní, ponechal na okraji svého zkoumání tu skutečnost, že jazyk je bezprostředně spojen s člověkem a jazykovým společenstvím. A zatímco strukturalismus vycházel z objektivního realismu - („*...vše, co je objektivní, zakládá reálný svět...*“³⁵) mysl odráží logiku vnějšího světa - tak kognitivní lingvistika Lakoffa a Johnsona ze zkušenostního realismu nebo též experiencialismu. „*Nepopírají existenci „reálného světa“, jsou si jen vědomi relativity našeho pohledu, naší - tj. lidské - zkušenosti, našeho antropocentrismu. (...) Kognitivista říká: jsem člověk s lidskou kognitivní výbavou, s lidskou tělesností, s lidskými smysly: a vše, co se mi*

³⁰ BROCKMAN, J.: *Philosophy in the Flesh: Filozofie z masa a kostí*. Přel. J. Vejčková, M. Orálek. *Aluze*, 2006, roč. 10, č. 3, s. 58.

³¹ *Ibid.*, s. 56-59.

³² LUKEŠ, D.: O knize *Ženy, oheň a nebezpečné věci*, jejím autorovi a ohlasech na ni. *Kognitivní lingvistika* [online]. 2006 [cit. 2013-02-15]. Dostupné z WWW:< <http://cogling.info/oknizelakoff1987>>.

³³ Strukturalismus jako nejvlivnější směr ve 20. století je založen na díle Ferdinanda de Saussure, švýcarského lingvisty, mezi jehož základní myšlenky patří: la langue jako systém jazyka, parole jakožto promluva, langage, tj. řeč; lingvistický znak je arbitrární povahy; při zkoumání jazyka je nutné oddělovat synchronický a diachronický přístup. (Srov. ČERNÝ, J.: *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia, 1996, s. 130-137.)

³⁴ JANDA, L.: Kognitivní lingvistika. In VANĀKOVÁ, I.: *Nádoba plná řeči*. Praha: Karolinum, 2007, s. 51.

³⁵ Srov. ČERNÝ, J.: *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia, 1996, s. 127-144.

dává, je tím modifikováno.“³⁶ Hlavní premisou zkušenostního realismus je, že myšlení je závislé na těle, je imaginativní v protikladu k objektivismu, který vymezuje, že myšlení je abstraktní a nezávislé na těle.³⁷

Při zkoumání jazyka z pohledu kognitivní lingvistiky Lakoffa a Johnsona se preferuje empirický výzkum, který je zdrženlivý vůči filozofii a trvá na těle a tělesnosti jakožto určujících zdrojích vedoucích ke zkoumání lidské mysli: „...*mysl patří do těla* [is embodied], *nikoli však v triviálním slova smyslu, že je uskutečňována tělem, nýbrž v podstatném slova smyslu (...) podstatné není to, že jsme tělesní, ale že máme těla...*“³⁸ „...*naše racionalita je svázána s tělem.*“³⁹ Podle Lakoffa a Johnsona je člověk (v těsném sepětí se svým jazykem) určován svou kognitivní výbavou, především lidskou tělesností a lidskými smysly, která se promítá do lidského pojetí a vidění světa. Tento kognitivně orientovaný přístup k jazyku z perspektivy lidské tělesnosti vychází z předpokladu, že jazyk vypovídá něco o zákonitostech lidské mysli a myšlení a že právě mysl a myšlení „vyrůstá“ z těla,⁴⁰ což se specificky ukazuje v jazyce a jeho prostřednictvím. Stručně řečeno slovy kognitivních lingvistů jazyk vystupuje z lidské kognitivní výbavy, z významu tělesnosti, schopnosti myšlení v dimenzích metafor, což se nejvíce odhaluje při zkoumání jazyka.

1.3 Metafora v kognitivní lingvistice

Významnou a nepostradatelnou součástí konvenčního, obvyklého způsobu, jak konceptualizovat svět i své každodenní jednání, je metafora. To dokazují Lakoff a Johnson ve své knize *Metafory, kterými žijeme*⁴¹, kde tvrdí, že klasická teorie metafor⁴² je nepravdivá, zobecnění řídící básnické metaforické výrazy⁴³ nejsou

---

³⁶ VAŇKOVÁ, I. - NEBESKÁ, I.: Kognitivní lingvistika tady a teď. VAŇKOVÁ, I. et al.: *Co na srdci, to na jazyku*. Praha: Karolinum, 2005, s. 24-25.

³⁷ Srov. LAKOFF, G. - JOHNSON, M.: *Ženy, oheň a nebezpečné věci: co kategorie vypovídají o naší mysli*. Přel. D. Lukeš. Praha: Triáda, 2006, s. 12-14.

³⁸ JOHNSON, M.: *The Body in Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. In TURNER, M.: *Literární mysl. O původu myšlení a jazyka*. Přel. O. Trávníčková. Brno: Host, 2005, s. 250.

³⁹ JOHNSON, M.: *The Body in Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago - London: University of Chicago Press, 1987, 19.

⁴⁰ Podle neurologů sice tělo není první branou, jíž svět vstupuje do nás, ale jsou to oči a vůbec smysly. Tělo však přebírá iniciativu hned po nich. (Srov. TRÁVNÍČEK, J.: Doslov. In TURNER, M.: *Literární mysl. O původu myšlení a jazyka*. Přel. O. Trávníčková. Brno: Host, 2005, s. 254.)

⁴¹ LAKOFF, G. - JOHNSON, M.: *Metafory, kterými žijeme*. Přel. M. Čejka. Brno: Host, 2002.

⁴² Tradičně je metafora považována za věc jazyka, nikoli myšlení. Slovo metafora bylo definováno jako mimořádný, novátorský nebo básnický jazykový výraz, u něhož jedno nebo více slov pro jistý pojem se používá mimo oblast svého konvenčního významu k vyjádření podobného pojmu. Srov. Ibid; ARISTOTELÉS: *Poetika*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1996; PAVELKA, J.: *Anatomie metafor*. Brno: Blok, 1982.; HORYNA, B.: *Teorie metafor*. Olomouc: Olomouc, 2007.

v jazyce, ale v myšlení. To se nevztahuje jen k básnickým výrazům, ale k větší části všedního jazyka. Tradiční pohlížení na metaforu jako na něco v podstatě nadbytečného, bez čeho se jazyk obejde, Lakoff s Johnsonem překonali. Vystihuje to samotný název knihy *Metafory, kterými žijeme*, který je možný z anglického originálu (*Metaphors We Live By*) volně přeložit „Metafory, jejichž prostřednictvím žijeme“.⁴⁴ Podle Lakoffa a Johnsona metafora „není jen nějaký méně významný druh tropu, který se používá v poezii, ale spíše základní mechanismus lidské mysli.“⁴⁵ „Jinými slovy metafora je primárně jevem nikoli jazykovým, ale mentálním. (...) Je-li systém pojmů, které užíváme, metaforický, pak jazyková metafora je na jedné straně prostředkem, jak naše myšlení a vidění světa vyjádřit, na straně druhé je i důležitým zdrojem evidencí o tom, jaký náš konceptuální systém vlastně je, jak je strukturován.“⁴⁶ Metafora se tak stává nejdůležitějším procesem a prostředkem při vytváření systému pojmů, které mají kořeny v existenci člověka, a to často ve vlastnostech a funkcích jeho tělesné schránky.

Teorie konceptuální metafor, tj. pojmové metafor, hraje v kognitivně orientované lingvistice Lakoffa a Johnsona zásadní roli. Je posuzována jako přirozená a neuvědomovaná součást lidského vnímání a prožívání světa, myšlení, zkušenostních struktur a konceptualizace. „...metafora prostupuje celý náš každodenní život, a to nejen v jazyce, nýbrž i v myšlení a činnosti. Náš obyčejný pojmový systém, v jehož rámci jednak myslíme, jednak i jednáme, má v podstatě metaforickou povahu.“⁴⁷ Teorie konceptuální metafor je založena zejména na přenášení poznání ze struktury zdrojové oblasti („source domain“) do oblasti cílové („target domain“) v každodenním vyjadřování a myšlení. Směřuje k přesvědčení, že vztah mezi zdrojovou a cílovou oblastí je systematický, tzn. že lidský pojmový systém, v němž člověk myslí a podle něhož každodenně jedná, je strukturován metaforicky.

V konceptualizaci světa hraje v kognitivně orientované lingvistice významnou úlohu tělesnost, jak se zmiňuje Lakoff s Johnsonem: „...metaforická definice je

---

⁴³ Slovo metafora se začalo užívat v současných studiích odlišným způsobem. Slovo metafora začalo znamenat ontologické zobrazení mezi různými oblastmi v pojmovém systému. Termín metaforický výraz se pak vztahuje na jazykový výraz - slovo, slovní spojení - který je povrchovou realizací takového zobrazení mezi různými oblastmi. Srov. LAKOFF, G. - JOHNSON, M.: *Metafory, kterými žijeme*. Přel. M. Čejka. Brno: Host, 2002, s. 15-18.

⁴⁴ VAŇKOVÁ, I.: Člověk a jazykový obraz (přirozeného) světa. *Slovo a slovesnost*, 1999, roč. 60, č. 4, s. 287.

⁴⁵ BROCKMAN, J.: Philosophy in the Flesh: Filozofie z masa a kostí. Přel. J. Vejčková, M. Orálek. *Aluze*, 2006, roč. 10, č. 3, s. 56.

⁴⁶ LAKOFF, G. - JOHNSON, M.: Metafory, kterými žijeme. In VAŇKOVÁ, I.: Člověk ve světě a v jazyce. In VAŇKOVÁ, I. et al.: *Co na srdci, to na jazyku*. Praha: Karolinum, 2005, s. 97.

⁴⁷ LAKOFF, G. - JOHNSON, M.: *Metafory, kterými žijeme*. Přel. M. Čejka. Brno: Host, 2002, s. 15.

založena právě na tělesnosti, nebo-li na tzv. základních, přirozených oblastech zkušenosti, které jsou produktem našich těl (vjemy, motorika, mentální schopnosti, emocionalita apod.), našich interakcí s fyzickým prostředím (pohyb, manipulace s předměty apod.), ale i našich interakcí s jinými lidmi (společenské, politické, ekonomické a náboženské instituce). Určitým pojmům pak rozumíme na základě pojmů pro jiné přirozené druhy zkušenosti.“⁴⁸ O tom, že metafory jsou motivovány tělesnou zkušeností, svědčí i četné frazémy zejména týkající se částí lidského těla (viz 2.3 Somatické frazémy a orientační metafora).

Lakoff s Johnsonem v rámci teorie konceptuální metafory rozlišují tři základní typy metafor: strukturní⁴⁹, ontologické⁵⁰ a orientační.

Pro princip tělesnosti je pro nás stěžejní orientační metafora, která „organizuje celý systém pojmů, a to všechny vůči sobě navzájem. (...) Orientační [metafory], neboť většina z nich má něco společného s orientací v prostoru: nahoru - dolů, dovnitř - ven, vpředu - vzadu, směrem k - pryč od (popř. na - od), hluboký - mělký, centrální - periferní. Tyto prostorové orientace vyplývají z okolnosti, že máme těla jistého specifického typu a že v našem fyzickém prostředí tato těla fungují jistým specifickým způsobem. Orientační metafory dávají pojmu prostorovou orientaci.“⁵¹ Empirická zkoumání Lakoffa a Johnsona ukázala pravidelnosti mezi zdrojovými a cílovými oblastmi konceptuálních metafor, které poukazují předně na význam tělesnosti, tzn., že v lidském myšlení hraje významnou roli zkušenost lidského těla, zkušenost zprostředkována smysly, zkušenost z orientace lidského těla v prostoru, a že lidské myšlení je tělesné. Naznačují to jazyková vyjádření člověka, který v běžném životě vztahuje mnoho jevů k sobě, ke své tělesné zkušenosti.⁵²

---

⁴⁸ LAKOFF, G. - JOHNSON, M.: *Metafory, kterými žijeme*. Přel. M. Čejka. Brno: Host, 2002, s. 133.

⁴⁹ Podstatou strukturní metafory je proces mapování (mapping), v němž se struktura zdrojové oblasti (jednoduše představitelná, tj. tělesná, smyslová aj.) přenáší do oblasti cílové (abstraktní) na základě řadě korespondencí mezi nimi: čas - peníze: čas jsou peníze („investovali jsem do zahrádky dost času“), čas je omezený zdroj („Nechej si v záloze aspoň půlhodinku na pivo“), čas je cenné zboží („Děkuji za všechny čas, který jste mi věnoval“). Metafora „čas jsou peníze“ se týká peněz (investovat), omezených zdrojů (nechat si v záloze) a cenného zboží (děkovat za). Srov. LAKOFF, G. - JOHNSON, M.: *Metafory, kterými žijeme*. Přel. M. Čejka. Brno: Host, s. 15-21.

⁵⁰ Ontologické metafory vychází ze zkušenosti s konkréty - s tím, co člověk vidí a co si může ohmatat - s materiálně existujícími objekty a látkami. Praktická zkušenost s hmotnými věcmi (př. křehké) je poté aplikována na abstrakta. Metafora „vědomí je křehká věc“ - „Dá se snadno zlomit“, „Její vnitřní rovnováha je velice křehká“, „Jeho zvědavost byla najata k prasknutí“ aj. Za typ ontologické metafory je považována personifikace - kdy má konkrétní povahu živé bytosti, třeba bojovníka v boji, např. „nemoc ho přemohla“, „bojoval se svým hněvem“ aj. - a metonymie, která je spjata s přímými fyzickými nebo kauzálními asociacemi: př. část za celek („holé lebky nemám rád“). Srov. LAKOFF, G. - JOHNSON, M.: *Metafory, kterými žijeme*. Přel. M. Čejka. Brno: Host, 2002, s. 39-59.

⁵¹ LAKOFF, G. - JOHNSON, M.: *Metafory, kterými žijeme*. Přel. M. Čejka. Brno: Host, 2002, s. 26.

⁵² Srov. Ibid, s. 26-34.

Při kognitivní analýze konceptuálních metafor jsme se omezili na orientační metaforu, tj. na „lidské tělo“ jako oblast zdrojovou, která naznačuje, že tělo prostupuje lidské myšlení ve smyslu poznání („*lidské tělo jako celek*“), orientace („*orientace lidského těla v prostoru*“), hodnocení („*lidské tělo a jeho vzhled jako agent hodnocení*“), vyjádření typických zkušeností („*lidské tělo jako agent par excellence*“), vztahů mezi lidmi („*lidské tělo jako agent obětování*“), pozitivních a negativních emocí („*lidské tělo jako agent emocí*“) či mezilidské komunikace („*lidské tělo jako prostředek interpersonální komunikace*“). Chceme-li ovšem vycházet z premisy, že tělesná zkušenost (tj. lidské tělo) je základní a její fungování lze interpretovat z jazyka, ze somatické frazeologie, je nutné doplnit teorii konceptuálních metafor zejména o konceptuální/představová schémata⁵³ („image schema“), promítající se do orientačních metafor. Jedná se o schéma „nádoba“ („container“), respektive uvnitř-venku. „*Jsmo bytosti fyzické, ohraničené a oddělené od ostatního světa [svým] povrchem [tělem] (...), a zbytek světa zakoušíme jako něco vnějšího, co je mimo nás. Každý jsme nádoba s povrchem, který ji omezuje, a s orientací uvnitř - vně. Tuto svou vlastní orientaci uvnitř - vně promítáme i na jiné fyzické objekty, které jsou ohraničeny svými povrchy. Takže je rovněž vnímáme jako nádoby s vnitřkem a vnějškem.*“⁵⁴ Lidské tělo budeme chápat na základě tvrzení Lakoffa a Johnsona jako nádobu, která prostupuje orientačními metaforami - „*lidské tělo jako celek*“; „*orientace lidského těla v prostoru*“; „*lidské tělo a jeho vzhled jako agent hodnocení*“; „*lidské tělo jako agent par excellence*“; „*lidské tělo jako agent obětování*“; „*lidské tělo jako agent emocí*“; „*lidské tělo jako prostředek interpersonální komunikace.*“

1.4 Kognitivní lingvistika: přirozený svět - jazyk - tělo - společenství

V rámci kognitivně orientované lingvistiky, kterou představuje Lakoff s Johnsonem, nelze oddělovat jazyk od člověka, respektive od jeho těla a tělesné zkušenosti, a chápat jej jako nějaký abstraktní systém. „*Jazyk je zohledňován jakožto lidská schopnost umožňující rozumět světu specificky lidským způsobem. Člověk je stále ve světě, a to vždy cele svou myslí i svým tělem. Vůči světu jsme vždy jako tělesné bytosti v určité pozici a své tělo používáme jako základ pro popis jiných jevů a věcí.*“

---

⁵³ Srov. JOHNSON, M.: *The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago - London: University of Chicago Press, 1987, p. 126. (Seznam 27 konceptuálních schémat, př. „spojení“, „části a celek“, „cesta“, časové schéma „cyklus“, schéma související s prožíváním těla: „nahore - dole“, „centrum - periferie“, „vpředu - vzadu“ aj.)

⁵⁴ LAKOFF, G. - JOHNSON, M.: *Metafory, kterými žijeme*. Přel. M. Čejka. Brno: Host, 2002, s. 43.

Tělesnost významným způsobem ovlivňuje jazykové uchopení světa.“⁵⁵

Lakoff s Johnsonem svým zkoumáním a zájmem o lidské poznávací schopnosti změnil nejen chápání pojmu metafora, ale zároveň přesáhli z lingvistiky do filozofie. V současné době se nalézá paralela mezi kognitivní lingvistikou a evropskou fenomenologickou filozofií⁵⁶ E. Husserla, M. Heideggera, H. Arendtové a zejména J. Patočky, neboť „*fenomenologie zkoumá, co ze zkušenostního obsahu je v tezech obsaženo: pro každou abstraktní myšlenku chce ukázat, co je za ní viděného, žitého. Odhaluje něco, co zde již bylo, co jsme cítili, viděli, jaksi koutkem oka, ale ne plně viděli (...)* Fenomén - to co se zjevuje: logos - řeč, která má smysl. Teprve vyslovením něco plně víme, řečené teprve plně vidíme.“⁵⁷ Propojením kognitivní lingvistiky a fenomenologicky zaměřené filozofie (tj. svět žitý, přirozený a každodenně zakoušený, jak o něm mluví J. Patočka) se manifestuje podstata ukotvení člověka ve světě: „... *vidíme svět skrze jazyk, v jazyce je typika zkušenosti, je v něm uloženo vidět věci jistým způsobem.*“⁵⁸

Ve filozofii J. Patočky nesou důležitý význam dva body, které jsou zásadní v souvislosti s přístupem k jazyku z hlediska kognitivní lingvistiky, a to koncept přirozeného světa a čtveřice fenoménů, jimiž je člověk primárně ukotven ve své existenci: „*Tělo, společenství, jazyk, svět.*“⁵⁹ Přirozenost přirozeného světa spočívá podle J. Patočky v tom, že do něj člověk „vrůstá“ jako do připravené, recipované struktury: „*Toto vrůstání do světa, a vzájemné prorůstání člověka se světem, má co dělat s rozuměním, a tudíž s jazykem. (...) Člověk nezačíná svou zkušenost nikdy od začátku, nikdy nepřijímá chaos, ale svět. V tom je korelace člověka a světa. Proto přirozený svět.*“⁶⁰ Patočkův pojem „přirozeného světa“ se svým obsahem podobá „jazykovému obrazu světa“ polských kognitivních lingvistů. Oba pojmy se vztahují k lidskému chápání světa, které bere v úvahu tělesnost, subjektivní zkušenost a společenskost člověka. Pojem „jazykový obraz světa“ zavedli v polovině 80. let 20. století polští lingvisté⁶¹, podle kterých poznávat jazykový obraz světa znamená zkoumat vztah jazyka k lidské mysli a jejím prostřednictvím ke světu. I když se pojem

⁵⁵ KACETL, J.: Cognitive Linguistic. In ZELEŇKA, J. - MLS, K. (ed.): *Kognice 2008: recenzovaný sborník IV. ročníku konference s mezinárodní účastí*. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2008, s. 252.

⁵⁶ Srov. VAŇKOVÁ, I.: *Nádocha plná řeči*. Praha: Karolinum, 2007. s. 43-51.

⁵⁷ PATOČKA, J.: *Tělo, společenství, jazyk, svět*. Praha: OIKOYMENH, 1995, s. 11.

⁵⁸ *Ibid.*, s. 130.

⁵⁹ PATOČKA, J.: *Tělo, společenství, jazyk, svět*. Praha: OIKOYMENH, 1995.

⁶⁰ *Ibid.*, s. 130.

⁶¹ V současné době je jazykový obraz světa spojován s přístupem lublinských vědců: J. Bartmiński, A. Pajdzińska, R. Tokarský, R. Grzegorzycykowa aj.

jazykového obrazu světa nemanifestuje v lakoffovsko-johnsonovském konceptu kognitivně orientované lingvistiky, je kompatibilní s pojetím jazykového obrazu světa polských lingvistů.

Definic⁶² jazykového obrazu světa existuje více, a každá z nich vyzdvihuje jeho jiný aspekt,⁶³ např. přináší poznání, jak člověk rozumí své tělesné zkušenosti. Toto pojetí zdůrazňuje Lakoff a Johnson, kteří pohlíží na jazyk jako na něco, „*co poskytuje údaje vedoucí k obecným principům porozumění.*“⁶⁴ Východiskem jazykového obrazu světa je u Lakoffa a Johnsona především tělesnost, která významným způsobem ovlivňuje jazykové uchopení světa a která se promítá do tzv. antropocentrismu, který má základ právě v lidské tělesnosti, tj. ve faktu, že člověk vnímá své tělo jako fyzický objekt, nádobu (viz 1.3 Metafora v kognitivní lingvistice). Antropocentrismus je u Lakoffa a Johnsona považován za hlavní princip, který se projevuje v jazyce. Jedná se o tezi, že člověk představuje střed světa a vytváří jazykový obraz světa z vlastního pohledu. Obecně je v jazykovém obrazu světa Lakoffa a Johnsona na prvním místě vždy člověk a jeho tělesnost.

---

⁶² Definic: „*Jazykový obraz světa (...) jako představová struktura, pomocí které lidé klasifikují a interpretují svět.*“ (GRZEGORCZYKOWA, R.: *Pojęcie językowego obrazu świata.* In *Językowy obraz świata.* Lublin: UMCS, 1999, s. 45); „*Pojem jazykový obraz světa chápu jako interpretaci skutečnosti, která je v jazyce obsažena a kterou lze užít v souvislosti s posuzováním světa.*“ (BARTMIŃSKI, J.: *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata.* In *Językowy obraz świata.* Lublin: UMCS, 1999, s. 109.) aj.

⁶³ Srov. VAŇKOVÁ, I.: *Člověk ve světě a v jazyce.* In VAŇKOVÁ, I.: *Co na srdci, to na jazyku.* Praha: Karolinum, 2005, s. 51-55.

⁶⁴ LAKOFF, G. - JOHNSON, M.: *Metafory, kterými žijeme.* Přel. M Čejka. Brno: Host, 2002, s. 131.

2 SOMATICKÁ FRAZEOLOGIE

2.1 Uvedení do frazeologie

Z hlediska historického vývoje se frazeologická látka, zvláště paremiologie (nauka o příslovích), objevuje poprvé v 15. století⁶⁵ a práce zabývající se klasickou frazeologií až o tři století později,⁶⁶ přestože se frazeologismy podle mnoha lingvistů objevovaly v jazyce a způsobu vyjadřování člověka odedávna. Nicméně zařazovány do lexikonů a excerpovány do samostatných frazeologických příruček byly až v 80. letech 20. století, kdy vznikaly první slovníky týkající se výlučně frazeologie.⁶⁷ Teoretický rozvoj frazeologie a zájem českých lingvistů o mluvený jazyk spadá do 20. století (zejména do doby po 2. světové válce), které je pokládáno za skutečný rozvoj frazeologie jako vědy. Jako teoretická disciplína se vydělila z lexikologie až na konci 20. století. Komplexní historický vývoj české frazeologie je spjat s F. Čermákem, předním představitelem české frazeologie, který vypracoval systém a všeobecný přehled české frazeologie.⁶⁸ Pro F. Čermáka je frazeologie samostatná jazyková disciplína „zabývající se studiem, případně popisem (...) svérázných jazykových jednotek různého typu a více úrovní, které dlouho vzdorovaly souvislému popisu. V běžném povědomí vystupují jako jednotky, tj. frazémy (...) nejčastěji jako sémanticky nerozložitelné.“⁶⁹ Frazeologie i obecně představuje „soubor ustálených spojení, tzv. frazeologických obrátů neboli frazeologismů. Jsou to ustálená pojmenování složená ze dvou a více slov, jež bereme jako pojmenovací jednotky,“⁷⁰ které mají ucelený význam. Systém frazeologických jednotek, respektive frazémů, má různou šíři, ale i funkci podle toho, jaké útvary jsou zde řazeny.⁷¹ Mezi frazeologické jednotky, tj. frazémy, jsou všeobecně zahrnovány víceslovné útvary, jimž je společná formální a obsahová

---

⁶⁵ Počátky paremiologie lze nalézt u Smila Flašky z Pardubic v díle „Flassconis, generosi domini et baccalarii Pragensia“ z 2. pol. 15. století. Za základní paremiologické dílo tohoto období je považováno „Mudrosloví národa slovanského ve příslovích“, jehož autorem je František Ladislav Čelakovský. (Srov. FILIPEC, J. - ČERMÁK, F.: *Česká lexikologie*. Praha: ACADEMIA, 1985. s. 166.)

⁶⁶ Za první frazeologickou práci na našem území je pokládáno německy psané dílo „Versuch einer böhmischen Praseologie“ z let 1821/1822, autorem je Josef Matěj Sychra. (Srov. ČERMÁK, F.: *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology*. Praha: Karolinum, 2007, s. 483.)

⁶⁷ ČERMÁK, F. et al.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. Praha: Academia, 1982.; ČERMÁK, F. et al.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky: přirovnání*. Praha: Academia, 1983.; ČERMÁK, F. et al.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky: výrazy neslovesné*. Praha: Academia, 1988.

⁶⁸ ČERMÁK, F.: *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology*. Praha: Karolinum, 2007.

⁶⁹ FILIPEC, J. - ČERMÁK, F.: *Česká lexikologie*. Praha: ACADEMIA, 1985, s. 166.

⁷⁰ BEČKA J. V.: *Slovník synonym a frazeologie*. Praha: Novinář, 1977, s. 321.

⁷¹ Srov. BEČKA J. V.: *Slovník synonym a frazeologie*. Praha: Novinář, 1977.; ČERMÁK, F.: *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology*. Praha: Karolinum, 2007.; FILIPEC, J. - ČERMÁK, F.: *Česká lexikologie*. Praha: ACADEMIA, 1985.

ustálenost, závaznost a metaforičnost. Vedle těchto specifických znaků je pro frazeologické obraty příznačná taktéž emocionalita a expresivnost.⁷²

Frazeologismy se budeme zabývat v kontextu s kognitivním přístupem k jazyku tak, jak ho reprezentuje Lakoff a Johnson, s důrazem na tělesné ukotvení lidské kognitivity, které se promítá do jazyka prostřednictvím konceptuální metafory, metafory orientační. Předmětem našeho zkoumání je soubor frazeologických jednotek založený na názvech lidského těla, na tzv. somatické frazeologii, která pro nás představuje *„frazeologii, v níž se odráží zemitost a obrazivá síla národa, jeho myšlenková a jazyková vynalézavost, nápaditost a pohotovost, národní kolorit, ale i generacemi nastřádaná a předávána zobecnělá zkušenost jako vzácné dědictví našich předků, patří k nejzajímavějším oblastem vědy o jazyce a tvoří významnou součást každého národního jazykového bohatství.“*⁷³

2.2 Somatická frazeologie a antropocentrismus

*„Okolní svět je partnerem v rozhovoru, jež vede s ním naše tělo.“*⁷⁴

Do somatické frazeologie jsou zařazována ustálená slovní spojení, jež obsahují komponenty s významem jednotlivých částí lidského těla. Jednotlivé somatické komponenty frazémů jsou původně substantiva konkrétní, nicméně ve frazeologických jednotkách mají význam metaforický, který vznikl na základě představivosti člověka, jeho chápání světa a lidské zkušenosti.⁷⁵ V somatické frazeologii se ukazuje, že každá část lidského těla s výraznou a specializovanou funkcí nese určitý, metaforicky fungující význam, který se odráží v jazyce. *„Jazyk však není zdaleka jen struktura - a ani jeho nástroj. Je to také - (...) obraz světa, způsob jeho pochopení a uchopení, jeho specifická interpretace. Model světa - jeden z možných. Médium lidské reflexe universa. Svědectví o člověku, o uspořádání jeho vnitřního světa, o procesech, které v něm probíhají.“*⁷⁶ Prostřednictvím jazykového obrazu světa jsme tedy schopni zkoumat vztah k lidské mysli a jejím prostřednictvím i vztah ke světu. Můžeme tvrdit, že na jazykovém obrazu světa se podílí i jednotlivé části těla vystupující ve formě

⁷² Srov. MRHAČOVÁ, E.: *Názvy částí lidského těla v české frazeologii a idiomatice (tematický frazeologický slovník II.)*. Ostrava: FF OU Ostrava, 2000, s. 3-4.

⁷³ MRHAČOVÁ, E. - PONCZOVÁ, R.: *Zvířata v české a polské frazeologii a idiomatice: česko-polský a polsko-český slovník*. Ostrava: Tilia, 2003, s. 9.

⁷⁴ HOGENOVÁ, A.: *Kvalita života a tělesnost*. Praha: Karolinum, 2002, s. 47.

⁷⁵ Srov. ČERMÁK, F.: *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology*. Praha: Karolinum, 2007, s. 230.

⁷⁶ VAŇKOVÁ, I.: Kognitivně-kulturní inspirace z Polska. *Slovo a slovesnost*, 1999, roč. 60, č. 3, s. 214.

somatických frazémů, které představují nedílnou, výraznou součást slovní zásoby každého člověka, neboť tyto frazeologické jednotky „*nejsou jen svědectvím o jazykové nápadnosti a vynalézavosti uživatelů daného jazyka, ale říkají velmi mnoho i o duševním životě určitého etnika, o typologii jeho emocí a morálních zásadách, o celkovém způsobu jeho života i obecném pohledu na svět, tedy o jeho životní filozofii.*“⁷⁷

Somatickou frazeologii považujeme za jazykový materiál, na jehož základě ztotožňujeme přístup lakoffovsko-johnsonovské koncepce kognitivně orientované lingvistiky, která vychází z předpokladu, že důležité místo v běžně užívaném jazyce zastupuje tělesnost. Tento antropocentrický charakter nemá nejen jazyk, jak vymezuje Lakoff s Johnsonem, ale i somatická frazeologie, ve které se uplatňuje lidská tělesnost. „*Jazyk je antropocentrický. Představuje obraz světa, tak jak se jeví člověku, jak jest pro člověka. Člověk stojí v centru jazyka a to se ukazuje v mnoha ohledech.*“⁷⁸ Svědčí o tom i somatická frazeologie, kdy názvy jednotlivých částí lidského těla se na základě metaforického přenesení používají pro označení značného množství konkrétní a abstraktní. Somatické komponenty frazémů mají nepochybně svůj základ v tělesné zkušenosti. „*Vždyť co jiného než tělo zakládá naši situovanost a perspektivu - místo, kde stojíme (vlastníma nohama) a odkud se díváme na svět (vlastníma očima)? - Není to ani perspektiva ptáčí, ani žabí, ale lidská.*“⁷⁹

Z výše uvedeného vyplývá, že se v somatických frazémích uplatňuje tělesnost, která je jednou ze základních premis kognitivní lingvistiky Lakoffa a Johnsona. Nicméně zahrnuje i zdůraznění, že „*pojmy [somatické frazémy] nám strukturují všechno, co vnímáme, jak se pohybujeme ve světě a jaký vztah si vytváříme k ostatním lidem. Je-li pravdivý předpoklad, že náš pojmový systém je do značné míry metaforický, potom bude způsob jak myslíme, co prožíváme a co každý den děláme, do značné míry záležitostí jazyka. Svůj pojmový systém si však sami normálně neuvědomujeme. Ve většině drobných každodenních věcí prostě myslíme a jednáme do značné míry automaticky podle jistých postupů. To, jaké tyto postupy jsou, není však v žádném případě nic zřejmého ani jednoduchého. Jedním ze způsobů, jak to zjistit, je pozorovat jazyk. Jelikož komunikace je založena na stejném pojmovém systému, jakého*

---

⁷⁷ MRHAČOVÁ, E.: *Názvy částí lidského těla v české frazeologii a idiomatice (tematický frazeologický slovník II.)*. Ostrava: FF OU Ostrava, 2000, s. 3.

⁷⁸ VAŇKOVÁ, I. Antropocentrismus jako perspektiva jazykového obrazu světa. In VAŇKOVÁ, I. et al.: *Co na srdci, to na jazyku*. Praha: Karolinum, 2005. s. 60-61.

⁷⁹ Ibid, s. 61.

používáme při myšlení a činnostech, stává se jazyk důležitým zdrojem poznatků o tom, jak takový systém vypadá.“⁸⁰

2.3 Somatické frazémy a orientační metafora

Propojením somatických frazémů a orientačních metafor se pokusíme manifestovat podstatu ukotvení člověka ve světě, ve kterém je všechno poměřováno tělem a tělesností, k čemuž uplatníme frazeologii, disciplínu lingvistickou, a kognitivní lingvistiku jako disciplínu na pomezí lingvistiky a dalších oborů. Zatímco ve frazeologii se nám motivačním zdrojem stávají názvy jednotlivých částí těla (somatické frazémy), tak v kognitivní lingvistice Lakoffa a Johnsona konceptuální metafora (orientační metafora) a konceptuální schéma „nádooba“. Při komplexní analýze jsme vycházeli z publikace G. Lakoffa a M. Johnsona *Metafory, kterými žijeme* zaměřující se na kognitivní lingvistiku a z tematicky vytvořeného frazeologického slovníku E. Mrhačové *Názvy částí lidského těla v české a polské frazeologii a idiomatice*.⁸¹

Somatické frazémy tvoří ve slovníku E. Mrhačové objemnou soustavu. Celkem zahrnuje soubor 166 báзовých slov (názvů částí lidského těla) a 2 jejich adjektivní deriváty. Soubor zaznamenává 1900 frazeologických jednotek (dále FJ) a počet jednotlivých FJ se u jednotlivých báзовých slov pohybuje ve škále od 1-170. Výrazně nejfrekventovanější pro vznik FJ jsou báзовая slova *ruka, hlava, oko*, která se vyskytují u 25 % všech FJ souboru (ve 477 FJ z celkového počtu 1900).⁸² Omezili jsme se na FJ s významem zevnějšku těla (viz graf 1), tj. *ruka, hlava, oko* (viz 4.4.2 Jazyk-automatická řeč). Lidské tělo chápané zvenčí jsme rozdělili na čtyři základní oblasti, a to *hlava + krk* (hlava, oko, ústa, nos, ucho, krk, čelo, brada), *trup* (záda, zadek, bedra, lopatka, břicho, prsa, pupek, hrud'), *ruka* (ruka, prst, dlaň, rameno, palec, loket, pěst, malíček, nehet, prsteníček) a *noha* (noha, pata, koleno, kotník, lýtko, stehno) (viz 4.4.1 Jazyk-pojmenování).

Konceptuální schéma „nádooba“ (lidské tělo) „uvnitř - venku“, „nahore - dole“ se prolíná s orientačními metaforami, ve kterých „lidské tělo“ (oblast zdrojová) prostupuje cílovou oblastí ve smyslu poznání („jako celek“), orientace („orientace v prostoru“), hodnocení („jako agent hodnocení“), vyjádření typických zkušeností

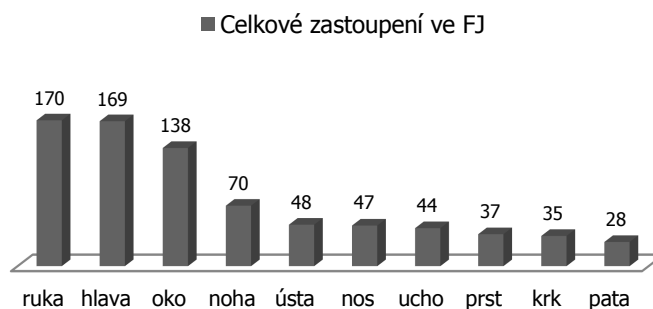
⁸⁰ LAKOFF, G. - JOHNSON, M.: *Metafory, kterými žijeme*. Přel. M. Čejka. Brno: Host, 2002, s. 15-16.

⁸¹ MRHAČOVÁ, E.: *Názvy částí lidského těla v české frazeologii a idiomatice (tematický frazeologický slovník II.)*. Ostrava: FF OU Ostrava, 2000.

⁸² Srov. Ibid, s. 8-9.

(„jako agent par excellence“), vztahů mezi lidmi („jako agent obětování“), pozitivních či negativních emocí („jako agent emocí“) či mezilidské komunikace („jako prostředek interpersonální komunikace“), a to je patrné v somatických frazémách.

Graf 1 Distribuce somatických frazémů v české frazeologii

Pořadí dalších bázových slov: záda, zadek (19), koleno (17), čelo (16), břicho (14), dlaň (13), rameno (12), prsa (10), brada, pupek (7), loket, palec (6), bedra (5), hruď, malíček (4), kotník, nehet (3), lýtko (2), lopatka, stehno (1).

Lidské tělo se se svými jednotlivými částmi užívá v jazyce ve významu integrity („*lidské tělo jako celek*“ - viz tab. 1) a jakákoliv jeho ztráta má dopad na jeho biologickou rovnováhu.

Jednotlivé části těla	Somatické frazémy
1. HLAVA	Ztratit pro někoho/kvůli někomu hlavu (<i>prudce se do někoho zamilovat</i>)
2. OKO	Kam jsi dal oči (<i>špatně jsi volil (zpravidla jde o volbu partnera)</i>)
3. RUKA	Být bez něčeho/někoho jako bez ruky (<i>něco nebo někoho velice postrádat</i>)

Tab. 1 Orientační metafora „lidské tělo jako celek“

Lidské tělo se za standardních podmínek pohybuje vzpřímeně, zezadu dopředu („*orientace lidského těla v prostoru*“ - viz tab. 2). Přímý směr symbolizuje řídicí část těla - hlava. Charakteristika orientace je i ve vidění prostřednictvím očí, která může být záměrně znemožněna, nebo v označení malé vzdálenosti mezi lidmi ve smyslu manipulativnosti určitým směrem - ruka.

Jednotlivé části těla	Somatické frazémy
1. HLAVA	Skočit/vrhout se/vrhat se do něčeho po hlavě (<i>bez váhání se pustit do nějaké činnosti nebo řešení nějakého problému</i>)
2. OKO	Zatmělo se mu před očima (<i>nějaká zpráva nebo událost jej šokovala</i>)
3. RUKA	Být loutkou v něčích rukou (<i>dát se někým úplně ovládat</i>)

Tab. 2 Orientační metafora „orientace lidského těla v prostoru“

Vzhled těla, respektive vzhled jednotlivých částí těla („*lidské tělo a jeho vzhled jako agent hodnocení*“ - viz tab. 3), je mnohdy připodobňován k tělu zvířatům na základě vizuální podobnosti směřující k pozitivnímu či negativnímu hodnocení člověka - hlava konotuje účes, oko naproti tomu oko zvířecí a ruka značící ruku rovněž zvířecí.

Jednotlivé části těla	Somatické frazémy
1. HLAVA	Mít hlavu jako vrabčí hnízdo/Mít na hlavě vrabčí hnízdo (<i>být neučesaný, neupravený</i>)
2. OKO	Mít oči jako ostříž/orel/jestřáb atd. (<i>mít velmi dobrý zrak, bystré slídivé oči, kterým nic neunikne</i>)
3. RUKA	Mít ruce vytahané jako gorila/opice/orangutan (<i>dlouhé nebo unavené nesením něčeho těžkého</i>)

Tab. 3 Orientační metafora „lidské tělo a jeho vzhled jako agent hodnocení“

Lidské tělo symbolizuje i jistou typickou zkušenost, která se promítá do jazykových vyjádření člověka („*lidské tělo jako agent par excellence*“ - viz tab. 4). Hlava je chápána jako nádoba, do které se vkládají myšlenky, označuje prostor, kde se něco odehrává. Oko je spojeno se zrakem, viděním, kterým se člověk o něčem přesvědčuje, např. ve smyslu čelit viděnému. Zatímco ruka označuje příznačný prostor, kterým je člověk schopen projevit touhu, vzájemnou pomoc či zpečetit vztah.

Jednotlivé části těla	Somatické frazémy
1. HLAVA	Nasadit někomu brouka/cvrčka/červa atd. do hlavy (<i>vnuknout někomu nějakou znepokojivou myšlenku, vyrušit jej tak z klidu a přinutit k přemýšlení o nějakém problému</i>)
2. OKO	Nevěřit svým/vlastním očím (<i>být něčím překvapen, šokován, nevěřicně na něco zírat</i>)
3. RUKA	Požádat nějakou ženu o ruku (<i>nabídnout nějaké ženě manželství</i>)

Tab. 4 Orientační metafora „lidské tělo jako agent par excellence“

Jednotlivé části lidského těla naznačují i upřímné úmysly, jejichž splnění se zaručuje lidským tělem („*lidské tělo jako agent obětování*“ - viz tab. 5). Člověk ručí nejdůležitější částí těla tím, že je schopen riskovat a nasazovat vlastní hlavu. Kdežto ruka je pojímána jako část těla, která neriskuje a nenasazuje, ale zaručuje se za někoho nebo za něco. V biblickém rčení je lidské tělo považováno taktéž za zdroj obětování, které vychází z principu odplaty.

Jednotlivé části těla	Somatické frazémy
1. HLAVA	Riskovat/nasazovat (pro/za někoho) svou (vlastní) hlavu (<i>být schopen obětovat se (nasazovat) život pro někoho; dát život v sázku</i>)
2. OKO	Oko za oko, zub za zub (<i>jedná se o požadavek spravedlnosti jako takový (trest má být úměrný přečinu)</i>)
3. RUKA	Dát/nedat za něco/někoho/strkat za někoho ruku do ohně (<i>být/nebýt plně přesvědčen o pravdivosti svého názoru na něco/někoho, být/nebýt schopen se za něco/někoho zaručit</i>)

Tab. 5 Orientační metafora „lidské tělo jako agent obětování“

Lidské tělo napomáhá člověku zejména vyjádřit ať už negativní, anebo pozitivní emoce („*lidské tělo jako agent emocí*“ - viz tab. 6), přičemž hlava a oko symbolizují obecné negativní pocity člověka - zatímco hlava konotuje s vlastním zoufalstvím člověka, tak oko nenávisť vůči jinému člověku. Vedle hlavy a oka zobrazuje ruka kladný pocit radosti a spokojenosti nad nějakým výsledkem.

Jednotlivé části těla	Somatické frazémy
1. HLAVA	Rvát si/trhat si vlasy na hlavě (<i>obrazné gesto vyjadřující zoufalství</i>)
2. OKO	Probodávat/probodnout někoho očima (<i>dívat se na někoho nenávistně; vrhat nenávistné pohledy</i>)
3. RUKA	Mnout si ruce (nad něčím) (<i>třít si jednu ruku o druhou na znamení spokojenosti a radosti (někdy potouchlé) nad nějakým výsledkem</i>)

Tab. 6 Orientační metafora „lidské tělo jako agent emocí“

Jednou z forem interpersonální komunikace jsou pejorativní výrazy, které se vážou na jednotlivé části těla („*lidské tělo jako prostředek interpersonální komunikace*“ - viz tab. 7). Hlava jako nádoba posuzuje vzdělanost člověka - to čím je naplněna či spíše nenaplněna. Oko zprostředkovává odmítání v rámci komunikace a prostřednictvím ruky člověk projevuje názor na lidskou nemotornost.

Jednotlivé části těla	Somatické frazémy
1. HLAVA	Mít nasráno v hlavě (<i>hloupý, tupý, neinteligentní člověk, nevzdělanec</i>)
2. OKO	Vyser si oko (<i>hrubé, urážlivé odbytí někoho; dej mi pokoj, přestaň mě otravovat; polib mi šos; jdi se vycpat, bodnout</i>)
3. RUKA	Mít nasráno v rukách/Mít posrané ruce (<i>být neobratný, nešikovný, nemehlo</i>)

Tab. 7 Orientační metafora „lidské tělo jako prostředek interpersonální komunikace“

Je-li při „normálním“ fungování součinnost jazyka a myšlení založená na těle a tělesnosti, která vystupuje ve schopnosti myšlení v dimenzích metafor, což se ukazuje v jazyce a jeho prostřednictvím, tak je důležité zkoumat i jejich abnormální fungování za porušené součinnosti. Zdrojem informací o vzájemném vztahu jazyka a myšlení z perspektivy lidské tělesnosti je pro nás oblast logopedie, respektive jedna ze získaných forem narušené komunikační schopnosti.

I když kognitivní lingvistika Lakoffa a Johnsona dosáhla mnoha úspěchů na poli empirickém, přesto však na její mapě zůstávají obrovská bílá místa, za která považujeme právě afázii.

3 LOGOPEDIE

3.1 Uvedení do logopedie jako vědního oboru

Logopedie je poměrně nová, moderní vědní disciplína, jež se začala etablovat přibližně od 20. let 20. století a která se pozvolna vyvíjí až doposud, „je to evidentní, zákonitě a nevyhnutelné: v dějinách věd je to bezpodmínečný požadavek na každou disciplínu, která se snaží získat přívlastek „vědní“.⁸³ Zahraniční disciplíny shodující se s oborem logopedie nesou různé ekvivalenty: „Speech Therapy“, „Speech Correction“, „Speech and Language Therapy“, „Speech - Language Pathology“ (z angloam. terminologie); „logopedija“ (z rus. terminologie); „orthophonie“ (z franc. terminologie); „logopedía“, „ortofonía“ (ze špan. terminologie); „Sprachheilpädagogik“, „Sprachbehindertpädagogik“, „Logopädie“, „Rehabilitationspädagogik für Sprachgeschädigte“ (z něm. terminologie - zde je důležité rozlišovat oblast klinickou a (speciálně) pedagogickou).⁸⁴

Název oboru logopedie je odvozen z řeckého „logos“, tj. slovo, řeč, a „paidea“, tedy výchova, souhrnně označující „výchova řeči“.⁸⁵ Nicméně samotný termín logopedie ve významu výchova řeči byl poprvé použit už na přelomu 5.-4. stol. př. n. l., když řecký logograf a rétor Isokrates (436-338 př. n. l.) žádal „logón paidea“, tj. výchova k správné řeči,⁸⁶ ale až období po r. 1989 přispělo k ustanovení termínu logopedie,⁸⁷ který se začal rozvíjet ve třech dimenzích: jako relativně autonomní vědní obor, jako samostatný (a atraktivní) studijní obor a jako profese, povolání.⁸⁸ Historiografii logopedie lze na základě těchto jednotlivých a prolínajících se aspektů analyzovat z různých úhlů pohledu.⁸⁹

Obor logopedie je výsledkem vývoje, který má svůj počátek již ve 20. letech 20.

---

⁸³ LECHTA, V.: Základní vymezení oboru logopedie. In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I. et al.: *Klinická logopedie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 19.

⁸⁴ Srov. LECHTA, V.: Logopédia - základné vymedzenie. In LECHTA, V. et al.: *Logopedické repetitórium*. Bratislava: SPN, 1990, s. 15.; KLENKOVÁ, J.: Logopedie. In PIPEKOVÁ, J. et al.: *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 1998, s. 69.; LECHTA, V.: Základné poznatky o logopédii. In KEREKRÉTIÓVÁ, A. et al.: *Základy logopédie*. Bratislava: UK, 2009, s. 15.

⁸⁵ Srov. SOVÁK, M. et al.: *Defektologický slovník*. Praha: SPN, 1978, s. 196.

⁸⁶ LECHTA, V.: Historický náčrt. In LECHTA, V. et al.: *Logopedické repetitórium*. Bratislava: SPN, 1990, s. 32.

⁸⁷ Srov. EDELSBERGER, L.: Logopedie a foniatry. In *Československá logopedie: sborník statí*. Praha: SPN, 1956, s. 49-60.

⁸⁸ Srov. LECHTA, V.: Logopédia na prahu tretieho tisícročia. In *Česká logopedie 1991*. Praha: Knižní podnikatelský klub, spol. s.r.o., 1992, s. 19.

⁸⁹ Srov. LECHTA, V.: Dějiny logopedie ve světovém, evropském a domácím kontextu. In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I. et al.: *Klinická logopedie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 29-34.

století,⁹⁰ avšak zejména v době krátce po skončení 2. světové války, která navazuje na průběh 19. a 20. století, kde byly utvářeny vědecké základy logopedie. Konec války tak předznamenal nejen rozvoj, ale i vznik logopedie jako vědního oboru, který byl těsně spjat s osobou prof. M. Sováka, jenž položil základy české (i československé) logopedie, nazýván „*nestorem evropské logopedie*“⁹¹ a „*tvůrcem vpravdě moderního pojetí, vpravdě moderní koncepce logopedie jako pracovního, vědního a studijního oboru.*“⁹²

Konstituování oboru logopedie⁹³ souvisí především se založením Logopedického ústavu hl. města Prahy, který vznikl v r. 1946 z podnětu prof. M. Sováka⁹⁴ a který se stal (obrazně řečeno) krystalizačním jádrem logopedické teorie i praxe v celostátním měřítku v resortu školském i zdravotnickém.⁹⁵ Původně byl Logopedický ústav hl. m. Prahy koncipován jako pracoviště pražské, ale postupně jeho vliv nabyl celostátního významu, přičemž „*od roku 1948 nastala rozhodující etapa ve vytváření logopedie jako vědního oboru.*“⁹⁶ R. 1970, deset let po zrušení Logopedického ústavu (1960), vyústil v založení České logopedické společnosti, tj. v organizovanější odbornou platformu sdružující logopedy s celostátní působností. Dnes je instituce in memoriam (1989) známou pod názvem Logopedická společnost Miloše Sováka (LSMS).⁹⁷ Pro utváření oboru logopedie sehrála mimo zrod Logopedického ústavu (hl. m. Prahy), jeho následného zrušení a založení České logopedické společnosti, i významnou roli ta skutečnost, že vznikaly speciální školy logopedického typu, byly vydávány publikace týkající se problematiky narušené

---

⁹⁰ V r. 1924 - 1. učebnici logopedie u nás R. Kratochvíl: „*Vady řeči (Logopaedia)*“ - první kongres IALP (International Association of Logopedics and Phoniatrics) ve Vídni. (Srov. LECHTA, V.: *Dějiny logopedie ve světovém, evropském a domácím kontextu.* In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I. et al.: *Klinická logopedie.* 2. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 34.)

⁹¹ EDELSBERGER, L.: Miloš Sovák v dějinách české speciální pedagogiky. In HOUDEK, L. (ed.): *Česká logopedie 1998.* Praha: Makropolus, 1999, s. 19.

⁹² EDELSBERGER, L.: Miloš Sovák - dílo a odkaz. In *Česká logopedie 1994.* Praha: Makropolus, 1995, s. 15.

⁹³ Komplexní periodizace dějin logopedie: LECHTA, V.: *Dějiny logopedie ve světovém, evropském a domácím kontextu.* In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I. et al.: *Klinická logopedie.* 2. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 32-33.

⁹⁴ Účel Logopedického ústavu popisuje podrobně KREMELOVÁ, M.: Logopedický ústav hl. m. Prahy - První logopedická instituce v Československu. In HOUDEK, L. (ed.): *Česká logopedie 1998.* Praha: Makropolus, 1999, s. 29. (Srov. SOVÁK, M.: *Uvedení do logopedie.* Praha: SPN, 1978, s. 70-73.)

⁹⁵ Srov. EDELSBERGER, L.: Miloš Sovák-dílo a odkaz. In *Česká logopedie 1994.* Praha: Makropolus, 1995, s. 11.; Srov. SOVÁK, M.: *Z dějin logopedie.* In *Československá logopedie: sborník statí.* Praha: SPN, 1956, s. 27.

⁹⁶ SOVÁK, M.: *Uvedení do logopedie.* Praha: SPN, 1978, s. 70.

⁹⁷ O genezi vzniku České logopedické společnosti pojednává LIŠKA, J. et al.: Logopedický zborník 6. Košice: Východoslovenské nakladateľstvo pre KÚNZ v Košiciach, 1978. (PEUTELSCHMIEDOVÁ, A.: *Speciální pedagogika osob s narušenou komunikační schopností.* In RENOTIÉROVÁ, M. et al.: *Speciální pedagogika.* 3. vyd. Olomouc: UP v Olomouci, 2005, s. 275-276.); Souhrn logopedických sborníků shromažďující výsledky šetření o určité problematice do r. 1999. (JANOTOVÁ, N.: *Přehled logopedických sborníků, vydaných společností.* In HOUDEK, L. (ed.): *Česká logopedie 1999.* Praha: Makropolus, 2000, s. 93-100.

komunikační schopnosti, byly postupně zaváděny logopedické kurzy (60. léta 20. století), ale především se logopedie stala vysokoškolským studijním oborem⁹⁸ (r. 1967 - logopedie jako samostatný, pětiletý studijní obor v prezenční formě).

Při pohledu na konstituování a vývoj oboru se potvrzuje, jakým dynamickým způsobem se logopedie rozvíjela (a neustále rozvíjí), což dokazují v historickém kontextu i jednotlivé tendence logopedii definovat,⁹⁹ vymezovat její předmět¹⁰⁰ a postavení mezi vědními disciplínami (viz níže) atd., snad z těchto příčinných souvislostí „*logopedie přechází z předteoretického stádia do stádia teoretického.*“¹⁰¹ Současné a spolehlivé vymezení oboru logopedie v moderním pojetí uvádí V. Lechta: „*definujeme logopedii jako vědní obor interdisciplinárního charakteru, jehož předmětem jsou zákonitosti vzniku, eliminace a prevence narušené komunikační schopnosti. (...) Logopedie je v moderním pojetí vědou zkoumající narušenou komunikační schopnost z hlediska jejích příčin, projevů, následků, možnosti diagnostiky, terapie i prevence.*“¹⁰²

V současnosti je logopedie pokládána za obor interdisciplinárního charakteru, který se nachází mezi více vědními disciplínami - společenskými (psychologie, pedagogika), lingvistickými (fonetika, lingvistika a tzv. hraničními - psycholingvistika) a medicínskými (neurologie, psychiatrie, foniatrie)¹⁰³ (viz obr. 2) -,

---

⁹⁸ Srov. K otázkám studia logopedie. In *Česká logopedie 1994*. Praha: Makropolus, 1995, s. 39-58.

⁹⁹ Logopedie: „*nauka o fyziologii a patologii dorozumívacího procesu, jakož i nauka o prevenci a nápravné výchovné péči o vadu a poruchy dorozumívání*“ (M. Sovák, 1958) - SOVÁK, M.: *Uvedení do logopedie*. Praha: SPN, 1978, s. 26-27.; „*nauka o výchově řeči (tj. všech složek sdělovacího procesu) a o předcházení a odstraňování poruch řeči*“ (M. Sovák, 1965) - SOVÁK, M. et. al.: *Logopedie*. 3. vyd. Praha: SPN, 1974, s. 8); „*speciálně pedagogická disciplína, která se zabývá rozvojem, výchovou a vzděláváním osob stížených vadami a poruchami sdělovacího procesu*“ (M. Sovák, 1974) - SOVÁK, M.: *Uvedení do logopedie*. Praha: SPN, 1978, s. 27.; 1. „*obor, zabývající se fyziologií a patologii mezilidské komunikace (rozvoj různých forem komunikace, výzkum, diagnostika, terapie, prevence, profylaxie) ve všech aspektech, který se opírá o nozologické jednotky MKN.*“, 2. „*speciálně-pedagogický obor, který se zabývá výchovou a vzděláváním osob s poruchami komunikace.*“ - DVORÁK, J.: *Logopedický slovník*. 3. vyd. Ždár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2007, s. 112.)-, apod.

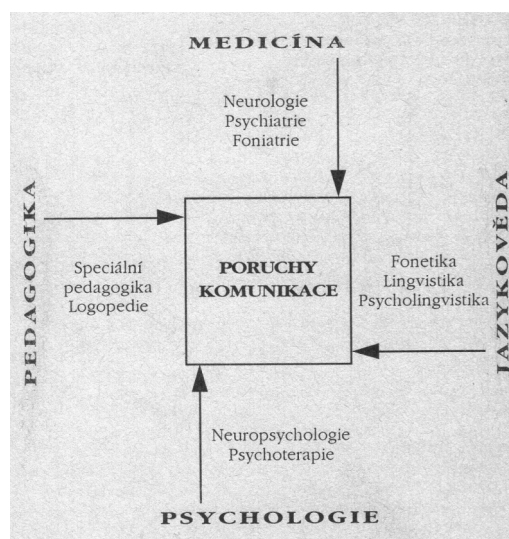
¹⁰⁰ V minulosti se logopedie zaměřovala na vady a poruchy řeči, v současné době na širokou oblast narušené komunikační schopnosti, tzn. na jednotlivé jazykové roviny. (Srov. LECHTA, V.: *Základné poznatky o logopédii*. In KEREKRÉTIOVÁ, A. et al.: *Základy logopédie*. Bratislava: UK, 2009, s. 16.

¹⁰¹ SUROWANIEC, J.: Przedmiot logopedii. In LECHTA, V.: *Základní vymezení oboru logopedie*. In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I. et al.: *Klinická logopedie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 19.

¹⁰² LECHTA, V.: *Metody a techniky logopedické terapie, principy jejich aplikace*. In LECHTA, V. et al.: *Terapie narušené komunikační schopnosti*. 2. vyd. Přel. J. Křížová. Praha: Portál, 2011, s. 15-16. (Srov. LECHTA, V.: *Základní vymezení oboru logopedie*. In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I. et al.: *Klinická logopedie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 22.)

¹⁰³ Dále: medicínské obory (ORL, stomatologie, plastická chirurgie, pediatrie, ortodoncie, stomatochirurgie aj.), psychologické (vývojová, pedagogická psychologie, patopsychologie aj.), kognitivní (kognitivní lingvistika, neurolingvistika, neuropsychologie aj.), přírodní (genetika), sociologie, kybernetika, informatika, lingvistické (fonologie) aj. Srov. LECHTA, V.: *Logopédia - základné vymedzenie*. In LECHTA, V.: *Logopedické repetitóriium*. Bratislava: SPN, 1990, s. 24.; PEUTELSCHMIEDOVÁ, A.: *Logopedie - vymezení oboru*. In VITÁSKOVÁ, K. - PEUTELSCHMIEDOVÁ, V.: *Logopedie*. Olomouc: UP v Olomouci, 2005, s. 136.

i když „zakotvení logopedie v systému věd není ještě dostatečně ustálené“.¹⁰⁴

Obr. 2 Schéma multidisciplinární koncepce exponovaných oborů¹⁰⁵

Na základě vzájemného vlivu a kooperace uvedených vědních oborů nelze logopedii chápat již jako čistě speciálně pedagogickou vědu (M. Sovák, J. Dvořák aj.), ale je potřeba, aby na ni bylo nahlíženo v holistickém (celostním) pojetí, následkem kterého dochází i ke změně paradigmatu, tzn. k přesunu od „hovoření“ ke „komunikaci“, od „individuálního“ k „interindividuálnímu“. Do popředí tak vstupuje pragmalingvistická koncepce, jež klade důraz zejména na pragmatickou jazykovou rovinu, avšak není opomíjena ani jazyková rovina lexikálně-sémantická, morfologicko-syntaktická a foneticko-fonologická. Za těchto okolností je v logopedii za ústřední, zastřešující termín považována narušená komunikační schopnost, která zahrnuje termín „porucha řeči“, „vada řeči“ a jež vystihuje změnu směřování logopedie k holistickému pojetí.¹⁰⁶ Nicméně pojem narušené komunikační schopnosti je v logopedii používán již od 90. let 20. století, respektive se uplatňuje symptomatická klasifikace narušené komunikační schopnosti,¹⁰⁷ která se kategorizuje do deseti základních okruhů. Jedním z nich je získaná orgánová nemluvnost (afázie) označující v současné době

¹⁰⁴ LECHTA, V.: Základní vymezení oboru logopedie. In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I. et al.: *Klinická logopedie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 19.

¹⁰⁵ NEUBAUER, K.: Poruchy komunikace. In *Česká logopedie 1994*. Praha: Makropolis, 1995, s. 62. (Srov. NEUBAUER, K.: Poruchy řečové komunikace jako multidisciplinární oblast. In PREISS et al.: *Klinická neuropsychologie*. Praha: Grada, 1998, s. 264. ;LECHTA, V.: Logopédia na prahu tretieho tisícročia. In *Česká logopedie 1991*. Praha: Knižní podnikatelský klub, spol. s.r.o., 1991, s. 20. - obr. 4: tzv. Logopedie jako průřezová disciplína)

¹⁰⁶ LECHTA, V.: Základní vymezení oboru logopedie. In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I. et al.: *Klinická logopedie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 20.

¹⁰⁷ Srov. LECHTA, V. et al.: *Narušená komunikační schopnost*. In LECHTA, V. et al.: *Logopedické repetitorium*. Bratislava: SPN, 1990, s. 21.; LECHTA, V.: Základní vymezení oboru logopedie. In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I. et al.: *Klinická logopedie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 25.

i subdisciplínu logopedie - afaziologie.

Ve 21. století dochází postupně nejen ke změnám ve společnosti, ale i neustálému vývoji logopedie jako oboru, ve kterém existují i dva vývojové trendy, a to praktistický a emancipační. Zatímco praktistický proces představuje v podstatě návod, metaforicky řečeno V. Lechtou tzv. „kuchařskou knihu“, na odstranění jednotlivých druhů narušené komunikační schopnosti za pomoci „konkrétních receptů“, tak emancipační pohlíží na logopedii jako na emancipující se mladou vědu, která má nejen právo na rovnocenné postavení v rámci interdisciplinární kooperace, ale i povinnost týkající se budování, rozšiřování a zpřesňování teoreticko-metodologických základů, terminologie apod. v oblasti logopedie,¹⁰⁸ ale „*lze si jen přát a především aktivně usilovat, aby do dalšího období vykročila [česká logopedie] po cestě obdobné vývoji tohoto oboru ve vyspělých státech světa.*“¹⁰⁹

3.2 Afázie

*„Řeč, to je samozřejmost, kterou si obvykle vůbec neuvědomujeme. Děsíme se toho, že bychom mohli přijít o zrak nebo třeba o sluch, ale málokoho napadne, že by mohl ztratit schopnost mluvit a psát. (...) Každý člověk, který mluví, cítí barvu a tvar slova a může si se slovy hrát, aniž by o tom přemýšlel. Afázie je prevít, vzala mně a spouště dalším lidem možnost vypouštět slova jako vlastní „produkt“. Cítím neustále to nezvyklé prázdno, když řeknu větu nebo slovo, protože moje slovo nemá žádnou chuť ani barvu, je to jen cizí zvuk někde v dálce. (...) teď vnímám z pozice dospělého člověka pocity malého dítěte, které se učí mluvit. (...) Závidím lidem, kteří mluví, píšou a vůbec přitom nemusí přemýšlet nad každým písmenem, mohou říkat své myšlenky a dokonce je i lehce napsat na papír. (...) Chtěla bych mluvit a mluvit s každým člověkem, který by byl ochotný naslouchat (...), a říct mu, jak je to báječné, že si můžeme povídat.“*¹¹⁰

3.2.1 Terminologická východiska

Jedním z ukazatelů, které determinují současný rozvoj logopedie jako vědního oboru, je proces integrace s evropskou logopedií týkající se terminologických

---

¹⁰⁸ LECHTA, V.: Základní vymezení oboru logopedie. In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I. et al: *Klinická logopedie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 19-20.

¹⁰⁹ NEUBAUER, K.: Poruchy komunikace. In *Česká logopedie 1994*. Praha: Makropolus, 1995, s. 65.

¹¹⁰ BARTONÍČKOVÁ, V. - DVOŘÁKOVÁ, A.: *Cesta z mlčení: Příběh o vůli překonat ztrátu řeči po cévní mozkové příhodě*. Praha: Portál, 2009, s. 87-95.

ekvivalentů: např. anglicky „*Aphasia*“, francouzsky „*Aphasie*“, řecky „*Aphasiá*“, litevsky „*Afazija*“, latinsky „*Aphasia*“, německy „*Aphasie*“, polsky „*Afazija*“, ruský „*Afazia*“, ukrajinsky „*Afazija*“, rumunsky „*Afaziile*“ a v neposlední řadě česky „*Afázie*“, a další.¹¹¹

Termín afázie (z řecké slova phasis, tedy řeč, a afixu, resp. prefixu a- značící negaci - tj. aphasis) - v minulosti vymezený jako alálie či alali (J. Lord, 1842), afémie či aphemia,¹¹² porucha řeči (P. Broca, 1861) - v moderní koncepci označující získanou centrální poruchu řeči navrhl v r. 1864/65 A. Trousseau, neurolog/internista, přední představitel pařížské medicíny první pol. 19. století. Pojem afázie, vedle něho prosazující se i pojmy afrasie, aphasie (J. de Fleury, 1866), asymbolie (D. Ferrier, D. C. Finkelnburg, 1870), asémie (A. Kussmaul, 1887), přetrvál až do 21. století.¹¹³ V současné době představuje jeden rozsáhlý podobor, subdisciplínu logopedie - afaziologii/afáziologii jako „*nauku, zabývající se výzkumem, diagnostikou, terapií a prevencí afázie*“,“¹¹⁴ která se neustále konstituuje a spolu s ní se i vyvíjí názory, teorie, hypotézy aj.¹¹⁵ Afaziologie reprezentuje paralelně s logopedií (i jako součást logopedie) interdisciplinární moderní vědu, jež osciluje na pomezí neurověd, věd psychologických, tzv. hraničních disciplín lingvistických, ale v určitém smyslu se překrývá a doplňuje i s biokybernetikou, biofyzikou apod.¹¹⁶ Afázie je z hlediska svého interdisciplinárního charakteru poruchou lingvistickou, neurogenní a kognitivní.¹¹⁷

V tradiční koncepci narušené komunikační schopnosti afázie náleží do samostatného okruhu získané orgánové nemluvnosti. Dle Mezinárodní statistické klasifikace a přidružených zdravotních problémů (dále jen MKN-10), ve znění 10. decenální revize v aktualizované verzi k 1. 1. 2013, je afázie řazena mezi **R00-R99**

---

¹¹¹ SUROWANIEC, J.: Polská a česká logopedická terminologie. In *Diagnostika a terapie poruch komunikace: sborník přednášek*. Praha: AKL ČR, 1999, s. 33.

¹¹² Název afémie odmítnul A. Trousseau v práci: De l'aphasie, maladie décrite récemment sous le nom impropre d'aphémie (1864). Srov. HRBEK, J.: *Neurologie 4. část II.: Mozkové hemisféry. Obecná syndromologie. Topická diagnostika*. Praha: SPN, 1983, s. 50.

¹¹³ Srov. CSÉFALVAY, Z.: Definícia a symptómy afázie. In CSÉFALVAY, Z. - TRAUBNER, P.: *Afaziológia pre klinickú prax*. Martin: Osveta, 1996, s. 13.; PRINS, R. - BASTIAANSE, R.: History of Aphasia. *Aphasiology*, 2006, vol. 20, no. 8, s. 762-791.; BUCKINGHAM, H.: A pre-history of the problem of Broca's aphasia. *Aphasiology*, 2006, vol. 20, no. 8, s. 792-810.

¹¹⁴ DVOŘÁK, J.: *Logopedický slovník*. 3. vyd. Ždár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2007, s. 15. (Srov. NEUBAUER K.: K vývoji poznání v oblasti ZNPŘK u dospělých osob. In NEUBAUER, K. et al: *Neurogenní poruchy komunikace u dospělých*. Praha: Portál, 2007, s. 25.)

¹¹⁵ CSÉFALVAY, Z.: Náčrt histórie afaziológie. In CSÉFALVAY, Z. - TRAUBNER, P.: *Afaziológia pre klinickú prax*. Martin: Osveta, 1996, s. 78-82.; PRINS, R. - BASTIAANSE, R.: History of Aphasia. *Aphasiology*, 2006, vol. 20, no. 8, s. 762-791.

¹¹⁶ Srov. CSÉFALVAY, Z.: Definícia a symptómy afázie. In CSÉFALVAY, Z. - TRAUBNER, P.: *Afaziológia pre klinickú prax*. Martin: Osveta, 1996, s. 14.

¹¹⁷ Ibid, s. 14.

Příznaky, znaky a abnormální klinické a laboratorní nálezy nezařazené jinde.

„Tato kapitola obsahuje příznaky, znaky, abnormální výsledky klinických nebo jiných vyšetřovacích výkonů a nepřesně určené stavy, kde nebyla stanovena diagnóza, podle které by je bylo možno zařadit jinde. (...) Položky v této kapitole obsahují v podstatě hůře definované stavy a příznaky, které nebyly prozkoumány, aby mohla být stanovena konečná diagnóza, (...) Prakticky všechny položky v této kapitole by mohly být označeny jako „bližší neurčené“ „neznámé etiologie“ nebo „přechodné“.¹¹⁸ V rámci klasifikačního systému MKN-10 je afázie řazena do oddílu **R47-R49 Příznaky a znaky týkající se řeči a hlasu**, kde jsou definovány nozologické jednotky **R47 Poruchy řeči nezařazené jinde**, a to konkrétně: **R47 Poruchy řeči nezařazené jinde - Nepatří sem: autismus (F 84.0-F84.1), brebtavost (F 98.6), specifické vývojové poruchy řeči a jazyka (F 80.-), zadržávání v řeči [koptavost] (F 98.5) - R 47.0 dysfázie a afázie - Nepatří sem: progresivní izolovaná afázie (G31.0) - R47.1 anartrie a dysartrie, R47.8 Jiné a neurčité poruchy řeči.**¹¹⁹ V MKN-10 je rozlišována dysfázie jako částečná ztráta a afázie ve významu úplná ztráta,¹²⁰ přičemž v logopedii obecně prefix a- označuje celkovou ztrátu funkce, poruchu získanou, a předpona dys- částečnou ztrátu funkce, poruchu vývojovou. V angloamerickém terminologickém vymezení ovšem prefixy a-, dys- vyjadřují míru, stupeň poruchy. „Na tuto terminologickou různorodost je třeba myslet i v našich podmínkách, protože pod diagnózou vývojová dysfázie rozumíme specificky narušený vývoj řeči“,¹²¹ zatímco pod afázií „poruchu již vybudované schopnosti komunikace“.¹²² V zahraničí se mimo prefixy a-, dys- klade důraz i na rozlišování termínů jazyk a řeč a s nimi spojené poruchy. Nicméně afázie zastupuje poruchu jazykovou (anglam.-„language disorders“, něm.-„Sprachstörung“), která akcentuje tu skutečnost, že „při primárně nepoškozených motorických modalitách (respirace, fonace, artikulace, rezonance) dochází k obtížím v užití jazykového vyjádření u postiženého člověka. Projev je nápadně odlišný od kodifikované normy jazykového vyjadřování v daném sociálním prostředí, je stigmatizovaný a vede k ztížení až znemožnění dorozumění se s okolím.

¹¹⁸ Mezinárodní klasifikace nemocí: Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených. Praha: ÚZIS, 2013 [cit. 2013-02-20]. s. 605. Dostupné z WWW: <<http://www.uzis.cz/zpravy/aktualizace-mkn-10-platnosti-od-1-ledna-2013>>.

¹¹⁹ Ibid, s. 618.

¹²⁰ DVOŘÁK, J.: *Logopedický slovník*. 3. vyd. Ždár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2007, s. 13.

¹²¹ CSÉFALVAY, Z.: Definícia a symptómy afázie. In CSÉFALVAY, Z. - TRAUBNER, P.: *Afaziológia pre klinickú prax*. Martin: Osveta, 1996, s. 13.

¹²² PEUTELSCHMIEDOVÁ, A.: Afázie. In VITÁSKOVÁ, K. - PEUTELSCHMIEDOVÁ, V.: *Logopedie*. Olomouc: UP v Olomouci, 2005, s. 178.

*Jsou zasaženy i další formy sdělení informací - písemná, popř. manuální forma vyjádření s užitím jazykového kódu. Percepční jazyková porucha v sobě zahrnuje obtíže v dekódování orální řeči, písma, případně manuální formy sdělení.*¹²³

Vymezení afázie nelze jednoznačně popsat jednou univerzální definicí, k čemuž poukazuje její samotný interdisciplinární charakter, ale obecně se definice afázie shodují v několika attributech, a to že jde o 1) získanou poruchu, respektive získanou formu narušené komunikační schopnosti, jež se vztahuje k 2) jazyku, jazykovým schopnostem a která 3) vzniká při ložiskovém poškození mozku. Poté je přikládáno následující: označuje „poruchu vyjadřování a chápání jazyka,¹²⁴ „ztrátu nebo poruchu interindividuálního dorozumívání prostřednictvím mluvené řeči,¹²⁵ „poruchu komunikace, vážne produkce nebo porozumění řeči,¹²⁶ jde o „poruchu řečové komunikace,¹²⁷ „poruchu na bázi fatických funkcí a kognitivních funkcí,¹²⁸ „vznikající většinou náhle,¹²⁹ je podmíněna „dysfunkcí vymezených mozkových oblastí,¹³⁰ „je více modálním jevem,¹³¹ „zasahující všechny modalities řeči (expresivní a receptivní, mluvenou i psanou řeč) a v různé míře i všechny roviny jazykového systému (foneticko-fonologickou, morfologickou-syntaktickou, lexikálně-sémantickou i pragmatickou,¹³² je jednou z poruch souborně nazývaných poruchami tzv. vyšších korových (kortikálních) funkcí,¹³³ ale není „poruchou vnímání ani poruchou hybného systému řeči, rovněž není poruchou myšlení,¹³⁴ a další.¹³⁵

---

¹²³ NEUBAUER, K.: Úvod. In NEUBAUER, K. et al: *Neurogení poruchy komunikace u dospělých*. Praha: Portál, 2007, s. 16.

¹²⁴ KOUKOLÍK, F.: *Lidský mozek: funkční systémy: normy a poruchy*. 2. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 196.

¹²⁵ HRBEK, J.: *Neurologie 4. část II.: Mozkové hemisféry. Obecná syndromologie. Topická diagnostika*. Praha: SPN, 1983, s. 584.

¹²⁶ AMBLER, Z.: *Neurologie pro studenty lékařské fakulty*. Praha: Karolinum, 2002, s. 70.

¹²⁷ NEUBAUER, K.: *Poruchy řečové komunikace u dospělých osob*. Praha: AKL ČR, 1997, s. 25.

¹²⁸ NEUBAUER, K.: Poruchy řečové komunikace u dospělých In PREISS et al.: *Klinická neuropsychologie*. Praha: Grada, 1998, s. 279.

¹²⁹ CSÉFALVAY, Z.: Definícia a symptómy afázie. In CSÉFALVAY, Z. - TRAUBNER, P.: *Afaziológia pre klinickú prax*. Martin: Osveta, 1996, s. 15.

¹³⁰ KOUKOLÍK, F.: *O vztahu lidského mozku a chování: strukturální a funkční podklady některých neuropsychiatrických chorob*. Praha: Karolinum, 1997, s. 69.

¹³¹ NEUBAUER, K.: Poruchy řečové komunikace u dospělých In PREISS et al.: *Klinická neuropsychologie*. Praha: Grada, 1998, s. 288.

¹³² CSÉFALVAY, Z.: Definícia a symptómy afázie. In CSÉFALVAY, Z. - TRAUBNER, P.: *Afaziológia pre klinickú prax*. Martin: Osveta, 1996, s. 15.

¹³³ Srov. ČECHÁČKOVÁ, E.: Získané organické poruchy řečové komunikace. In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I.: *Klinická logopedie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 147.; NEUBAUER, K.: Diferenciální diagnostika typů afázie. *Diagnostika a terapie poruch komunikace: sborník přednášek*. Praha: AKL ČR, 1999, s. 3.; NEUBAUER, K.: Poruchy řečové komunikace u dospělých In PREISS et al.: *Klinická neuropsychologie*. Praha: Grada, 1998, s. 288.

¹³⁴ KOUKOLÍK, F.: *O vztahu lidského mozku a chování: strukturální a funkční podklady některých neuropsychiatrických chorob*. Praha: Karolinum, 1997, s. 69.

Afázii lze shrnout jako „*postižení schopnosti jazykové produkce a percepce, jež vzniká na základě získaného poškození centrálního nervového systému. Je to multimodální porucha, která se může projevat rozmanitými obtížemi v oblasti porozumění, čtení, řečové produkce a psaní. Takto narušený jazyk může být ovlivněn fyziologickými deficity nebo narušením kognice, avšak nelze jej vysvětlit demencí, smyslovou nebo motorickou poruchou.*“¹³⁶ Afázie postihuje osobu „*s ložiskovým poškozením mozku, které zasahuje do funkce kortikálních a/nebo subkortikálních jazykových mechanismů dominantní hemisféry*“.¹³⁷

3.2.2 Etiologie, symptomatologie

Afázie je charakterizována mnohotvárností nejen v rámci etiologie, ale i typických projevů, které jsou v klinickém obraze variabilní z hlediska míry a kvality.¹³⁸

Cévní mozková příhoda (dále jen CMP, synonyma: iktus - latinsky, dříve také apoplexie - řecky, ang. stroke, něm. Schlaganfall) - jako nejčastější příčina vzniku afázie - patří mezi cerebrovaskulární poruchy, které jsou způsobeny poruchou cerebrální cirkulace, ischemií (kolem 80 %) nebo hemoragií (20 %). „*Intracerebrální hemoragií je asi 12 %, subarachnoidálních 8 %.*“¹³⁹ Dle World Health Organization (WHO) je CMP definována jako „*rychle se rozvíjející klinické symptomy a/nebo fokální příznaky a náhlé globální poškození mozkové funkce se symptomy trvajících více než 24 hodin po vyloučení jiné příčiny než cévní.*“¹⁴⁰ V současné době je CMP „*ve vyspělých, stejně jako v rozvojových zemích druhou příčinnou úmrtí a nejčastější příčinnou invalidity u lidí středního a vyššího věku. Česká republika patří k zemím s nejvyšší morbiditou (dvoj až trojnásobně vyšší incidencí oproti vyspělým státům Evropy) a mortalita u nás dosahuje ve srovnání s většinou vyspělých států téměř*

---

¹³⁵ Srov. HRNČIAROVÁ, A. - CSÉFALVAY, Z.: Afázie. In LECHTA, V. et al.: *Logopedické repetitorium*. Bratislava: SPN, 1990, s. 191.; NEUBAUER, K.: Úvod. In NEUBAUER, K.: *Neurogenní poruchy komunikace u dospělých*. Praha: Portál, 2007, s. 17-19. atd.

¹³⁶ ROSENBEK, J.C. - LAPOINTE, L.L. - WERTZ, R.T.: Aphasia: a clinical approach. In LOVE, R.J.- WEBB, W.G.: *Mozek a řeč: neurologie nejen pro logopedy*. Pře. Z. Lebedová. Praha: Portál, 2009, s. 235.

¹³⁷ Ibid, s. 235.

¹³⁸ CSÉFALVAY, Z.: Definícia a symptómy afázie. In CSÉFALVAY, Z. - TRAUBNER, P.: *Afaziológia pre klinickú prax*. Martin: Osveta, 1996, s. 16.

¹³⁹ AMBLER, Z.: Cévní onemocnění CNS. In BEDNAŘÍK, J. - AMBLER, Z. et al.: *Klinická neurologie - část speciální I*. Praha: Triton, 2010, s. 18.

¹⁴⁰ KALINA, Z.: Organizace péče a doporučení. In KALINA, Z. et al.: *Akutní cévní mozkové příhody: diagnostika, patofyziologie, management*. Praha: Maxdorf, 2006, s. 546.

dvojnásobných hodnot.“¹⁴¹

„Z hlediska vzniku afázie je více než 50 % afázií podmíněných (...) cerebrovaskulárními onemocněními,“¹⁴² mezi než se řadí ložisková mozková ischemie a mozkové krvácení, souhrnně nazývané jako CMP. Nicméně poškození CNS může být nejen ložiskové (ohraničené), ale i difúzní (rozptýlené), přičemž klinický obraz afázie závisí na charakteru poškození mozku, rozsahu a lokalizace léze a věku člověka.¹⁴³

CMP ischemické (ischemický infarkt) se v současnosti diferencují podle různých kritérií (viz tab. 8) a jsou rozlišovány čtyři základní subtypy mozkových infarktů.¹⁴⁴ Mozková ischemie je často způsobena buď uzávěrem mozkové tepny embolem (krevní sraženinou nebo aterosklerotickým plakem) nebo trombem (koagulací krve v cévách), nebo k ní dochází při lokálním snížení průtoku krve mozkem, tzn. systémovou hypoperfuzí. Primární příčinou cévního onemocnění mozku je ateroskleróza mozkových tepen vedoucí k okluzi tepny embolem nebo trombem. Podstatným etiologickým činitelem vzniku ischemické CMP je mimo arteriosklerózu považován i pokles krevního tlaku, srdeční choroby, okluze malých penetrujících mozkových tepen způsobující lakunární mozkové infarkty v oblasti bazálních ganglií a bílé hmoty mozkové.¹⁴⁵

Dnes vedle chorob, které vedou přímo k uzávěru mozkové tepny, a tím ke vzniku mozkové ischemie, se poukazuje i k rizikovým faktorům, jež se spolupodílí zejména na vzniku arteriosklerózy a kardiálních chorob. „Některé rizikové faktory mohou být regulovány nebo zcela eliminovány (...) To jsou tzv. ovlivnitelné faktory. (...) Nicméně existují faktory, které změnit nemůžeme. Mezi tyto neovlivnitelné rizikové faktory patří stárnutí, dědičné dispozice a rasový původ.“¹⁴⁶ (viz tab. 9).

---

¹⁴¹ MERVARTOVÁ, I.: Péče o pacienty s cerebrovaskulárním onemocněním v České republice. *Věstník MZ ČR*, březen 2010, roč. 2010, č. 2, s. 2.

¹⁴² TRAUBNER, P.: Neuropatológia afázie. In CSÉFALVAY, Z. - TRAUBNER, P.: *Afaziológia pre klinickú prax*. Martin: Osveta, 1996, s. 52.

¹⁴³ ČECHÁČKOVÁ, E.: Získané organické poruchy řečové komunikace. In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I.: *Klinická logopedie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 149.

¹⁴⁴ 1. Aterotromboticko-embolický okluzivní proces velkých a středních arterií (makroarteriopatie) - 40 %; 2. Arteriopatie malých cév (mikroarteriopatie-lakunární infarkty) - 20 %; 3. Kardiogenní embolizace (16-20 %); 4. Ostatní - koagulopatie, hemodynamické - hypoxicko-ischemické příčiny, neaterosklerotické poruchy a infarkty z nejištěné příčiny (4 %). AMBLER, Z. et al.: Cévní onemocnění CNS. In BEDNAŘÍK, J. - AMBLER, Z. et al.: *Klinická neurologie - část speciální I*. Praha: Triton, 2010, s. 19.

¹⁴⁵ Srov. ČECHÁČKOVÁ, E.: Získané organické poruchy řečové komunikace. In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I.: *Klinická logopedie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 149.; TRAUBNER, P.: Neuropatológia afázie. In CSÉFALVAY, Z. - TRAUBNER, P.: *Afaziológia pre klinickú prax*. Martin: Osveta, 1996, s. 52-59.; VESTENICKÁ, V.: Cievne mozgové príhody. *Neurologie pro praxi*. 2002, č. 6, s. 296-298.; BAR, M. - CHMELOVÁ, I.: Péče o pacienta po cévní mozkové příhodě. *Postgraduální medicína*, 2011, roč. 13, č. 2. s. 13.

¹⁴⁶ Srov. FEIGIN, V.: *Cévní mozková příhoda - prevence a léčba mozkového iktu*. Přel. B. Kalvachová, S. Matoušek. Praha: Galén, 2007, s. 50.

1. dle mechanismu vzniku	a) <i>obstrukční</i> (okluzní), kdy dojde k uzavěru cévy trombem nebo embolem
	b) <i>neobstrukční</i> vznikající hypoperfuzí z příčin regionálních a systémových
2. dle vztahu k tepennému vývodu	a) <i>infarkty teritoriální</i>
	b) <i>interteritoriální</i> (na rozhraní povodí jednotlivých tepen)
	c) <i>lakunární</i> (postižení malých perfor. arterií)
3. dle časového hlediska	a) TIA ¹⁴⁷
	b) RIND ¹⁴⁸
	c) PI (progredující iktus)
	e) DI (dokončený iktus)

Tab. 8 Diferenciace mozkové ischemie (iCMP)¹⁴⁹

NEOVLIVNITELNÉ	OVLIVNITELNÉ
věk (max. 65-75 let) <i>genetické dispozice včetně etnického původu</i> <i>pohlaví</i> (více muži, teprve po klimakteriu stoupá riziko i u žen) <i>vlivy socioekonomické, zeměpisné, klimatické</i>	Faktory medicínské <i>HT</i> (hypertenze), <i>srdeční poruchy</i> (kardiální dekompenzace, fibrilace síní, infarkt myokardu, cor pulmonale, mitrální vada), <i>DM</i> (diabetes mellitus), <i>hyperlipidémie</i> , <i>AT</i> (ateroskleróza), <i>CMP</i> , <i>TIA</i> a <i>RIND</i> v anamnéze, <i>migréna</i> aj. Faktory návykové <i>tabakizmus</i> (aktivní a pasivní), <i>alkoholismus</i> , <i>toxikomanie</i> , <i>obezita</i> , <i>hormonální antikoncepce</i> , <i>spánková apnoe</i> aj.

Tab. 9 Rizikové faktory modifikovatelné a nemodifikovatelné¹⁵⁰

Cévní mozkové příhody hemoragické (krvácení) jsou v mnoha případech způsobeny arteriální hypertenzí. Hemoragie způsobená hypertenzí (40-50 %) je lokalizována v typických lokalizacích mozkové tkáně (bazální ganglia, mozeček, mozkový kmen, thalamus, laloky hemisfér). „*Méně častou, ale velmi závažnou příčinou je SAK - subarachnoidální krvácení, často z ruptury [prasknutí] aneuryzmatu [30 %], tedy vrozeně vzniklého oslabení cévní stěny.*“¹⁵¹ K dalším příčinám

¹⁴⁷ „*TIA - transientní ischemický neurologický deficit, tranzitorní ischemické ataky - je epizoda ložiskových příznaků v důsledku nedostatečného zásobení mozku krví, mizí do 24 hodin bez reziduí.*“ (SEIDL, Z. - OBENBERGER, J.: *Neurologie pro studium i praxi*. Praha: Grada, 2004, s. 190.)

¹⁴⁸ „*RIND - reverzibilní ischemický neurologický deficit - je obdobou TIA, jen úprava bez následků je do jednoho dne. TIA a RIND jsou významnými varovnými příznaky hrozícího iktu.*“ (Ibid. 190.)

¹⁴⁹ AMBLER, A. et al.: Cévní onemocnění CNS. In BEDNAŘÍK, J. - AMBLER, Z. et al.: *Klinická neurologie - část speciální I*. Praha: Triton, 2010, s. 18-20.

¹⁵⁰ Ibid, s. 49-50; SEIDL, Z. - OBENBERGER, J.: *Neurologie pro studium i praxi*. Praha: Grada, 2004, s. 192.; KALINA, M. et al.: *Cévní mozková příhoda v medicínské praxi*. Praha: TRITON, 2008, s. 48.; AMBLER, Z.: *Neurologie pro studenty lékařské fakulty*. Praha: Karolinum, 2002, s. 155-156.

¹⁵¹ NEUBAUER, K.: Etiologie ZNPŘK u dospělých osob. In NEUBAUER, K. et al: *Neurogení poruchy komunikace u dospělých*. Praha: Portál, 2007, s. 32.

hemoragických CMP patří mozkové nádory, vrozená nebo získaná vaskulární anomálie, abusus drog (kokain), antikoagulační léčba, hemoragické diatézy apod.¹⁵²

Vedle CMP hemoragických a ischemických jsou uváděny mezi etiologické činitele podílejících se na vzniku afázie i úrazy a poranění mozku (komoce, kontuze a komprese mozku, krvácení do mozkových obalů či mozkových tkání) - „především kvůli stále vzrůstajícímu počtu dopravních nehod se závažnými následky“¹⁵³ - mozkové tumory (benigní, maligní), které se „podle lokalizace a typu tumoru mohou projevit v celém spektru“¹⁵⁴ afázie, přičemž „nezáleží na histologické povaze nádoru (zda je nádor benigní, či maligní), ale pouze na jeho lokalizaci“.¹⁵⁵ Další příčinou vzniku afázie jsou infekční onemocnění mozku (encefalitida, myelitida) začínající většinou „po traumatickém poranění CNS či operačním výkonu a komplikují a zpomalují úzdravu porušených funkcí“,¹⁵⁶ a degenerativní onemocnění CNS (Alzheimerova, Parkinsonova a Pickova choroba, progresivní supranukleární obrna) či intoxikace mozku „v souvislosti s nárůstem požívání drog a vyšší konzumace alkoholu“.¹⁵⁷

Jednotlivé publikace zaměřující se na afaziologickou problematiku zahrnují celý komplex symptomů, které se vyskytují v různých kombinacích, množství a kvalitě, ale k typickým příznakům, jež se vyskytují v různé míře u každého typu afázie, je zejména zařazováno: *dyslence řeči* (narušená plynulost řeči), *poruchy pojmenování* (anomie), *agramatismy* (poruchy gramatické stavby řeči, zejména týkající se konjugace a deklinace), *poruchy porozumění řeči*, *perseverace* (neadekvátní přetrvávání nebo znovuužití předcházejícího elementu i po změně podnětu), *parafázie* (záměny fonémů, slabik, slov až nahrazování slov jinými - fonemická, žargonová, sémantická parafázie) (viz obr. 3). V mnoha případech se k jednotlivým poruchám mohou přidružovat i *parafrázie* (snížená schopnost či neschopnost větného vyjádření, porucha koherence věty), *poruchy čtení* (alexie), *poruchy psaní* (agrafie), *logorhea* (překotná řeč,

---

¹⁵² BAR, M. - CHMELOVÁ, I.: Péče o pacienta po cévní mozkové příhodě. *Postgraduální medicína*, 2011, roč. 13, č. 2. s. 13.; SEIDL, Z. - OBENBERGER, J.: *Neurologie pro studium i praxi*. Praha: Grada, 2004, s. 197.

¹⁵³ NEUBAUER, K.: Etiologie ZNPŘK u dospělých osob. In NEUBAUER, K. et al: *Neurogení poruchy komunikace u dospělých*. Praha: Portál, 2007, s. 33.

¹⁵⁴ *Ibid*, s. 33.

¹⁵⁵ ČECHÁČKOVÁ, E.: Získané organické poruchy řečové komunikace. In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I.: *Klinická logopedie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 150.

¹⁵⁶ NEUBAUER, K.: Etiologie ZNPŘK u dospělých osob. In NEUBAUER, K. et al: *Neurogení poruchy komunikace u dospělých*. Praha: Portál, 2007, s. 34.

¹⁵⁷ ČECHÁČKOVÁ, E.: Získané organické poruchy řečové komunikace. In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I.: *Klinická logopedie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 151.

nezastavitelný proud řeči se sníženou srozumitelností), *dysfluence* (narušené tempo řeči), *řečové automatismy* (stereotypní opakování slabik, frází, vytváření neologismů - žargonové, iterační stereotypie).¹⁵⁸

Symptóm	Stručná charakteristika
Narušenie formy a obsahu spontánnej reči	Nonfluentná (neplynulá) reč: veľmi krátke vety, často len izolované slová v základnom tvare, prevaha substantív, často absentujú slovesá a neprlnovýznamové slová, výrazne spomalené tempo spôsobené ťažkosťami vo vyhľadávaní slov. Fluentná (plynulá) reč: dlhé prehovory obsahujúce množstvo fonémických a sémantických parafráz, v niektorých prípadoch aj neologizmy. Okrem plnovýznamových slov sa vyskytujú aj gramatické slová (napr. spojky, predložky). Tempo reči je zrýchlené alebo konvenčné.
Porucha nominatívnej funkcie reči	Ťažkosti pri vyhľadávaní slov, ktoré sa prejavujú ako neschopnosť produkovať cieľové slovo. Pacienti kompenzujú tento deficit produkciou významovo podobného slova (tzv. sémantická parafráza), zvukovo podobného slova či jeho časti (tzv. fonémická parafráza), alebo opísaním cieľového slova (circumlokúcia).
Porucha porozumenia reči	Ťažkosti môžu byť na úrovni analýzy foném, slov, alebo pri dekódovaní zložitejších syntaktických štruktúr vety (napr. porozumenie vzťahom medzi slovami vo vete).
Agramatizmus	Nesprávne používanie alebo chýbanie niektorých gramatických kategórií, syntaktická štruktúra vety môže byť veľmi zjednodušená, občas pacient produkuje len tzv. telegrafickú reč.
Perseverácie	Neadekvátne pretrvávanie určitej verbálnej reakcie (napr. opakovanie niektorého slova alebo frázy) aj napriek tomu, že sa pôvodný podnet zmenil. Pacient napríklad odpovedá tým istým slovom na rôzne otázky.

Obr. 3 Charakteristika symptomů afázie¹⁵⁹

3.2.3 Bostonská klasifikace

Nejednotnost v definování afázie v důsledku jejího transdisciplinárního charakteru se promítá i do množství klasifikací afázie.¹⁶⁰ K obecným typům afázií směřujících k předpokládanému místu léze je dichotomická klasifikace, která člení afázii na receptivní (percepční), která je spojována se zadními lézemi, a expresivní - s předními lézemi.¹⁶¹ Toto „starší a zjednodušené dělení na motorickou a senzoricou afázii už dnes neobstojí,“¹⁶² přestože „v klinické praxi je dosud nejužívanější

¹⁵⁸ Srov. CSÉFALVAY, Z.: Definícia a symptómy afázie. In CSÉFALVAY, Z. - TRAUBNER, P.: *Afaziológia pre klinickú prax*. Martin: Osveta, 1996, s. 16-22.; ČECHÁČKOVÁ, E.: Získané organické poruchy řečové komunikace. In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I.: *Klinická logopedie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 151-153.; CSÉFALVAY, Z.: Súčasný pohľad na diagnostiku a terapie afázie. *Česká a slovenská neurologie a neurochirurgie*, 2007, roč. 70/103, č. 2, s. 121.

¹⁵⁹ CSÉFALVAY, Z.: *Neurogénne poruchy komunikácie: učebné texty pre liečebných pedagógov*. Bratislava: Mabag spol. s.r.o., 2011, s. 8. (Srov. CSÉFALVAY, Z.: Súčasný pohľad na diagnostiku a terapie afázie. *Česká a slovenská neurologie a neurochirurgie*, 2007, roč. 70/103, č. 2, s. 122.)

¹⁶⁰ Taxonomie afázií Srov. KULIŠŤÁK, P.: *Neuropsychologie*. Praha: Portál, 2003, s. 172.; ČECHÁČKOVÁ, E.: Získané organické poruchy řečové komunikace. In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I.: *Klinická logopedie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 154-161.; CSÉFALVAY, Z.: Klinické syndrómy afázie. In CSÉFALVAY, Z. - TRAUBNER, P.: *Afaziológia pre klinickú prax*. Martin: Osveta, 1996, s. 86-110.

¹⁶¹ V roce 1935 ji navrhl neurolog T. Weisenburg a psycholožka k. McBride. Srov. LOVE, R.J.- WEBB, W.G.: *Možek a řeč: neurologie nejen pro logopedy*. Pře. Z. Lebedová. Praha: Portál, 2009, s. 236.

¹⁶² CSÉFALVAY, Z.: *Neurogénne poruchy komunikácie: učebné texty pre liečebných pedagógov*. Bratislava: Mabag spol. s.r.o., 2011, s. 10.

následující základní rozlišení na afázii: motorickou (Brocovu, expresivní), sensorickou (Wernickeva, receptivní), totální - globální.¹⁶³ Nicméně „někteří odborníci pojmy motorická [frontální lalok] a sensorická [temporální lalok] zrušili a afázii přímo dělí na přední a zadní, čímž dokazují místo léze.“¹⁶⁴ V současnosti moderní dichotomická klasifikace vychází z výkonu ve spontánní řečové produkci, afázie fluentní (plynulá) a nonfluentní (neplynulá), která vystupuje z tzv. Bostonské klasifikace (H. Goodlass, E. Kaplanová, 1972), jejíž základy pochází již z 19. století. (P. Broca, C. Wernicke). Bostonský klasifikační systém hodnotí čtyři diferenciálně základní oblasti - plynulost řečového projevu, pojmenování, opakování a rozumění, společně se zhodnocením spontánní verbální produkce - a zahrnuje osm typů afázie: Brocova, Wernickeho, konduktivní (konduktivní), anomická, globální, transkortikální motorická, transkortikální sensorická a smíšená transkortikální. (viz obr. 4).

Klinický syndróm afázie	Spontánná reč	Porozumenie hovorenej reči	Opakovanie	Pomenovanie
Brocova afázia	nonfluentná agramatická parafázia	lahké až ťažké poruchy	narušené	narušené
Globálna afázia	absentuje, rečové stereotypie	ťažko narušené	ťažko narušené	ťažko narušené
Transkortikálna motorická afázia	nonfluentná echolalická	lahké až stredne ťažké poruchy	nenarušené , prípadne ľahko narušené	narušené
Zmiešaná transkortikálna afázia	nonfluentná rečové stereotypie	ťažko narušené	zachované, mierne narušené	narušené
Wernickeho afázia	fluentná parafázia neologizmy	ťažko narušené	narušené	narušené
Konduktívna afázia	fluentná	ľahko narušené	výrazne narušené fonémické parafázia	ľahko narušené
Amnestická afázia	fluentná anomické pauzy	ľahko narušené	zachované	narušené
Transkortikálna sensorická afázia	fluentná echolalická	ťažké poruchy	zachované, echolália	narušené

Obr. 4 Bostonská klasifikace klinických syndromů (typů) afázie¹⁶⁵

Předmětem našeho zkoumání je v analyzovaném materiálu vlastní Brocova afázie dle Bostonské klasifikace, z tohoto důvodu se zaměřujeme pouze na charakteristiku řeči při tomto typu afázie.

Brocova afázie je nonfluentní vznikající nejen při lézi, která zasahuje Brocovu oblast (BA 44, 45 - viz obr. 5), ale i části přilehlé, jako i při lézích zasahující i postcentrální oblasti mozkové kůry dominantní hemisféry (BA 4, 6, 8, 9, 10, 44, 45, 46), respektive subkortikální oblasti frontálního laloku.¹⁶⁶ Pro Brocovu afázii se

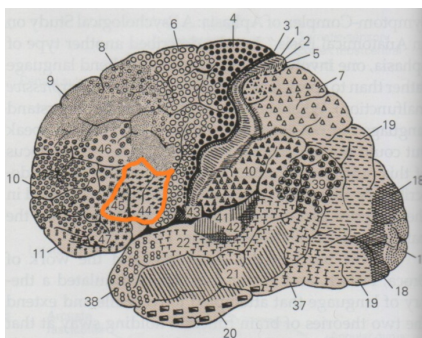
¹⁶³ ČECHÁČKOVÁ, E.: Získané organické poruchy řečové komunikace. In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I.: *Klinická logopedie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 154.

¹⁶⁴ LOVE, R.J.- WEBB, W.G.: *Mozek a řeč: neurologie nejen pro logopedy*. Pře. Z. Lebedová. Praha: Portál, 2009, s. 236.

¹⁶⁵ CSÉFALVAY, Z.: Súčasný pohľad na diagnostiku a terapie afázie. *Česká a slovenská neurologie a neurochirurgie*, 2007, roč. 70/103, č. 2, s. 122. (Srov. CSÉFALVAY, Z.: *Neurogénne poruchy komunikácie: učebné texty pre liečebných pedagógov*. Bratislava: Mabag spol. s.r.o., 2011, s. 18.); Pozn. Zvýrazněny jsou nejvíce narušené funkce řeči.

¹⁶⁶ DAMASIO, H.: Neural Basis of Language Disorder. In CSÉFALVAY, Z.: *Neurogénne poruchy komunikácie: učebné texty pre liečebných pedagógov*. Bratislava: Mabag spol. s.r.o., 2011, s. 10.

„v neurologické literatuře (...) později ujal termín „motorická“ anebo „expresivní“ afázie, co je v určitém smyslu zavádějící. V případě Brocovy afázie totiž nejde jen o poruchu v expresivní složce řeči, ale velmi často se vyskytují i sekundární poruchy porozumění řeči. Rovněž nejde jen o problém v motorické realizaci řeči. Těžiště problémů je v lingvistické rovině.“¹⁶⁷

Obr. 5 Brodmannova mapa mozku se zakreslenou Brocovou oblastí (BA 44, 45)¹⁶⁸

Charakteristickým symptomem Brocovy afázie je výrazně zpomalené tempo řeči. Spontánní verbální produkce je namáhavá až snížená (s četným výskytem parafrází, verbálních a fonemických parafrází - záměny hlásek, popř. slabik a slov - parafrází žargónovou a sémantickou), zredukovaná na jednoslovné odpovědi nebo zkrácené věty, anebo je zcela znemožněna. V mnoha případech se vyskytují perseverace slov nebo frází, v menší míře jsou zastoupeny verba¹⁶⁹ oproti substantivům, která jsou užívána zpravidla v nominativu singuláru či nesprávném gramatickém tvaru. Pro agramatismus je ve spontánní řeči u osob s Brocovou afázií charakteristické: a) „vynechávání určitých gramatických slov (především předložek, pomocných sloves a zájmen)“; b) „koncentrace gramatických chyb v určitých gramatických kategoriích (zejména pádu, času a osobě)“; c) „nadbytečné užívání určitých forem gramatických kategorií (rodu mužského, čísla jednotného, prvního pádu, třetí osoby, času přítomného, způsobu oznamovacího, rodu činného a vidu dokonavého.“¹⁷⁰ Mnohdy ji taktéž doprovází narušená komunikační schopnost motorického charakteru jako např. řečová apraxie a dysartrie. „Někteří neurologové se domnívají, že to, co logopedové považují za symptomy řečové apraxie, je pouze forma

¹⁶⁷ CSÉFALVAY, Z.: Klinické syndrómy afázie. In CSÉFALVAY, Z. - TRAUBNER, P.: *Afaziológia pre klinickú prax*. Martin: Osveta, 1996, s. 87.

¹⁶⁸ KOUKOLÍK, F.: Mozek, jazyk a řeč. O čem mluví afázie? *Remedia populi*, 1998, č. 7-8, s. 39.

¹⁶⁹ Produkce sloves. Srov. MARKOVÁ, J.: Čo vieme o produkcii sloves pri afázii. In *Acta aphasiologica II.: sborník přednášek*. Brno: AKL ČR, 2002, s. 26.

¹⁷⁰ LEHEČKOVÁ, H.: Afázie jako zdroj poznatků o fungování jazyka. *Slovo a slovesnost*, 2009, roč. 70, č. 1, s. 32-33. (Srov. JAKOBSON, R.: *Poetická funkce*. Jinočany: H&H, 1995, s. 66.)

tranzientní nonfluentní afázie. Léze, které jsou omezeny pouze na Brocovu areu, způsobují řečovou apraxii nebo tuto formu tranzientní afázie. Léze, které jsou rozsáhlejší, způsobují chronický a klasický klinický obraz.“¹⁷¹

Porozumění mluvené řeči je u osob s Brocovou afázií kvalitativně lepší než řečová produkce, přičemž může být různé, od zcela adekvátního po zjevně abnormální. Z hlediska porozumění mluvené řeči se objevují obtíže s porozuměním syntaktickým strukturám, zejména s těmi, které korespondují s obtížemi při řečové produkci. Symptomy jsou pozorovatelné i při opakování a pojmenování. Zatímco při opakování se manifestují obdobné symptomy jako při spontánní řeči, tak poruchy pojmenování se projevují zejména jako produkce částí slov a tzv. konfrontační pojmenování (pojmenování obrázků či předmětů) je slabé. Ke kompenzačním strategiím jak překonat anomii se zpravidla přidružuje cirkumlokuce, tj. opisování hledaného výrazu. U tohoto typu afázie se vyskytuje i získaná alexie a agrafie, přičemž symptomy jsou srovnatelné s problémy v řeči - paralexie a paragrafie (záměny slov při čtení a psaní). „*Hlasité čtení a porozumění čtenému je většinou špatné, přestože někteří pacienti mohou vykazovat relativně dobrý výkon. Psaní je rovněž slabé, s pravopisnými chybami a vynecháváním písmen. Navíc má pacient často pravostrannou hemiparézu a k psaní používá levou ruku. Někteří pacienti nemohou v důsledku parézy psát vůbec.*“¹⁷² Klinický obraz Brocovy afázie je z hlediska symptomů velmi variabilní, tudíž jej mohou taktéž doprovázet příznaky jako: tzv. opravné artikulační pokusy, parafatické začátky slov („zadržávání“ jednotlivých hlásek) nebo delších slovních úseků, obtíže ve vyhledávání slov, užívání deiktických výrazů (odkazovací a poukazovací slova, především zájmenné výrazy a adverbia), neverbální komunikační prostředky, respektive mimika a gesta doprovázející a dokreslující významy verbálního sdělení atd.¹⁷³ Je potřeba podotknout, že na jedné straně je klinický obraz

---

¹⁷¹ LOVE, R.J.- WEBB, W.G.: *Mozek a řeč: neurologie nejen pro logopedy*. Přel. Z. Lebedová. Praha: Portál, 2009, s. 237.

¹⁷² Ibid, s. 237.

¹⁷³ Charakteristika řeči při Brocově afázii - Srov. Ibid, 237.; FLANDERKOVÁ, E.: Jazyk a zvláštnosti v dorozumívání afatiků. *Jazykovědné aktuality*, 2004, roč. 2004, č. 1 a 2, s. 3-34.; CSÉFALVAY, Z.: Klinické syndromy afázie. In CSÉFALVAY, Z. - TRAUBNER, P.: *Afaziológia pre klinickú prax*. Martin: Osveta, 1996, s. 86-89.; ČECHÁČKOVÁ, E.: Získané organické poruchy řečové komunikace. In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I.: *Klinická logopedie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 155.; CSÉFALVAY, Z.: Neurogénne poruchy komunikácie: učebné texty pre liečebných pedagógov. Bratislava: Mabag spol. s.r.o., 2011, s. 10-11.; KULIŠŤÁK, P.: *Neuropsychologie*. Praha: Portál, 2003, s. 173.; LEHEČKOVÁ, H.: Afázie jako zdroj poznatků o fungování jazyka. *Slovo a slovesnost*, 2009, roč. 70, č. 1, s. 25.; NEUBAUER, K.: Poruchy řečové komunikace u dospělých In PREISS et al.: *Klinická neuropsychologie*. Praha: Grada, 1998, s. 288.; CSÉFALVAY, Z.: Klinické syndromy afázie. In CSÉFALVAY, Z. et al.: *Terapie afázie: teorie a případová studie*. Přel. J. Křížová. Praha: Portál, 2007, s. 18-19.

Brocovy afázie značně variabilní, ale na straně druhé je u každé osoby s Brocovou afázií individuální, tudíž výčet uvedených symptomů nelze chápat jako typikum charakteristické pro každého člověka postihnutého tímto typem afázie.

3.2.4 Terapie

„Při každodenní praxi se lidé nad všedním používáním jazyka téměř nezamýšlejí. Jinak je tomu, když se člověk ocitne v tíživé životní situaci způsobené afázií. Tento problém pak naléhavě vyžaduje orientaci, řešení a angažovanost. Takovou všední samozřejmost, kterou je verbální, tak psaná komunikace, čtení a porozumění, právě afázií někdy částečně, někdy úplně znemožněna. Přestože postižený cítí a myslí, nemůže své pocity a přání vyjádřit. Metaforicky to vyjadřujeme výroky o bariéře nebo upoutání či vězení,¹⁷⁴ které lze odstranit prostřednictvím interdisciplinární intervence, respektive logopedické. Jako každá aktivita i terapie afázie má své základní aspekty¹⁷⁵ a etapy¹⁷⁶, přístupy,¹⁷⁷ strategie¹⁷⁸ a intervenční techniky¹⁷⁹ či zásady terapeutického přístupu a terapeutických postupů¹⁸⁰. Nicméně žádný z konceptů terapeutických metod se neorientuje v terapii afázie na využití kognitivně orientované lingvistiky, přičemž bychom mohli zařadit kognitivní lingvistiku vedle psycholingvistiky, jež je součástí terapeutického směru

---

¹⁷⁴ HEROUTOVÁ, M.: Terapie afázie v širším kontextu. In KLENKOVÁ, J. et al.: *Terapie v logopedii*. Brno: MU, 2007, s. 92.

¹⁷⁵ Cíl terapie, faktory ovlivňující reedukaci řeči. - ČECHÁČKOVÁ, E.: Získané organické poruchy řečové komunikace. In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I.: *Klinická logopedie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 170-172. -, aspekty k terapii v akutním stádiu onemocnění. CSÉFALVAY, Z. et al.: *Diagnostika a terapie afázie, alexie, agrafie (manuál)*. Praha: AKL ČR, 2002, s. 43.

¹⁷⁶ Tři fáze terapie afázie: aktivační, symptomově-specifická, konsolidační. CSÉFALVAY, Z.: Terapie afázie. In CSÉFALVAY, Z. et al.: *Terapie afázie: teorie a případová studie*. Přel. J. Křížová. Praha: Portál, 2007, s. 55.

¹⁷⁷ Dle IDH klasifikace (I- ang. impairment, poškození, narušení; D- ang. disability, narušená schopnost; H- ang. handicap, postižení) WHO: terapie zaměřená: 1.) na obnovení narušené funkce, 2.) na narušenou komunikační schopnost, 3.) na zmírnění následků postižení. Ibid, s. 54.

¹⁷⁸ Dva dominantní směry: kognitivně-neuropsychologický přístup (melodicko-intonační terapie-MIT, Treatment of Aphasics Perseveration-TAP aj.) a pragmatický či funkcionálně orientovaný přístup (Promoting Aphasics Communicative Effectiveness- PACE, konverzační trénink, podpurná komunikace aj.). CSÉFALVAY, Z.: Terapie afázie. In LECHTA, V. et al.: *Terapie narušené komunikační schopnosti*. 2. vyd. Přel. J. Křížová. Praha: Portál, 2011, s. 212-228.; NEUBAUER, K.: Terapeutická pomoc osobám se ZNPŘK. In NEUBAUER, K. et al.: *Neurogení poruchy komunikace u dospělých*. Praha: Portál, 2007, s. 144-148.

¹⁷⁹ Další specifické intervenční techniky, např.: zpět ke kreslicí tabuli (Back to the Drawing Board, BDB), vysoce automatizované formy řeči, neurolingvistické přístupy k afázii na úrovni vět, fonematicko-vizuální stimulační metoda aj. NEUBAUER, K.: Terapeutická pomoc osobám se ZNPŘK. In NEUBAUER, K. et al.: *Neurogení poruchy komunikace u dospělých*. Praha: Portál, 2007, s. 149.; CSÉFALVAY, Z.: Terapie afázie. In CSÉFALVAY, Z. et al.: *Terapie afázie: teorie a případová studie*. Přel. J. Křížová. Praha: Portál, 2007, s. 58.; KOŠTÁLOVÁ, M.: Vysoce automatizované formy řeči. In Ibid, s. 58-65.; MARKOVÁ, J.: Neurologické přístupy k terapii afázie na úrovni vět. In Ibid, s. 70.; CSÉFALVAY, Z.: Terapie afázie. In CSÉFALVAY, Z. - TRAUBNER, P.: *Afaziológia pre klinickú prax*. Martin: Osveta, 1996, s. 156.

¹⁸⁰ NEUBAUER, K.: Terapeutická pomoc osobám se ZNPŘK. In NEUBAUER, K. et al.: *Neurogení poruchy komunikace u dospělých*. Praha: Portál, 2007, s. 121-125.

orientovaného lingvisticky.¹⁸¹

Kognitivně orientovaný přístup k jazyku z pohledu Lakoffa a Johnsona považujeme za jednu z oblastí terapie afázie, přestože v publikacích týkajících se afaziologické problematiky není kognitivně orientované lingvistice věnován prostor. Lakoffovsko-johnsonovské pojetí kognitivně orientované lingvistiky ve spojitosti se somatickou frazeologií se pokusíme uplatnit v terapii u osob s Brocovou afázií, a tím poukázat na nové možnosti v oblasti logopedické intervence afázie a marginálně ověřit efektivnost („effectiveness“) terapie afázie, která v současnosti manifestuje moderní trend,¹⁸² jenž se orientuje na zmapování efektivnosti, resp. účinnosti,¹⁸³ terapie afázie, a která otevírá mnohé otázky týkající se efektivní terapie. Ačkoli efektivnost terapie afázie je ovlivňována faktory, a to jak měřitelnými (kvantita a intenzita terapie aj.), tak proměnnými komponenty (změna motivace pro terapii, osobnostní faktory aj.),¹⁸⁴ koresponduje i s novými přístupy v terapii afázie, které mohou nabídnout očekávané změny ať už pozitivní, anebo negativní v logopedické intervenci u osob s afázií. Jestliže se v rámci efektivnosti terapie afázie „akcentuje trend vynést terapii mimo ambulanci logopeda do prostředí, které bude blízké přirozenému prostředí lidí s afázií,“¹⁸⁵ tak jaké nastanou změny po stránce efektivnosti, pokud se blízké a přirozené prostředí člověka s afázií přeneseme do terapie v ambulanci klinického logopeda za aplikace kognitivně orientované lingvistiky a somatické frazeologie.

---

¹⁸¹ CSÉFALVAY, Z.: Terapie afázie. In CSÉFALVAY, Z. - TRAUBNER, P.: *Afaziológia pre klinickú prax*. Martin: Osveta, 1996, s. 150.

¹⁸² „Tento trend vidíme v klinické afaziologii, [ale] ve slovníku současné medicíny se při hodnocení efektivnosti terapie velmi často setkáváme s termínem „evidence based medicine“, tedy medicína založená na důkazech.“ CZÉFALVAY, Z.: Efektivita terapie afázie. In CZÉFALVAY, Z. et al.: *Terapie afázie: teorie a případové studie*. Přel. J. Křížová. Praha: Portál, 2007, s. 79.

¹⁸³ Termín efektivita („effectiveness“) a účinnost („efficacy“) pojímáme jako synonyma, přestože se navzájem od sebe odlišují. (Srov. LECHTA, V. *Metody a techniky logopedické terapie, principy jejich aplikace*. In LECHTA, V. et al.: *Terapie narušené komunikační schopnosti*. 2. vyd. Přel. J. Křížová. Praha: Portál, 2011, s. 23.)

¹⁸⁴ Srov. CSÉFALVAY, Z.: Efektivita terapie afázie. In CZÉFALVAY, Z. et al.: *Terapie afázie: teorie a případové studie*. Přel. J. Křížová. Praha: Portál, 2007, s. 80.

¹⁸⁵ CZÉFALVAY, Z.: Efektivita terapie afázie. In CZÉFALVAY, Z. et al.: *Terapie afázie: teorie a případové studie*. Přel. J. Křížová. Praha: Portál, 2007, s. 80.

II EMPIRICKÁ ČÁST

4 ALTERNATIVNÍ POHLED NA LOGOPEDICKOU INTERVENCI U OSOB S BROCOVOU AFÁZIÍ

V analytické části diplomové práce se pokusíme poukázat na nové možnosti v logopedické intervenci u osob s Brocovou afázií za využití kognitivně orientované lingvistiky a somatické frazeologie, neboť v publikacích zaměřujících se na afaziologickou problematiku, respektive na logopedickou intervenci u osob s afázií, není této oblasti terapie věnována žádná pozornost. Zatímco ve frazeologii se nám motivačním zdrojem staly názvy jednotlivých částí těla (somatické frazémy), tak v kognitivní lingvistice Lakoffa a Johnsona jsme vycházeli z tvrzení, že způsob myšlení ve spojitosti s lidskou tělesností se spolupodílí na vytváření orientačních metafor. Na základě této příčinné souvislosti jsme somatickou frazeologii ztotožnili s přístupem lakoffovsko-johnsonovské koncepce, která je vytvořena na předpokladu, že důležité místo v „běžně“ užívaném jazyce zastupuje tělo a tělesnost, o čemž svědčí i somatická frazeologie, neboť somatické komponenty frazémů mají nepochybně svůj základ v tělesné zkušenosti.

S ohledem k logopedické intervenci jsme se při terapii u osob s Brocovou afázií zaměřili jednak na jednu izolovanou jazykovou funkci, tj. nomii jednotlivých částí těla (viz 4.4.1 Jazyk-pojmenování), jednak na verbální automatismy, tzn. na „*materiál mechanicky naučený v dětství a často používaný během života jako přesná reakce bez myšlení, bez námahy,*“¹⁸⁶ pod nimiž rozumíme ustálená slovní spojení neboli somatické frazémy (viz 4.4.2 Jazyk-automatická řeč).

Chceme-li přistoupit v empirické části diplomové práce k takto zaměřené koncepci logopedické intervence, je potřeba nastínit komplexní proces výzkumného projektu.

4.1 Cíl, metodologie a hypotézy výzkumného projektu

Primárním cílem výzkumného projektu je aplikovat u osob s Brocovou afázií (dále jen „pacienti“ s Brocovou afázií¹⁸⁷) vytvořený záznamový arch,¹⁸⁸ který se zaměřuje na verbální produkci, konkrétně na dokončení či doplnění jednotlivých

---

¹⁸⁶ LEZAK, D. M. et al.: Neropsychological assessment. In CSÉFALVAY, Z. et al.: *Terapie afázie: teorie a případová studie*. Přel. J. Křížová. Praha: Portál, 2007, s. 59.

¹⁸⁷ Označení „pacient“ užíváme záměrně s ohledem k charakteru zařízení, tj. zdravotnického, ve kterém byla logopedická intervence realizována.

¹⁸⁸ Označení záznamový arch užíváme ve smyslu protokolu pomocí kterého zaznamenáváme jednotlivé výkony pacientů s Brocovou afázií v logopedické intervence.

somatických frazémů, tj. ustálených slovních spojení, ve finální či iniciální pozici (viz Seznam příloh: Příloha č. 3), a tak analyzovat jazyková vyjádření z perspektivy lidské kognitivní výbavy, z významu tělesnosti, schopnosti myšlení v dimenzích orientačních metafor. Sekundárním cílem, z něhož vychází základní cíl, je stanovit, zda se při lexikálním vyhledávání slov označující jednotlivé části těla manifestují v logopedické intervenci rozdíly v pragmatické rovině jazyka (s podporou somatických frazémů; viz Seznam příloh: Příloha č. 2), oproti rovině lexikálně-sémantické (bez podpory ustáleného slovního spojení) na základě předloženého obrazového materiálu (viz Seznam příloh: Příloha č. 4).

Vzhledem k formulovaným cílům a charakteru smíšeného výzkumu, tj. k pojetí kombinování kvantitativního a kvalitativního výzkumu, který je chápán jako „*design výzkumu, kde je alespoň jeden kvantitativní aspekt kombinovaný s alespoň jedním kvalitativním východiskem (přístupem), sběrem dat a/nebo analýzou dat,*“ [čimž] „*umožňuje lepší pochopení výzkumného problému než pouze jeden z nich,*“¹⁸⁹ jsme si vymezili následující hypotézy (dále jen H):¹⁹⁰

H1: „Je-li u pacientů s Brocovou afázií narušena lexikálně-sémantická rovina projevující se poruchou pojmenování, bude se anomie manifestovat současně i za ustáleného slovního spojení neboli somatických frazémů.“

H2: „Je-li pragmatická rovina jazyka u pacientů s Brocovou afázií narušena nejméně, bude se anomie projevovat v tzv. automatizovaných formách řeči, tj. ustálených slovních spojení neboli somatických frazémech.“

H3: „Je-li při „normálním“ fungování součinnost jazyka a myšlení založená na tělesnosti, bude tomu tak i současně u pacientů s Brocovou afázií.“

H4: „Jsou-li orientační metafory motivovány tělesnou zkušeností,¹⁹¹ bude se tento aspekt u pacientů s Brocovou afázií vztahovat ve větší míře k nějakému typu orientačních metafor.“

H5: „Jsou-li orientační metafory u skupiny pacientů s Brocovou afázií motivovány tělesnou zkušeností, bude se tento aspekt u výzkumného souboru vztahovat ve větší míře k určité části těla.“

---

¹⁸⁹ CRESWELL, J. W. - PLANO CLARK, V. L. Designing and conducting mixed methods research. In VLČKOVÁ, K.: Smíšený výzkum: Jedná se o nové a závažné téma. In JANÍK, T - ŠEBESTOVÁ, S. (ed.): *Smíšený design v pedagogickém výzkumu: Sborník příspěvků z 19. výročí České asociace pedagogického výzkumu*. Brno: MU, 2011, s. 3.

¹⁹⁰ Hypotézu chápeme jako podmíněný výrok o vztahu mezi dvěma proměnnými, jako predikaci (předpověď) o vztahu mezi proměnnými, přičemž nastane-li jev A, nastane také jev B. Srov. CHRÁSKA, M.: *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007, s. 18.

¹⁹¹ Hypotéza vychází z premisy, že člověk vztahuje svá jazyková vyjádření k sobě, ke své tělesné zkušenosti.

4.2 Charakteristika výzkumného souboru a časový harmonogram

Výzkumný soubor tvoří 10 pacientů (viz 4.5 Vlastní výzkumné šetření), u nichž byla diagnostikována Brocova afázie, ve věku minimálně 45 let, respektive od 45 do 71 let. U všech pacientů s Brocovou afázií je etiologickým činitelem ischemická mozková příhoda, ovšem odlišná je délka poskytování logopedické péče ambulantní formou v důsledku např. dlouhodobé hospitalizace, pobytu v lázeňských zařízeních, nemoci rodinných pečujících či ztráty pečující osoby, zhoršení zdravotního stavu, obtíží se zajištěním dopravních prostředků, odmítání či přerušení logopedické péče buď ze strany pacienta, anebo rodinných příslušníků apod. Nicméně u všech vybraných pacientů s Brocovou afázií byla logopedická péče poskytována minimálně jeden rok, v rozsahu 60 minut 1x týdně.

Mezi eliminační kritéria při realizaci logopedické intervence byl jiný mateřský jazyk než český, chybějící či nefunkční kompenzační pomůcky při poruchách zraku nebo sluchu, místo trvalého bydliště v jiném kraji než Zlínském či přestěhování z měst jiných krajů než Zlínského,¹⁹² diagnostikován jiný typ afázie než Brocova afázie¹⁹³ zjištěný na základě lékařských záznamů, logopedických zpráv a informací získaných prostřednictvím rozhovorů jak s pacienty či členy rodiny, tak s klinickým logopedem. Na základě stanovených kritérií byl výzkum realizován v následujících časových intervalech (viz tab. 10).

7 / 2012 - 8 / 2012	příprava výzkumného projektu, tj. zmapování jednotlivých disciplín
9 / 2012	zpracování záznamových archů a obrazového materiálu (fotografie)
10 / 2012 - 12 / 2012	vlastní realizace výzkumného projektu, sběr informací
1 / 2013 - 2 / 2013	zpracování výzkumného projektu, stanovení závěrů

Tab. 10 Časový harmonogram orientovaný na empirickou část práce

¹⁹² Kritérium týkající se místa trvalého bydliště ve Zlínském kraji a přestěhování z jiného kraje než kraje Zlínského byla zásadní, neboť jednotlivé somatické frazémy byly na základě frekvenční analýzy orientovány pouze k oblasti Zlínského kraje.

¹⁹³ Eliminační kritérium týkající se typu afázie bylo stanoveno až na základě výzkumného šetření na pracovišti Ambulance klinické logopedie a konzultace s klinickým logopedem.

4.3 Charakteristika zařízení

Logopedická intervence byla realizována v Ambulanci klinické logopedie, jež spadá pod Centrum klinické gerontologie Krajské nemocnice T. Bati, a. s., ve Zlíně, v délce tří měsíců, respektive v časovém rozmezí od října do prosince 2012, pod odborným vedením a dohledem uvádějícího klinického logopeda.

Centrum klinické gerontologie je pracoviště, které zahrnuje jak lůžkovou, tak ambulantní část, čímž zajišťuje komplexní péči o geriatrické pacienty od akutní péče, následné péče s rehabilitací až po ošetrovatelskou péči. Centrum klinické gerontologie plní nejen úkoly vytvářející ucelený systém zdravotnických služeb, ale také zdravotně sociálních služeb. Tato role Centra klinické gerontologie je zabezpečována prostřednictvím Geriatrické ambulance a interní konziliární činnosti, Ambulance klinické logopedie (2x klinický logoped), Ambulance klinické psychologie (1x klinický psycholog), Ambulance sociálního poradenství a Nutriční ambulance. Pod Centrum klinické gerontologie spadá oddělení Léčebny dlouhodobě nemocných (dále jen LDN), Akutní geriatrie a Dlouhodobé intenzivní ošetrovatelské péče. Délka hospitalizace na jednotlivých odděleních závisí na zdravotním stavu pacienta a na potřebách odborné lékařské a ošetrovatelské péče.

Do oblasti komplexní péče o geriatrické pacienty se řadí i logopedická péče, jako je diagnostika a terapie jak získaných neurogenních poruch řečové komunikace (afázie, dysartrie), tak poruch polykání (dysfagie) a dalších. Na základě konziliárního vyšetření, které vyžadují odborní lékaři především působící na oddělení LDN, provádí klinický logoped screeningové vyšetření zaměřující se na zjištění, zda je komunikační schopnost u pacienta narušena. Je-li vyšetření pozitivní, je v průběhu hospitalizace u pacienta zahájena logopedická terapie. Po propuštění mají pacienti možnost docházet do Ambulance klinické logopedie a navázat na započatou logopedickou intervenci. Ambulance klinické logopedie má ve zdravotní péči nejen geriatrické pacienty z lůžkových oddělení, kteří po stabilizaci zdravotního stavu a možné mobilizaci navštěvují klinického logopeda ambulantně, ale i osoby různého věkového rozmezí s poruchami komunikačních schopností, jako je zejména dyslalie, opožděný vývoj řeči, vývojová dysfázie, balbuties a tumultus sermonis.

Na základě stanovených kritérií byl na pracovišti Ambulance klinické logopedie vybrán výzkumný (výběrový) soubor, který zahrnuje 10 pacientů, u nichž byla diagnostikována Brocova afázie dle Bostonské klasifikace.

4.4 Zpracování vytvořených materiálů

Pro průběh logopedické intervence byl vytvořen obrazový materiál a dva záznamové archy zaměřující se jednak na zhodnocení nomie, jednak na posouzení verbálních automatismů z pohledu lakoffovsko-johnsonovské koncepce kognitivně orientované lingvistiky.

4.4.1 Jazyk-pojmenování

Záznamový arch týkající se pojmenování byl obecně vytvořen pro osoby se získanou orgánovou nemluvností, neboť „*poruchy pojmenování jsou přítomny u každé afázie*“.¹⁹⁴ Nicméně až na základě výzkumného šetření na pracovišti Ambulance klinické logopedie a konzultace s klinickým logopedem byl výzkumný projekt orientován na pacienty s Brocovou afázií, kteří splňovali základní kritéria, jež byla stanovena. Primárním a inspiračním zdrojem pro sestavení záznamového archu pojmenování byl záznamový arch určený pro Test pojmenování obrázků (TPO) od V. Štěňové a Z. Cséfalvaye.¹⁹⁵

Záznamový arch pojmenování (viz Seznam příloh: Příloha č. 1) zaměřující se na jednotlivé části těla se vztahuje pouze k nomii zevnějšku těla z důvodu propojení verbální složky se složkou neverbální, tj. s obrazovým materiálem, respektive fotografiemi (viz Seznam příloh: Příloha č. 4), které věrně zobrazují skutečnost (lidské tělo). Oblast lidského těla byla klasifikována na hledisko „tělo zvenčí“ a následovně vnější pohled na tělo byl rozveden do dílčích oblastí, a sice *hlava + krk* (hlava, oko, ústa, nos, ucho, krk, čelo, brada), *trup* (viz obr. 6), *ruka* (ruka, prst, dlaň, rameno, palec, loket, pěst, malíček, nehet, prsteníček) a *noha* (noha, pata, koleno, kotník, lýtko, stehno). Při konstruování záznamového archu pojmenování bylo vymezeno pět typů výkonů v rámci nomie: odpověď do 10 sekund, odpověď do 20 sekund, fonemická a sémantická stimulace a ustálené slovní spojení, tj. somatický frazém. K položce ustáleného slovního spojení byla zhotovena příloha „Ustálené slovní spojení verbální povahy (finální pozice) a nominální povahy“ (viz Seznam příloh: Příloha č. 2), která byla vybrána z tematicky vytvořeného frazeologického slovníku E. Mrhačové *Názvy částí lidského těla v české a polské frazeologii a idiomatice*. Záznamový arch

¹⁹⁴ CSÉFALVAY, Z.: Klinické syndromy afázie. In CSÉFALVAY, Z. et al.: *Terapie afázie: teorie a případová studie*. Přel. J Křížová. Praha: Portál, 2007, s. 18.

¹⁹⁵ ŠTĚŇOVÁ, V. - CSÉFALVAY, Z.: *Slovenská asociácia logopédov so sídlom v Bratislave* [online]. Bratislava: MABAG s.r.o., 2011 [cit. 2013-02-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.sal.sk/index.php?page=publikacie&sub=afaziologia>>.

pojmenování zahrnuje mimo zhodnocení výsledků¹⁹⁶ - spontánně správná odpověď do 10 či 20 sekund je ohodnocena 2 body, sémantická a fonemická nápověda 1 bodem, ustálené slovní spojení 0,5 bodem a nesprávná či žádná odpověď 0 body - i položky zjišťující základní informace o pacientovi (jméno, datum narození/věk, diagnóza). K údajům bylo přiloženo taktéž datum logopedické intervence, jméno provádějící osoby a poznámka.

Součástí záznamového archu pojmenování je obrazový materiál, který zaznamenává jednotlivé části těla, které byly pro správnost v pojmenování jednak ohraničeny, jednak zvýrazněny pomocí směrového ukazatele. Volba ohraničení a směrového ukazatele byla záměrná, neboť konkrétně poukazují k určité části těla. Obrazový materiál pojatý multikulturně¹⁹⁷ byl pořízen na základě ústního souhlasu jednotlivých pózujících osob (egyptský emigrant žijící v České republice, občan České republiky a občan Británie), přičemž jim bylo sděleno, pro jaké účely bude obrazový materiál sloužit, tj. nejen pro nácvik zaměřený na výbavnost slov (jednotlivých částí těla), tzn. na podporu nomie, popř. ale i pro rozvoj lexika u osob s afázií.

TRUP						
	Odpověď do 10 s	Odpověď do 20 s	Fonemická nápověda	Sémantická nápověda	Ustálené slovní spoj.*	Body
záda						
zadek						
bedra ^o						
lopatka ^o						
břicho						
prsa						
pupek						
hrud ^o						
	Spontánně	správně	Fon. nápověda	Sém. nápověda	Ust. sl. spoj.	Body
Počet odpovědí						/16

* Verbální x nominální povahy; ^o pouze verbální povaha ust. sl. spoj.

Obr. 6 Segment záznamového archu Jazyk-pojmenování (jednotlivé části těla)

4.4.2 Jazyk-automatická řeč

Záznamový arch Jazyk-automatická řeč (viz Seznam příloh: Příloha č. 3) byl sestaven s úmyslem dokumentovat aplikaci terapeutického postupu, jehož předmětem bylo propojení somatické frazeologie, disciplíny lingvistické, a kognitivní lingvistiky

¹⁹⁶ Výsledky týkající se celkového počtu bodů v rámci výzkumného šetření nebyly zohledňovány, sloužily pouze pro pacienty s Brocovou afázií jako orientační zhodnocení jejich výkonů.

¹⁹⁷ Obrazový materiál byl zhotoven multikulturně v důsledku vývoje a vytváření multikulturního prostředí v současné společnosti, k čemuž bylo přihlédnuto i v rámci logopedické intervence.

jako disciplíny na pomezí lingvistiky a dalších oborů, v případě, že se v rámci pojmenování (Záznamový arch-pojmenování) bude manifestovat lexikální vyhledávání slov označující jednotlivé části těla za podpory somatických frazémů.

Na základě komplexní analýzy kognitivně orientované lingvistiky Lakoffa a Johnsona a paralelně somatické frazeologie byl zformován soubor sedmi orientačních metafor - „*lidské tělo jako celek*“; „*orientace lidského těla v prostoru*“; „*lidské tělo a jeho vzhled jako agent hodnocení*“; „*lidské tělo jako agent par excellence*“; „*lidské tělo jako agent obětování*“; „*lidské tělo jako agent emocí*“; „*lidské tělo jako prostředek interpersonální komunikace*“ - které se prolínaly s konceptuálním/představovým schématem „nádoba“ (lidské tělo). Při zmapování prostupovalo „lidské tělo“ jako oblast zdrojová oblastí cílovou ve smyslu poznání („jako celek“), orientace („orientace v prostoru“), hodnocení („jako agent hodnocení“), vyjádření typických zkušeností („jako agent par excellence“), vztahů mezi lidmi („jako agent obětování“), pozitivních či negativních emocí („jako agent emocí“) či mezilidské komunikace („jako prostředek interpersonální komunikace“). Následně byl okruh orientačních metafor podroben frekvenční analýze v rámci frazeologických jednotek, v nichž jako bázová slova vystupovaly jednotlivé části těla. Nicméně nejfrekventovanější pro vznik frazeologických jednotek byla bázová slova *ruka*, *hlava*, *oko*, která zastřešovala celý soubor orientačních metafor. S ohledem ke stanovenému souboru orientačních metafor byly vybrány z frazeologického slovníku E. Mrhačové *Názvy částí lidského těla v české a polské frazeologii a idiomatice* pouze frazeologické jednotky s významem zevnějšku těla - *ruka*, *hlava*, *oko*. Frazeologické jednotky v jejich základní ustálené podobě měly splňovat podmínku, že budou verbální povahy s finální pozicí jednotlivých částí těla a budou součástí „běžně“ užívaného jazyka oblasti Zlínského kraje, avšak tento požadovaný atribut nebyl na základě frekvenční analýzy bázových slov *ruka*, *hlava*, *oko* skutečně u orientační metafory „*lidské tělo a jeho vzhled jako agent hodnocení*“ a „*lidské tělo jako agent obětování*“. Na základě vymezených kritérií byly jednotlivé somatické frazémy jednak analyzovány tak, aby zastupovaly danou orientační metaforu, jednak excerpovány do záznamového archu (viz obr. 7). Jednotlivé frazeologické jednotky v rámci záznamového archu mají zpravidla tři části: A. somatický frazém (př. **Ztratit pro někoho/kvůli někomu hlavu**), B. *interpretace významu* (př. *prudce se do někoho zamilovat*), C. exemplifikace, tj. dokladová věta (př. Manželem Dagmar Havlové, rozené Veškrnové, byl Václav Havel, pro kterého ztratila hlavu.). Exemplifikační část byla považována za podstatnou, neboť nejvýstižněji jeví

kontext, jak daná frazeologická jednotka funguje, ale na druhé straně zastupuje určitou konkretizační složku pro osoby s afázií v rámci logopedické intervence. Od exemplifikace bylo upuštěno pouze v případech, kdy význam somatického frazému a jeho interpretace jsou zřetelné, čímž se doklad jevil jako nadbytečný. Obdobně jako v záznamovém archu pojmenování i zde je zařazeno zhodnocení výsledků s tím rozdílem, že hodnocena je buď správná odpověď (2 body), anebo nesprávná či žádná odpověď (0 bodů).¹⁹⁸ Shodné jsou taktéž položky zjišťující základní informace o pacientovi (jméno, datum narození/věk, diagnóza) a údaje týkající se data logopedické intervence, jména osoby, jež realizuje logopedickou intervenci. Mimo uvedené údaje byla i připojena poznámka sloužící k doplnění potřebných informací.

Lidské tělo jako agent obětování

H:	Risovat/nasazovat (pro/za někoho) svou (vlastní) ..... (hlavu) <i>(být schopen obětovat se (nasazovat) život pro někoho; dát život v sázku)</i>	
O:	Okno za ..... (OKO), zub za zub <i>(jedná se o požadavek spravedlnosti jako takový ("trest má být úměrný přečinu))</i>	
R:	Dát/nedat za něco/někoho/strkat za někoho ..... (ruku) do ohně <i>(dát se někým úplně ovládat)</i> Za své přátele bych dal ruku do ohně.	

Lidské tělo jako celek

H:	Ztratit pro někoho/kvůli někomu ..... (hlavu) <i>(prudce se do někoho zamilovat)</i> Manželem Dagmar Veškmrové byl Václav Havel, pro kterého ztratila hlavu.	
O:	Kam jsi dal ..... (oči)? <i>(špatně jsi volil (zpravidla jde o volbu partnerky))</i> To je tvoje nová partnerka? Neví, kam jsi dal oči.	
R:	Být bez něčeho/někoho jako bez ..... (ruky) <i>(něco nebo někoho velice postrádat)</i> Prosím tě, pomoz mi najít moje brýle, bez nich jsem jak bez ruky.	

Obr. 7 Segment záznamového archu Jazyk-automatická řeč (jednotlivé části těla)

4.5 Vlastní výzkumné šetření

Logopedická intervence probíhala individuální formou v Ambulanci klinické logopedie, přičemž na počátku byla pacientům představena povaha a cíl terapie se zřetelem k jejich ústnímu souhlasu, souhlasu rodinných příslušníků, popř. blízké osoby, již byli přítomni terapii, obdobně jako klinický logoped. Samotná logopedická terapie probíhala v rozmezí cca 30-60 minut v závislosti na aktuálním stavu pacienta. K dispozici byly vytvořené záznamové archy (Jazyk-pojmenování a Jazyk-automatická

¹⁹⁸ Výsledky týkající se celkového počtu bodů v rámci výzkumného šetření nebyly zohledňovány, sloužily pouze pro pacienty s Brocovou afázií jako orientační zhodnocení jejich výkonů.

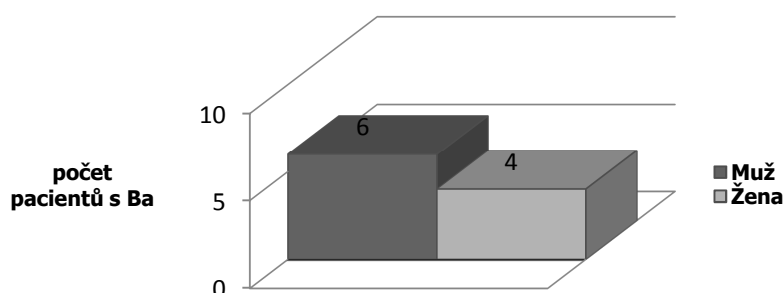
řeč) a obrazový materiál.

Než přistoupíme k vlastnímu výzkumnému šetření, je příhodné nejprve konkretizovat soubor pacientů s Brocovou afázií, i když není v rámci vlastního výzkumného šetření zohledněn, neboť šetření bylo prováděno se záměrem poukázat na alternativní pohled logopedické intervence za využití kognitivně orientované lingvistiky a somatické frazeologie.

V zastoupení pacientů s Brocovou afázií (Ba) dle pohlaví převažovali muži, ve výzkumném souboru tvoří 6, tedy 60 %, a 4 ženy, tj. 40 %.

Pohlaví	Počet pacientů s Ba	Procento pacientů s Ba
Muž	6	60 %
Žena	4	40 %

Tab. 11 Rozdělení výzkumného souboru dle pohlaví

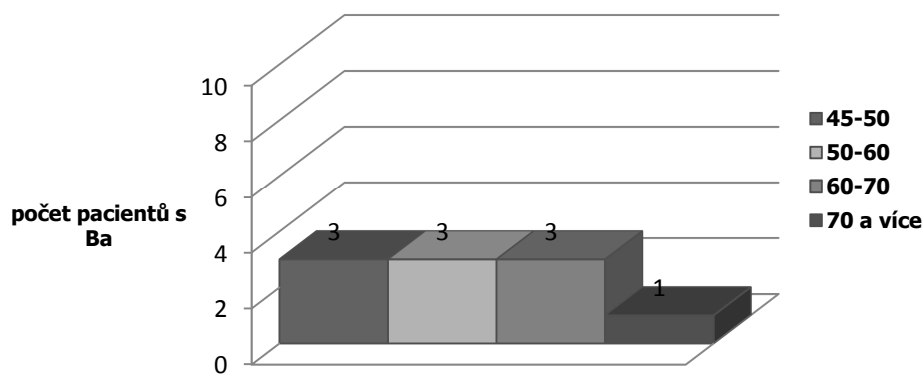
Graf 2 Rozdělení výzkumného souboru dle pohlaví

Skupina pacientů s Brocovou afázií byla zastoupena 3 osobami ve věkové skupině 45-50, 3 osobami ve věkové skupině 50-60, 3 osobami ve věkové skupině 60-70 a 1 osobou ve věkové skupině nad 70 let.

Věk	Počet pacientů s Ba	Procentuální zastoupení pacientů s Ba
45-50	3	30 %
50-60	3	30 %
60-70	3	30 %
70 a více	1	10 %

Tab. 12 Věkové zastoupení skupiny pacientů s Brocovou afázií (Ba)

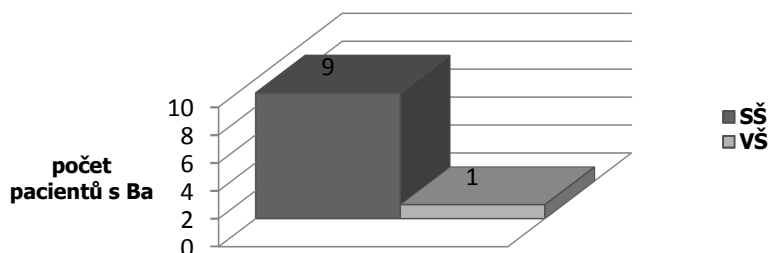

Graf 3 Věkové zastoupení pacientů s Brocovou afázií (Ba)

Ze skupiny 10 pacientů s Brocovou afázií bylo 9 středoškolsky vzdělaných (90 %) a 1 s vysokoškolským vzděláním, tedy 10 %.

Vzdělání	Počet pacientů s Ba	Procentuální zastoupení pacientů s Ba
středoškolské	9	90 %
vysokoškolské	1	10 %

Tab. 13 Vzdělání pacientů s Brocovou afázií (Ba)

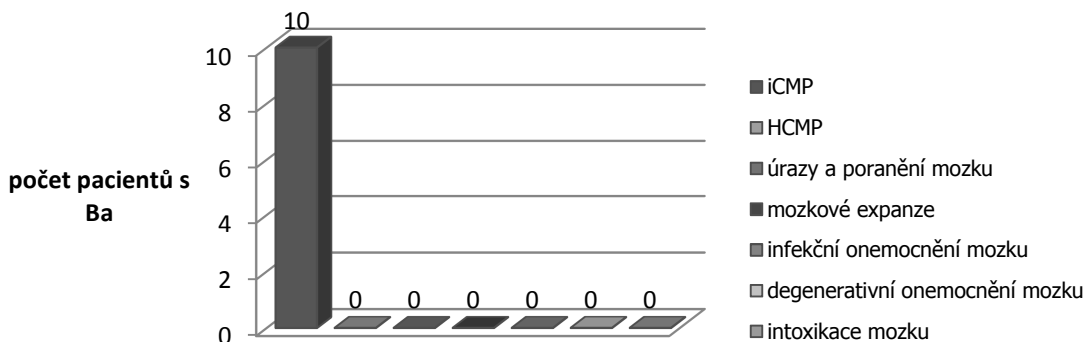

Graf 4 Vzdělání pacientů s Brocovou afázií (Ba)

U všech pacientů z dané skupiny byla příčinou vzniku Brocovy afázie cévní mozková příhoda ischemická.

Etiologie	Počet pacientů s Ba	Procentuální zastoupení pacientů s Ba
iCMP	10	100 %
HCMP	0	0 %
úrazy a poranění mozku	0	0 %
mozkové expanze	0	0 %
infekční onemocnění mozku	0	0 %
degenerativní onemocnění mozku	0	0 %
intoxikace mozku	0	0 %

Tab. 14 Etiologie afázie u pacientů s Brocovou afázií (Ba)

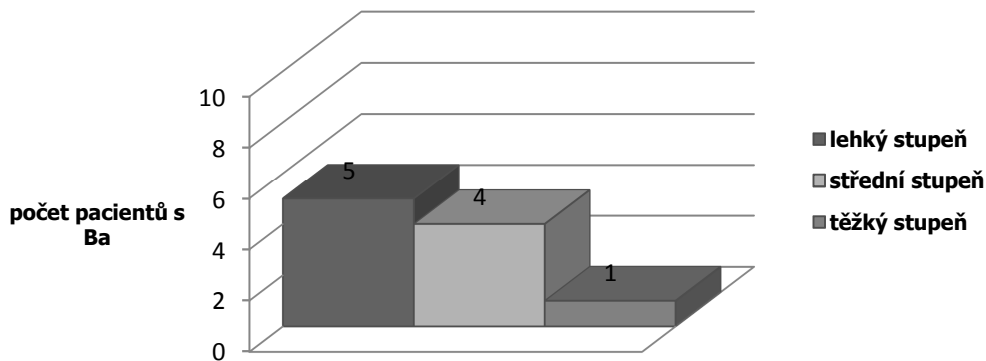

Graf 5 Etiologie afázie u pacientů s Brocovou afázií (Ba)

Ve výzkumném souboru byl lehčí stupeň Brocovy afázie zastoupen u 5 pacientů (50 %), u 4 pacientů střední stupeň (40 %) a u 1 pacienta těžký stupeň (10 %).

Vzdělání	Počet pacientů s Ba	Procentuální zastoupení pacientů s Ba
lehký stupeň	5	50 %
střední stupeň	4	40 %
těžký stupeň	1	10 %

Tab. 15 Stupeň Brocovy afázie ve výzkumném souboru

Graf 6 Stupeň Brocovy afázie ve výzkumném souboru

Skupina pacientů s Brocovou afázií má trvalé bydliště ve Zlínském kraji, z toho 4 osoby v sídelním městě kraje, 6 osob v okolí, konkrétně ve vzdálenosti 6-33 km.

Obr. 8 Místo trvalého bydliště pacientů s Brocovou afázií¹⁹⁹

Soubor pacientů s Brocovou afázií a jejich komplexní charakteristiku přehledně znázorňuje následující tabulka.

Pacient	Pohlaví	Věk	Vzdělání	Etiologie	Stupeň	Bydliště	Zahájení terapie
B	muž	48	SŠ	iCMP	lehký	Uher.Hradiště	01/2010
H	muž	51	SŠ	iCMP	lehký	Zlín	11/2011
N	muž	66	SŠ	iCMP	těžký	Zlín	09/2009
R	muž	69	SŠ	iCMP	střední	Želechovice	09/2009
Ha	muž	69	SŠ	iCMP	lehký	Březnice	02/2008
V	muž	71	VŠ	iCMP	lehký	Zlín	05/2011
Š	žena	45	SŠ	iCMP	lehký	Val.Klobouky	01/2010
M	žena	47	SŠ	iCMP	střední	Slavičín	11/2011
Z	žena	54	SŠ	iCMP	střední	Otrokovice	09/2011
K	žena	56	SŠ	iCMP	střední	Zlín	10/2011

Tab. 16 Komplexní soubor a charakteristika jednotlivých pacientů s Brocovou afázií

4.5.1 Vlastní výzkumné šetření: Jazyk-pojmenování

Následující etapa výzkumného šetření byla provedena na základě rozhovorů s vybranými pacienty s Brocovou afázií. Na základě šetření byla získaná data založená na výsledcích jednotlivých pacientů na zadanou instrukci: „*Pojmenujte části těla na fotografiích: (Co je to?)*.“ Před zahájením terapie byl proveden nácvik pojmenování

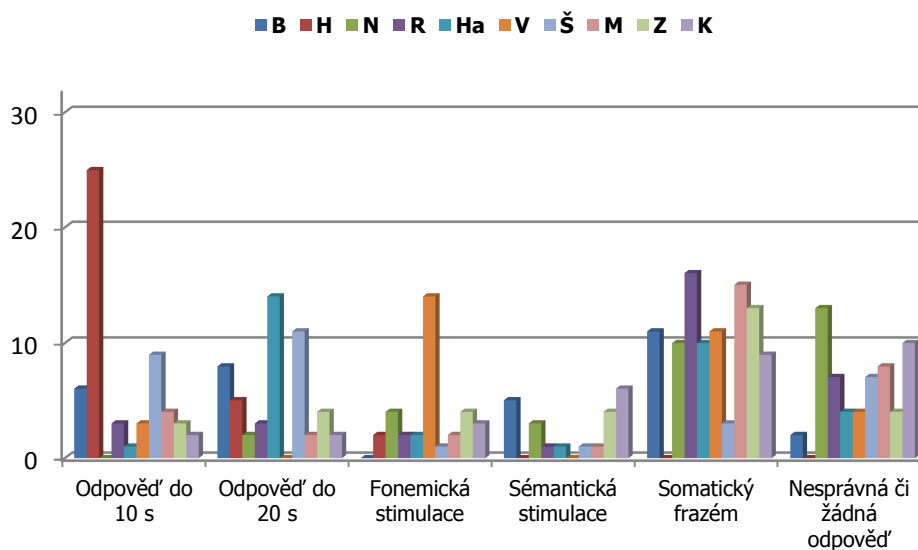
¹⁹⁹ Mapa byla použita na základě písemného souhlasu: PAVELKA, R.: *Trasovník* [online]. 2007 [cit. 2013-03-28]. Dostupný z WWW: http://www.trasovnik.cz/k_zlin/zlin/zlin.asp.

dvou libovolně zvolených fotografií ze souboru obrazového materiálu. Paralelně bylo pacientovi vysvětleno ohraničení jednotlivých částí těla a k čemu slouží směrový ukazatel. Informace byly sdělovány zřetelně a pomalu, aby je pacient pochopil, byl schopen se orientovat v předloženém obrazovém materiálu, a tak nedocházelo k dezorientaci při nomii. Pokud se objevila u pacienta verbální či neverbální odpověď naznačující neporozumění, informace byla zopakována, přičemž byla opětovně vybrána libovolná fotografie ze souboru obrazového materiálu. Následovně se pacient pokusil pojmenovat určitou část těla na základě zadané instrukce. V případě těžkého stupně, popř. středního stupně, Brocovy afázie bylo výhodou, že rodinný příslušník nebo blízká osoba byla přítomna, neboť ve většině případů poskytovali pacientům s Brocovou afázií nejen motivaci, ale i podporu uskutečnit zadanou instrukci. Za podmínky, že pacient pochopil terapii zaměřenou na pojmenování, bylo navázáno na její samotné provedení. U většího počtu pacientů byla Brocova afázie doprovázena pravostrannou parézou nebo plegií horní končetiny, která byla bariérou při manipulaci s obrazovým materiálem, tudíž byl pacient dotázán, zda bude listovat obrazovým materiálem sám či s dopomocí.

Individuální výkony pacientů s Brocovou afázií byly excerpovány do záznamového archu Jazyk-pojmenování, na základě kterého byly vyhodnoceny následující údaje:

Pacient	Odpověď do 10 s	Odpověď do 20 s	Fonemická nápověda	Sémantická nápověda	Somatický frazém	Nesprávná či žádná odpověď	Celkem odpovědí
B	6	8	0	5	11	2	32
H	25	5	2	0	0	0	32
N	0	2	4	3	10	13	32
R	3	3	2	1	16	7	32
Ha	1	14	2	1	10	4	32
V	3	0	14	0	11	4	32
Š	9	11	1	1	3	7	32
M	4	2	2	1	15	8	32
Z	3	4	4	4	13	4	32
K	2	2	3	6	9	10	32

Tab. 17 Záznamový arch Jazyk-pojmenování: komparace odpovědí u pacientů s Brocovou afázií

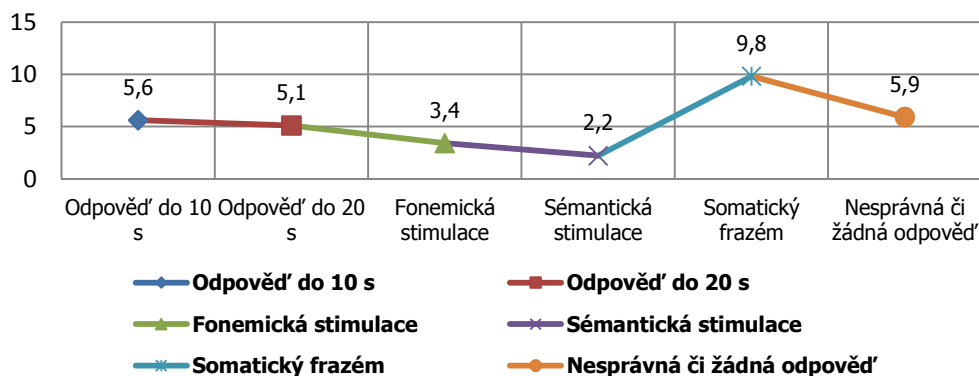

Graf 7 Záznamový arch Jazyk-pojmenování: komparace odpovědí u pacientů s Brocovou afázií

Tab. 17 znázorňuje výsledky jednotlivých pacientů s Brocovou afázií, které udávají počet odpovědí vztahujících se k položkám: odpověď do 10 sekund, odpověď do 20 sekund, fonemická nápověda, sémantická nápověda, ustálené slovní spojení, tedy somatický frazém, a nesprávná či žádná odpověď, která vyplývala z celkového počtu odpovědí (32). Z tab. 17 je patrné, že při výbavnosti slov byla úspěšnost z hlediska pojmenování podpořena zejména somatickými frazémy v součtu 98 odpovědí, druhá nejnižší byla nesprávná či žádná odpověď, tedy 59 odpovědí. Ostatní odpovědi se pohybovaly v rozmezí 56-22 odpovědí, konkrétně 56 odpovědí dosahovala položka odpověď do 10 sekund, součet 51 odpovědí byl u odpovědi do 20 sekund, 34 odpovědi zaujala fonemická nápověda, zatímco položka sémantická nápověda vyjadřovala minimální počet odpovědí, tedy 22.

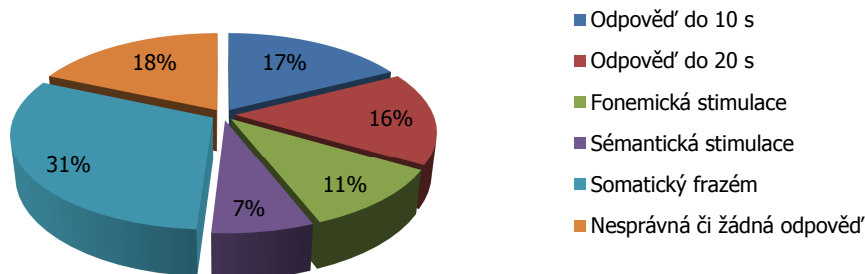
Dosažené výsledky odpovědí zaznamenané v tab. 17 byly doplněny o graf 7, který vypovídá o výsledcích jednotlivých odpovědí u výzkumného souboru. Na základě grafického znázornění (viz graf 7) je patrné, že u odpovědí převažuje oblast somatických frazémů.

V rámci obrazového materiálu bylo možné maximálně pojmenovat 32 částí těla. Pacienti s Brocovou afázií měli v průměru 9,8 odpovědí u somatických frazémů, zatímco průměrné zhodnocení u dalších položek bylo v podstatě nižší (viz graf 8).

Graf. 8 Průměrný počet jednotlivých odpovědí

Pro názornější přehled byl vytvořen graf 9 s procentuálním zastoupením jednotlivých odpovědí skupiny pacientů s Brocovou afázií. Výsledky ukázaly, že somatické frazémy zastupovaly 31 % odpovědí, nesprávná či žádná odpověď 18 %. Odpověď do 10 sekund dosahovala o jedno procento méně - 17 %, odpověď do 20 sekund o dvě procenta méně - 16 %, než tomu bylo u nesprávné či žádné odpovědi. Sémantická nápověda činila nejméně procent (7 %), zatímco fonemická nápověda měla o čtyři procenta více, tedy 11 %.

Graf. 9 Procentuální vyjádření jednotlivých odpovědí

4.5.2 Vlastní výzkumné šetření: Jazyk-automatizovaná řeč

Etapa vlastního výzkumného šetření zaměřující se na verbální produkci, konkrétně na dokončení či doplnění jednotlivých somatických frazémů, tj. ustálených slovních spojení, ve finální či iniciální pozici, navazovala na terapii nomie. Nicméně počáteční proces a realizace intervence byl obdobný jako u předchozí činnosti s tím rozdílem, že data vlastního výzkumného šetření byla získána na základě zadané instrukce: „Dokončete nebo doplňte rčení (popř. pořekadlo).“²⁰⁰ Před zahájením

²⁰⁰ Pojem rčení, popř. pořekadlo, bylo u pacientů s Brocovou afázií použito vědomě, neboť byl považován za pojem obecný, tj. běžně užívaný, než pojem frazém neboli ustálené slovní spojení.

terapie byl proveden nácvik dokončení jednoho somatického frazému ve finální pozici (A. **Vykouřilo se mu to z .....** /hlavy/.; B. *postupem času na to úplně zapomněl*; C. Promiňte, zapomněl jsem Vám zavolat. Měl jsem hodně práce, že se mi to vykouřilo z hlavy.) a doplnění somatického frazému v iniciální pozici (A. .... /**Hlavu**/ **ti nikdo /za to/ neutrhne.**; B. *nemusíš mít strach, že ti někdo vynadá nebo tě potrestám uděláš-li v určité věci chybu*; C. Všichni víme, jak je to riskantní. Nikdo ti hlavu neutrhne, když se to nepodaří.). Pokud nastala situace, že pacient nebyl schopen dokončit či doplnit somatický frazém, byla využita ze záznamového archu Jazyk-automatická řeč část B (*interpretace významu*) nebo exemplifikační část, tedy C. Jednotlivé somatické frazémy, popř. část B. a část C., byly vyslovovány zřetelně a pomalu, opakovány maximálně třikrát. V návaznosti na verbální produkci neúplných somatických frazémů se pacient pokusil dokončit ustálené slovní spojení ve finální pozici nebo doplnit v iniciální pozici. Za podmínky, že pacient pochopil terapii zaměřenou na verbální produkci týkající se dokončení a doplnění somatických frazémů, bylo navázáno na její samotné provedení.

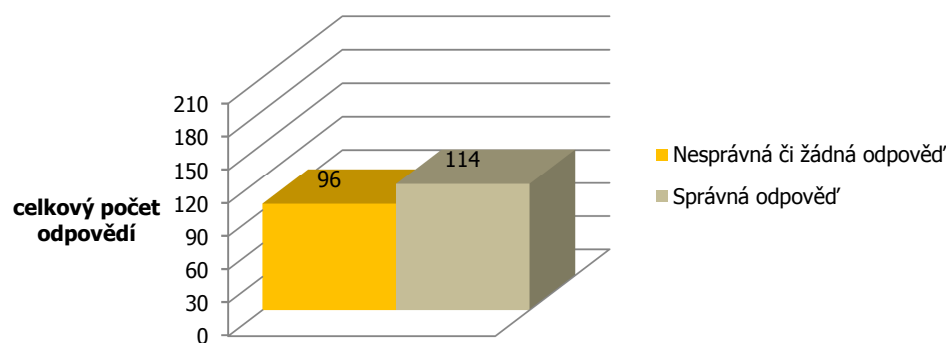
Individuální výkony pacientů s Brocovou afázií byly excerpovány do záznamového archu Jazyk-automatická řeč, na základě kterého byly vyhodnoceny následující údaje:

Pacient	Lidské tělo jako celek			Orientace lidského těla v prostoru			Lidské tělo a jeho vzhled jako agent emocí			Lidské tělo jako agent par excellence			Lidské tělo jako agent obětování			Lidské tělo jako agent emocí			Lidské tělo jako prostředek interpersonální komunik.			
	H	O	R	H	O	R	H	O	R	H	O	R	H	O	R	H	O	R	H	O	R	
B	x	x	x	A	x	x	A	x	x	A	A	A	x	x	A	A	x	x	x	A	A	A
H	A	A	x	A	x	A	A	A	x	A	A	A	A	A	x	A	A	A	A	A	A	X
N	A	A	x	A	A	x	x	x	x	A	x	A	A	x	x	A	A	x	A	A	A	A
R	A	A	A	A	A	x	x	x	x	A	x	A	x	x	A	A	x	x	x	A	A	A
Ha	x	x	A	A	x	A	x	x	x	A	A	A	A	A	x	x	A	x	x	x	X	X
V	x	A	x	A	x	A	x	x	x	A	A	A	A	x	x	A	A	x	A	x	A	A
Š	A	A	A	A	A	x	A	A	x	A	A	A	x	A	x	x	x	A	A	A	A	A
M	A	A	x	x	A	A	x	x	x	A	A	A	A	A	x	x	x	x	x	x	X	X
Z	A	A	A	A	x	A	x	x	x	A	A	A	x	A	x	x	A	x	x	x	X	X
K	A	x	x	A	x	A	x	x	x	A	A	A	A	A	x	A	x	x	A	A	A	A

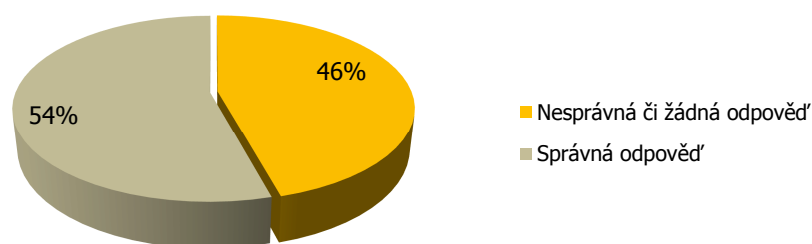
Tab. 18 Záznamový arch Jazyk-automatická řeč: komparace odpovědí u pacientů s Brocovou afázií

Tab. 18 prezentuje výsledky jednotlivých pacientů s Brocovou afázií, které udávají zodpovězené somatické frazémy zastupující orientační metafory („lidské tělo jako celek“; „orientace lidského těla v prostoru“; „lidské tělo a jeho vzhled jako agent hodnocení“; „lidské tělo jako agent par excellence“; „lidské tělo jako agent obětování“; „lidské tělo jako agent emocí“; „lidské tělo jako prostředek interpersonální komunikace“) a týkající se oblastí těla, jako je hlava (H), oko (O) a ruka (R), přičemž symbol x označuje nesprávnou či žádnou odpověď a A správnou odpověď. Celkově mohli pacienti s Brocovou afázií dokončit či doplnit 21 ustálených slovních spojení, tedy somatických frazémů.

Tab. 18 komplexně udává 210 odpovědí u skupiny pacientů s Brocovou afázií, z toho 114 odpovědí (54 %) zahrnuje oblast jednotlivých částí těla, respektive správnou odpověď, a 96 odpovědí (46 %) nesprávnou či žádnou odpověď. O komparaci položek vztahujících se k odpovědím vypovídají následující grafy.

Graf 10 Komparace: nesprávná či žádná odpověď - správná odpověď

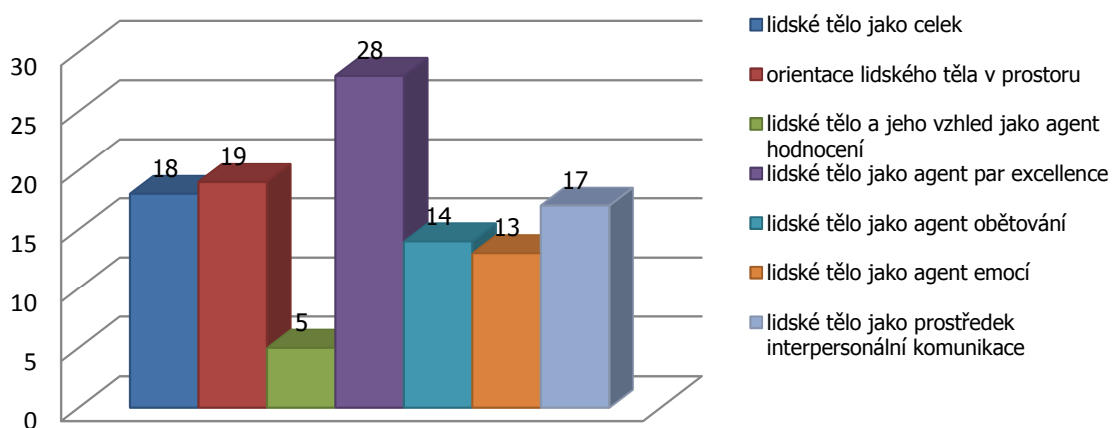

Graf 11 Procentuální zastoupení: nesprávná či žádná odpověď-správná odpověď

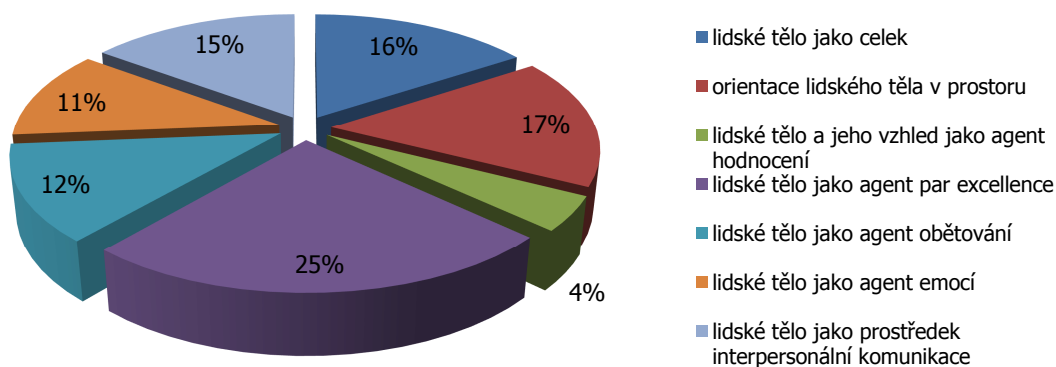
Z tab.18 je evidentní, že při výbavnosti slov byla ve výzkumném souboru úspěšnost z hlediska dokončení somatických frazémů u orientační metafory „*lidské tělo jako agent par excellence*“ v součtu 28 odpovědí z 30, pokud nediferencujeme

odpovědi v rámci stanovených částí těla (H;O;R) v horizontální rovině (tab. 18). Druhá nejnížší, tedy 19 odpovědí, byla orientační metafora „orientace lidského těla v prostoru“, následně orientační metafora „lidské tělo jako celek“ (18 odpovědí), „lidské tělo jako prostředek interpersonální komunikace“ (17 odpovědí), „lidské tělo jako agent obětování“ (14 odpovědí), „lidské tělo jako agent emocí“ (13 odpovědí), „lidské tělo a jeho vzhled jako agent hodnocení“ (5 odpovědí). Dosažené výsledky správných odpovědí demonstrovány v tab. 18 byly pro přehled rozpracovány o graf 12 a graf 13, které pomocí grafického znázornění představují nejen jednotlivé zastoupení orientačních metafor, ale i jejich procentuální vyjádření.

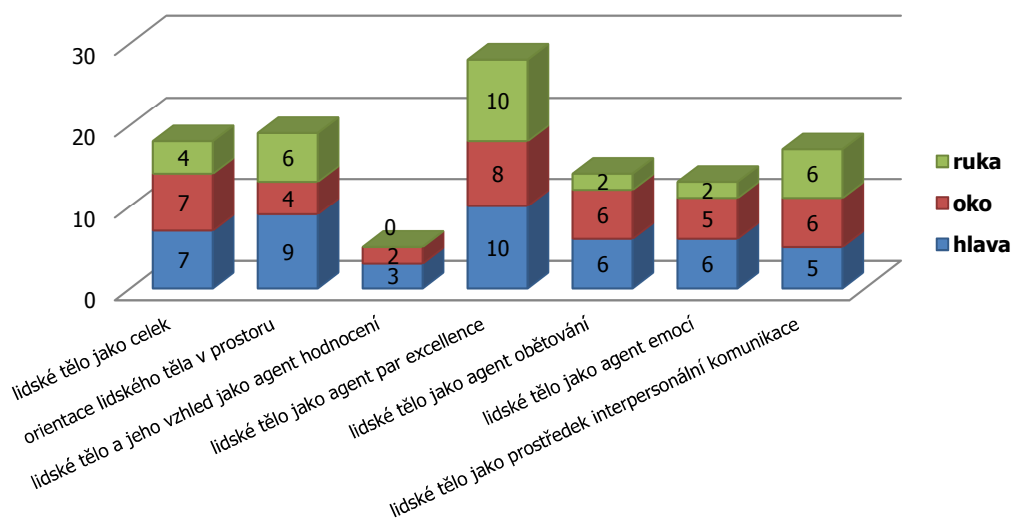
Graf 12 Komparace orientačních metafor u skupiny pacientů s Brocovou afázií

Graf 13 Procentuální zastoupení orientačních metafor

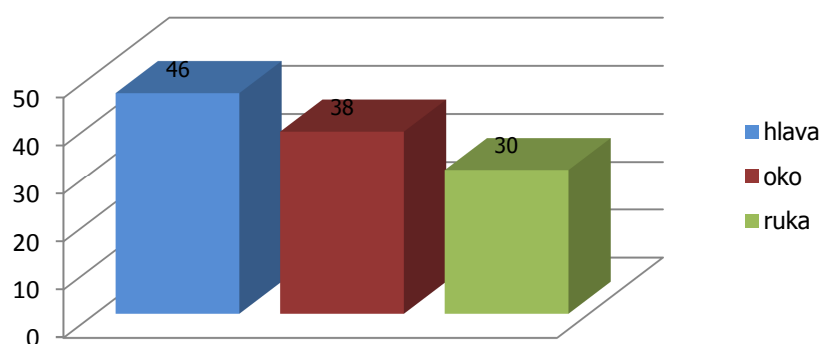
Jednotlivé orientační metafory byly taktéž v rámci výběrového souboru diferencovány z hlediska vymezených frazeologických jednotek s významem zevnějšku těla, tj. hlava (H), oko (O) a ruka (R) (viz graf 14), na základě dosažených

výsledků v somatických frazémeh, které prezentuje tab. 18 (pouze správné odpovědi, tj. A).

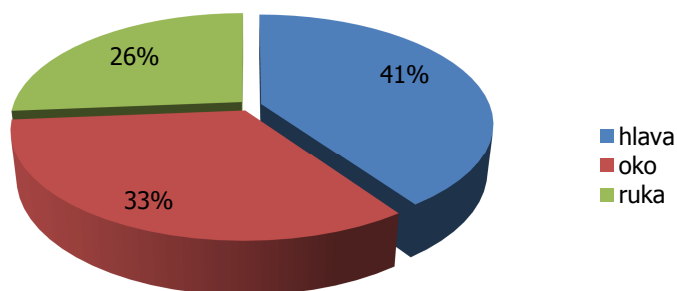
Graf 14 Komparace jednotlivých částí těla v somatických frazémeh u orientačních metafor

Graf 14 byl doplněn o graf 15, ve kterém jsou uvedeny dosažené výsledky u skupiny pacientů s Brocovou afázií při výbavnosti jednotlivých částí těla z hlediska dokončení či doplnění somatických frazémů. Skupina pacientů s Brocovou afázií dosahovala nejvyšší úspěšnosti u ustáleného slovního spojení tvořeného bázovým slovem hlava, tedy 46 odpovědi, zatímco nejnižší úspěšnost měla frazeologická jednotka zahrnující bázové slovo ruka (30 odpovědi).

Graf 15 Komparace jednotlivých částí těla v somatických frazémeh

Následující graf 16 znázorňuje bázová slova hlava, oko, ruka v somatických frazémeh z hlediska procentuálního zastoupení: hlava 41 %, oko 33 %, ruka 26 %.

Graf 16 Procentuální zastoupení jednotlivých částí těla v somatických frazémeh

4.5.3 Analýza výzkumného šetření

Analýza výzkumného šetření byla pojata na základě výše uvedeného vlastního výzkumného šetření, zahrnující výsledky skupiny pacientů s Brocovou afázií, pomocí kterého je možno ověřit stanovené hypotézy.

H1: „*Je-li u pacientů s Brocovou afázií narušena lexikálně-sémantická rovina projevující se poruchou pojmenování, bude se anomie manifestovat současně i za ustáleného slovního spojení neboli somatických frazémů.*“

Hypotéza byla, dle celkových výsledků jednotlivých odpovědí u výzkumného souboru v rámci vlastního výzkumného šetření (viz 4.5.1 Vlastní výzkumné šetření: Jazyk - pojmenování), verifikována. Je patrné, že poruchy pojmenování se manifestují na úrovni lexikálně-sémantické roviny, neboť při výbavnosti slov jednotlivých částí těla byly za užití somatických frazémů výsledky lepší (98 odpovědí) oproti výsledkům na úrovni lexikálně-sémantické roviny v jednotlivých položkách: odpověď do 10 sekund (56 odpovědí), odpověď do 20 sekund (51 odpovědí), fonemická nápověda (34 odpovědí), sémantická nápověda (22 odpovědí). Singulární výsledky odpovědí u skupiny pacientů s Brocovou afázií udávají, že u pojmenování převažovala oblast somatických frazémů. Na základě získaných údajů si dovolueme tvrdit, že anomie se při aplikaci ustáleného slovního spojení, tj. somatického frazému, nemanifestují v takovém rozsahu jako při samotném pojmenování jednotlivých částí těla, což naznačuje falzifikování dané hypotézy.

H2: „*Je-li pragmatická rovina jazyka u pacientů s Brocovou afázií narušena nejméně, bude se anomie projevovat v tzv. automatizovaných formách řeči, tj. ustálených slovních spojeních neboli somatických frazémeh.*“

Hypotéza H2 byla jednoznačně verifikována, neboť při lexikálním vyhledávání slov označujících jednotlivé části těla byly využity z hlediska pojmenování u skupiny pacientů s Brocovou afázií v 31 % somatické frazémy, zatímco ostatní položky jednotlivých odpovědí dosahovaly v podstatě nižší procentuální zastoupení (viz 4.5.1 Vlastní výzkumné šetření: Jazyk-pojmenování, respektive graf 9 Procentuální vyjádření jednotlivých odpovědí). V rámci verbální produkce se na úrovni pragmatické roviny jazyka potvrzuje ta skutečnost, že pokud měl pacient s Brocovou afázií na základě instrukce pojmenovat určitou část těla, která byla ztvárněna v obrazovém materiálu, docházelo v menší míře k obtížím nomie pouze za předpokladu, pokud bylo pacientovi verbálně prezentováno nekompletní ustálené slovní spojení.

H3: *„Je-li při „normálním“ fungování součinnost jazyka a myšlení založená na tělesnosti, bude tomu tak i současně u pacientů s Brocovou afázií.“*

Výzkumný projekt u skupiny pacientů s Brocovou afázií ukazuje na to, že i při abnormálním fungování za porušené součinnosti je jazyk a myšlení u pacientů s Brocovou afázií založen na těle a tělesnosti, která vystupovala ve schopnosti myšlení v dimenzích orientačních metafor, což se ukázalo i ve výzkumném šetření (viz 4.5.2 Vlastní výzkumné šetření: Jazyk-automatická řeč, respektive viz graf 10 a graf 11), čímž byla vymezená hypotéza verifikována, neboť správné odpovědi (54 %) procentuálně převyšovaly nesprávné či žádné odpovědi o 8 %.

H4: *„Jsou-li orientační metafory motivovány tělesnou zkušeností, bude se tento aspekt u pacientů s Brocovou afázií vztahovat ve větší míře k nějakému typu orientačních metafor.“*

Hypotéza H4 koresponduje s hypotézou H3, která prokázala, že orientační metafory jsou motivovány tělesnou zkušeností. Opírající se o vlastní výzkumné šetření (viz 4.5.2 Vlastní výzkumné šetření: Jazyk - automatická řeč) bylo u skupiny pacientů s Brocovou afázií na základě komparace jednotlivých orientačních metafor zjištěno, že ve větší míře, tedy v 25 %, byla zastoupena orientační metafora „*lidské tělo jako agent par excellence*“.

H5: *„Jsou-li orientační metafory u skupiny pacientů s Brocovou afázií motivovány tělesnou zkušeností, bude se tento aspekt u výzkumného souboru vztahovat ve větší míře k určité části těla.“*

Hypotéza H5 byla u skupiny pacientů s Brocovou afázií verifikována, neboť výzkumné šetření týkající se oblasti Jazyk-automatická řeč (viz 4.5.2 Vlastní výzkumné šetření: Jazyk-automatická řeč) ukázalo, že výzkumný soubor dosahoval nejvyšší úspěšnosti u ustáleného slovního spojení tvořené bázovým slovem hlava, tedy 41 %.

4.6 Závěry výzkumného šetření

Verifikací hypotéz (viz 4.5.3 Analýza výzkumného šetření) byla snaha poukázat na rozdíly v logopedické intervenci, jež se manifestují na úrovni pragmatické roviny jazyka a lexikálně sémantické roviny jazyka z hlediska pojmenování jednotlivých částí těla. V návaznosti na verifikaci specifik v uvedených jazykových rovinách při lexikálním vyhledávání slov označujících jednotlivé části těla s podporou či bez podpory somatických frazémů bylo přistoupeno k primárnímu směřování výzkumného projektu, tj. k logopedické intervenci vycházející z lakoffovsko-johnsonovské koncepce kognitivně orientované lingvistiky za spoluúčasti somatické frazeologie. V rámci vlastního výzkumného šetření bylo na základě výsledků zhodnocených z podkladů získaných ze záznamového archu Jazyk-automatická řeč analyzováno, že jazyková vyjádření pacientů s Brocovou afázií těsně souvisí s tělesnou zkušeností, neboť úloha těla a lidské perspektivy v jazyce byla zjevná (54 % zastoupení správných odpovědí) v dokončení či doplnění vybraných částí těla, tj. *hlava, ruka, oko*, vystupující ve formě ustálených slovních spojení. Somatické frazémy umožnily demonstrovat, že pacienti s Brocovou afázií prostřednictvím svého těla (a pohybu) nejen jednají, ale v souladu s jeho dispozicemi taktéž myslí v dimenzích orientačních metafor. Nicméně v rámci komparace jednotlivých orientačních metafor, jež byly motivovány tělesnou zkušeností, dosahovala procentuálně nejvýše (25 %) orientační metafora, ve které lidské tělo jako oblast zdrojová prostupovala oblastí cílovou ve smyslu vyjádření typických zkušeností, „*lidské tělo jako agent par excellence*“. Lidské tělo jako oblast zdrojová manifestovala, co pro pacienty s Brocovou afázií jednotlivá bázová slova (hlava, oko, ruka) ztělesňují nejintenzivněji a nejpřirozeněji: 1) hlava je pojímána jako nádoba, do které se vkládají myšlenky, označuje prostor, kde se něco odehrává, 2) oko je spojeno se zrakem, viděním, kterým se člověk o něčem přesvědčuje, např. ve smyslu čelit viděnému, 3) ruka označuje příznačný prostor, kterým je člověk schopen projevit touhu, vzájemnou pomoc či zpečetit vztah. Lidské tělo bylo chápáno i jako celek, tzn., že bylo přijímáno v jeho celistvosti, neboť každá

část těla má svůj účel a provádí jistou činnost. Ovšem ta část těla, která je obecně pro člověka nejvíce důležitá, je hlava, řídí lidské tělo, je jeho vrcholem. Analogie byla v rámci vlastního výzkumného šetření totožná u výzkumného souboru, neboť somatické frazémy tvořené bázovým slovem „hlava“ zahrnovaly 41 % odpovědí. Nejnižší úspěšnost měla frazeologická jednotka zahrnující bázové slovo ruka (26 % odpovědí). Důsledkem nižšího procentuálního zastoupení byla pravděpodobně pravostranná paréza či plegie horní končetiny, neboť ruka je obecně pojímána jako ta část těla, která je silně spjatá s mezilidskými kontakty, přátelstvím, smluvními vztahy, ochranou i uplatňováním moci, což se odráží v jazyce a jeho prostřednictvím: podat mu pomocnou ruku, být v dobrých rukou, držet nad někým ochrannou ruku, požádat ji o ruku, dát od toho ruce pryč, být v područí, jednat s někým v rukavičkách, tj. jemně, abychom se ho nedotkli, apod.

Komplexní výzkumný projekt prostřednictvím verifikací hypotéz potvrdil, že v rámci lexikálního vyhledávání slov označujících jednotlivé části těla je úspěšnost logopedické intervence ovlivněna u pacientů s Brocovou afázií výběrem jazykové roviny jazyka. S ohledem k lepším výsledkům v pojmenování za podpory somatických frazémů na úrovni pragmatické roviny jazyka se otevírají mnohé otázky především týkající se efektivity logopedické intervence a volby terapeutického postupu. Z této příčinné souvislosti je nutno se nejprve ptát, zda by byla účinnější a úspěšnější terapie zaměřující se na nomii při aplikaci terapeutického postupu se zřetelem k pragmatické rovině jazyka a zda by taková volba terapeutického postupu sehrála roli v otázce efektivity logopedické intervence. Následně je potřeba si položit otázku, zda by mohla kognitivně orientovaná lingvistika představovat jeden z možných terapeutických postupů, a to nejen při terapii nomie týkající se jednotlivých částí těla, ale v rámci nomie vůbec, popř. komplexní logopedické intervence afázie. Dovolíme si tvrdit, že kognitivně orientovaná lingvistika by mohla prezentovat nový přístup v terapii afázie, neboť situovanost každého člověka ve světě je dána jeho tělem a tělesností, tzn., že vztah mezi jazykem a myšlením je přítomen v tělesném základu každého člověka.

ZÁVĚR

Záměrem diplomové práce bylo představit odlišný pohled na logopedickou intervenci u osob s Brocovou afázií, neboť i terapie afázie totožně jako oblast terapie jednotlivých druhů narušené komunikační schopnosti zpravidla vyžaduje interdisciplinární kooperaci, jež byla v našem případě determinována lingvisticky.

V rámci logopedické terapie jsme vycházeli z jednoho (terapeutického) směru orientovaného lingvisticky, kterému není v publikacích zaměřujících se afaziologickou problematiku, respektive logopedickou intervenci u osob s afázií, věnována žádná pozornost. Tedy z pojetí kognitivně orientované lingvistiky Lakoffa a Johnsona, jak jej nastiňují v publikaci *Metafory, kterými žijeme*, kterému jde v označení „kognitivní lingvistika“ o specifický přístup k jazyku z hlediska lidské kognitivity, z významu tělesnosti, schopnosti myšlení v dimenzích metafor. Při empirickém zkoumání metaforičnosti Lakoff s Johnsonem zohledňují celkovou situovanost člověka (tzn. princip antropocentrismu) a neopomíjí jeho tělo a tělesnost. Z této příčinné souvislosti jsme kognitivně orientovanou lingvistiku ztotožnili se somatickou frazeologií jako disciplínou lingvistickou, neboť somatické komponenty frazémů, tj. jednotlivé části těla, mají nepochybně svůj základ v tělesné zkušenosti, k čemuž byl použit tematicky vytvořený frazeologický slovník *Názvy částí lidského těla v české a polské frazeologii a idiomatice*, jehož autorkou je E. Mrhačová.

Aplikace kognitivní lingvistiky a somatické frazeologie v logopedické intervenci u osob s Brocovou afázií dokumentovala terapeutický postup, na jehož základě se prokázalo, že jazyková vyjádření osob s Brocovou afázií těsně souvisí s tělesnou zkušeností a že osoby s Brocovou afázií prostřednictvím svého těla (a pohybu) nejen jednájí, ale v souladu s jeho dispozicemi taktéž myslí v dimenzích metafor. Přístup kognitivně orientované lingvistiky v komparaci se somatickou frazeologií taktéž manifestoval, co pro osoby s Brocovou afázií somatické komponenty frazémů ztělesňují nejintenzivněji a nejpřirozeněji.

Pomocí terapeutického postupu kognitivně orientované lingvistiky a somatické frazeologie jsme se pokusili demonstrovat, že v terapii afázie by mohla kognitivně orientovaná lingvistika prezentovat jeden z nových terapeutických postupů, a to nejen při terapii týkajících se jednotlivých částí těla, jež byla vlastní našemu empirickému zkoumání, ale i v terapii afázie vůbec, neboť se prokázalo, že lidské tělo a jeho tělesná zkušenost je pro myšlení a jazyk výrazným faktorem. Domníváme se, že takto

zaměřená koncepce logopedické intervence by mohla vnést do terapie afatických onemocnění nejen nový terapeutický postup, ale i moderní terapeutickou metodou, která by mohla přispět k terapii afázie, při reedukaci řeči u afatických onemocnění,²⁰¹ nebo alespoň dospět k odpovědím na otázku, jak jazyk vstupuje do jazykového vyjádření osoby s afázií, neboť právě „*různé aspekty užívání jazyka se projevuje právě v afatické řeči.*“²⁰²

---

²⁰¹Srov. LEHEČKOVÁ, H.: Jazykové aspekty typologie afázie. In STEHLÍKOVÁ, O.: Afaziologie. *Stránky doktorandů: Ústav českého jazyka a teorie komunikace* [online]. Leden 2004 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z WWW: <<http://ds.fox1.cz/?module=se&sid=4>>.

²⁰²FLANDERKOVÁ, E.: Jazyk a zvláštnosti v dorozumívání afatiků. *Jazykovědné aktuality*, 2004, roč. 2004, č. 1 a 2, s. 9.

SEZNAM LITERATURY

AMBLER, Z.: *Neurologie pro studenty lékařské fakulty*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0080-3.

ARISTOTELÉS: *Poetika*. Praha: Nakladatelství svoboda, 1996. ISBN 80-205-0295-5.

BALÁKOVÁ, D.: Tvarová stránka somatických frazém. In GALISOVÁ, A. - CHOMOVÁ, A. (ed.): *Zborník materiálov z XV. kolokvia mladých jazykovedcov*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, 2008. ISBN 80-89037-04-6.

BAR, M. - CHMELOVÁ, I.: Péče o pacienta po cévní mozkové příhodě. *Postgraduální medicína*, 2011, roč. 13, č. 2. ISSN 1212-4184.

BARTMIŃSKI, J.: Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata. In *Językowy obraz świata*. Lublin: UMCS, 1999. ISBN 83-227-1355-X.

BARTONÍČKOVÁ, V. - DVOŘÁKOVÁ, A.: *Cesta z mlčení: Příběh o vůli překonat ztrátu řeči po cévní mozkové příhodě*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-531-8.

BEČKA J. V.: *Slovník synonym a frazeologie*. Praha: Novinář, 1977.

BEDNAŘÍK, J. - AMBLER, Z. et al.: *Klinická neurologie-část speciální I*. Praha: Triton, 2010. ISBN 978-80-7387-389-9.

BROCKMAN, J.: Philosophy in the Flesh: Filozofie z masa a kostí. Přel. J. Vejběrová, M. Orálek. *Aluze*, 2006, roč. 10, č. 3. ISSN 1212-5547.

BUCKINGHAM, H.: A pre-history of the problem of Broca's aphasia. *Aphasiology*, 2006, vol. 20, no. 8. ISSN 0268-7038.

CSÉFALVAY, Z. - TRAUBNER, P.: *Afaziológia pre klinickú prax*. Martin: Osveta, 1996. ISBN 80-217-0377-6.

CSÉFALVAY, Z. et al.: *Diagnostika a terapie afázie, alexie, agrafie (manuál)*. Praha: AKL ČR, 2002. ISBN 80-903312-0-3.

CSÉFALVAY, Z.: Súčasný pohľad na diagnostiku a terapie afázie. *Česká a slovenská neurologie a neurochirurgie*, 2007, roč. 70/103, č. 2. ISSN 1210-7859.

CSÉFALVAY, Z. et al.: *Terapie afázie: teorie a případové studie*. Přel J. Křížová. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-316-1.

CSÉFALVAY, Z. Afázia. In KEREKRÉTIÓVÁ, A. et al.: *Základy logopédie*. Bratislava: UK, 2009. ISBN 978-80-223-2574-5.

CSÉFALVAY, Z.: *Neurogénne poruchy komunikácie: učebné texty pre liečebných pedagógov*. Bratislava: Mabag spol. s.r.o., 2011. ISBN 978-80-89113-86-6.

CSÉFALVAY, Z.: Terapie afázie. In LECHTA, V. et al.: *Terapie narušené komunikační schopnosti*. 2. vyd. Přel. J. Křížová. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-901-9.

ČECHÁČKOVÁ, E.: Získané organické poruchy řečové komunikace. In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I.: *Klinická logopedie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-340-6.

ČERMÁK, F.: *Jazyk a jazykověda*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-0154-0.

ČERMÁK, F.: *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1371-0.

ČERNÝ, J.: *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 80-85885-96-4.

DVOŘÁK, J.: *Logopedický slovník*. 3. vyd. Ždár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2007. ISBN 978-80-902536-6-7.

EDELSBERGER, L.: Logopedie a foniatrie. In *Československá logopedie: sborník statí*. Praha: SPN, 1956.

EDELSBERGER, L.: Miloš Sovák v dějinách české speciální pedagogiky. In HOUDEK, L. (ed.): *Česká logopedie 1998*. Praha: Makropolus, 1999. ISBN 80-86003-31-0.

EDELSBERGER, L.: Miloš Sovák-dílo a odkaz. In *Česká logopedie 1994*. Praha: Makropolus, 1995. ISBN 80-901776-7-0.

FEIGIN, V.: *Cévní mozková příhoda - prevence a léčba mozkového iktu*. Přel. B. Kalvachová, S. Matoušek. Praha: Galén, 2007. ISBN: 80-7262-428-8.

FILIPEC, J. - ČERMÁK, F.: *Česká lexikologie*. Praha: ACADEMIA, 1985.

FLANDERKOVÁ, E.: Jazyk a zvláštnosti v dorozumívání afatiků. *Jazykovědné aktuality*, 2004, roč. XLI-2004, č. 1 a 2. ISSN 1212-5326.

FRIEDRICHOVÁ H.: *Metafory Ladislava Klímy. Diplomová práce*. Olomouc: UP v Olomouci, Fakulta filozofická, Katedra bohemistiky, 2011. Vedoucí práce Mgr. Erik Gilk, Ph.D.

GREBENÍČKOVÁ, R.: *Tělo a tělesnost v novověkém myšlení*. Praha: PROSTOR, 1997. ISBN 80-85190-65-6.

GRZEGORCZYKOWA, R.: Pojęcie językowego obrazu świata. In *Językowy obraz świata*. Lublin: UMCS, 1999. ISBN 83-227-1355-X.

HAVEL, I M.: Věda o duši. *Vesmír*, 2000, roč. 79, č. 7. ISSN 0042-4544.

HEROUTOVÁ, M.: Terapie afázie v širším kontextu. In KLENKOVÁ, J. et al.: *Terapie v logopedii*. Brno: MU, 2007. ISBN 978-80-210-4463-0.

HOGENOVÁ, A.: *Kvalita života a tělesnost*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0457-4.

HORYNA, B.: *Teorie metafory*. Olomouc: Olomouc, 2007. ISBN 978-80-7182-235-6.

HRBEK, J.: *Neurologie 4. část II.: Mozkové hemisféry. Obecná syndromologie. Topická diagnostika*. Praha: SPN, 1983.

HRNČIAROVÁ, A. - CSÉFALVAY, Z.: Afázie. In LECHTA, V. et al.: *Logopedické repetitórium*. Bratislava: SPN, 1990. ISBN 80-08-00447-9.

CHRÁSKA, M.: *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

JANOTOVÁ, N.: Přehled logopedických sborníků, vydaných společností. In HOUDEK, L. (ed.): *Česká logopedie 1999*. Praha: Makropolus, 2000. ISBN 80-86-003-38-3.

JAKOBSON, R.: *Poetická funkce*. Jinočany: H&H, 1995. ISBN 80-85787-83-0.

JIRKŮ, P. - KELEMEN, J.: *Kapitoly z kognitivní vědy: racionalita z hlediska chování, jazyka a logiky*. Praha: VŠE, 1996. ISBN 80-7079-787-8.

JOHNSON, M.: *The Body in Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago - London: University of Chicago Press, 1987. ISBN 0-226-40317-3.

KACETL, J.: Cognitive Linguistic. In ZELENKA, J. - MLS, K. (ed.): *Kognice 2008: recenzovaný sborník IV. ročníku konference s mezinárodní účastí*. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2008. ISBN 978-80-7041-023-3.

KALINA, Z. et al.: *Akutní cévní mozkové příhody: diagnostika, patofyziologie, management*. Praha: Maxdorf, 2006. ISBN 80-85912-26-0.

KALINA, M. et al.: *Cévní mozková příhoda v medicínské praxi*. Praha: TRITON, 2008. ISBN 978-80-7387-107-9.

KLENKOVÁ, J.: Logopedie. In PIPEKOVÁ, J. et al.: *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-65-6.

KOUKOLÍK, F.: *O vztahu lidského mozku a chování: strukturální a funkční podklady některých neuropsychiatrických chorob*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-276-1.

KOUKOLÍK, F.: Mozek, jazyk a řeč. O čem mluví afázie? *Remedia populi*, 1998, č. 7-8. ISSN 1211-698X.

KOUKOLÍK, F.: *Lidský mozek: funkční systémy: normy a poruchy*. 2. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-632-2.

KRÁMSKÝ, D. (ed.): *Kognitivní věda dnes a zítra*. Liberec: Bor, 2009. ISBN 978-80-86807-55-3.

KREMELOVÁ, M.: Logopedický ústav hl. m. Prahy - První logopedická instituce v Československu. In HOUDEK, L. (ed.): *Česká logopedie 1998*. Praha: Makropolis, 1999. ISBN 80-86003-31-0.

KULIŠŤÁK, P. et al.: *Afázie*. Praha: TRITON, 1997. ISBN 80-85875-38-1.

KULIŠŤÁK, P.: *Neuropsychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-554-7.

KUTÁLKOVÁ, D. - PALODOVÁ, D.: Afázie In KUTÁLKOVÁ, D. - PALODOVÁ, D.: *Palatolalie a afázie*. Praha: Septima, 2007. ISBN 978-80-7216-241-3.

LAKOFF, G. - JOHNSON, M.: *Metafory, kterými žijeme*. Přel. M. Čejka. Brno: Host, 2002. ISBN 80-7294-071-6.

LAKOFF, G.: *Ženy, oheň a nebezpečné věci: co kategorie vypovídají o naší mysli*. Přel. D. Lukeš. Praha: Triáda, 2006. ISBN 80-86138-78-X.

LEHEČKOVÁ, H.: Využití lingvistiky při rehabilitaci afázie. *Československá otolaryngologie*. 1985, č. 34.

LEHEČKOVÁ, H.: Afázie jako zdroj poznatků o fungování jazyka. *Slovo a slovesnost*. 2009, roč. 70, č. 1. ISSN 0037-7031.

LECHTA, V.: Logopédia - základné vymedzenie. In LECHTA, V. et al.: *Logopedické repetitórium*. Bratislava: SPN, 1990. ISBN 80-08-00447-9.

LECHTA, V.: Historický náčrt. In LECHTA, V. et al.: *Logopedické repetitórium*. Bratislava: SPN, 1990. ISBN 80-08-00447-9.

LECHTA, V. et al.: Narušená komunikační schopnost. In LECHTA, V. et al.: *Logopedické repetitórium*. Bratislava: SPN, 1990. ISBN 80-08-00447-9.

LECHTA, V.: Základné poznatky o logopédii. In KEREKRÉTIÓVÁ, A. et al.: *Základy logopédie*. Bratislava: UK, 2009. ISBN 978-80-223-2574-5.

LECHTA, V.: Logopédia na prahu tretieho tisícročia. In *Česká logopedie 1991*. Praha: Knižní podnikatelský klub, spol. s.r.o., 1992. ISBN 80-85267-21-7.

LECHTA, V.: Základní vymezení oboru logopedie. In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I. et al.: *Klinická logopedie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-340-6.

LECHTA, V.: Dějiny logopedie ve světovém, evropském a domácím kontextu. In ŠKODOVÁ, E. - JEDLIČKA, I. et al.: *Klinická logopedie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-340-6.

LECHTA, V.: Metody a techniky logopedické terapie, principy jejich aplikace. In LECHTA, V. et al.: *Terapie narušené komunikační schopnosti*. 2. vyd. Přel. J. Křížová. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-901-9.

LOVE, R.J.- WEBB, W.G.: *Mozek a řeč: neurologie nejen pro logopedy*. Přel. Z. Lebedová. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-464-9.

MARKOVÁ, J.: Čo vieme o produkcii slovies pri afázii. In *Acta aphasiologica II.: sborník přednášek*. Brno: AKL ČR, 2002. ISBN 80-238-8536-7.

MERVARTOVÁ, I.: Péče o pacienty s cerebrovaskulárním onemocněním v České republice. *Věstník MZ ČR*, březen 2010, roč. 2010, č. 2.

MILLER, G. A.: The cognitive revolution: a historical perspective. *TRENDS in Cognitive Sciences*. March 2003, vol. 7, no. 3. ISSN 1364-6613.

MRHAČOVÁ, E.: *Názvy částí lidského těla v české frazeologii a idiomatice (tematický frazeologický slovník II.)*. Ostrava: FF OU Ostrava, 2000. ISBN 80-7042-570-9.

MRHAČOVÁ, E. - PONCZOVÁ, R.: *Zvířata v české a polské frazeologii a idiomatice: česko-polský a polsko-český slovník*. Ostrava: Tilia, 2003. ISBN 80-86101-75-4.

NEBESKÁ, I.: Kognitivní lingvistika. In *Přednášky z doktorandských dnů*. Praha: FF UK, 2006. ISBN 80-7308-162-8.

NEBESKÁ, I.: Slovo a svět za slovy. In ŠIKL, R. et al. (ed): *Kognice 2006: sborník příspěvků*. Praha: AV ČR, 2006. ISBN 80-86174-10-7-6.

- NEUBAUER, K.: Poruchy komunikace. In *Česká logopedie 1994*. Praha: Makropolus, 1995. ISBN 80-901776-7-0.
- NEUBAUER, K.: *Poruchy řečové komunikace u dospělých osob*. Praha: AKL ČR, 1997.
- NEUBAUER, K.: Diferenciální diagnostika typů afázie. In *Diagnostika a terapie poruch komunikace: sborník přednášek*. Praha: AKL ČR, 1999. ISBN 1212-1053.
- NEUBAUER, K. et al: *Neurogení poruchy komunikace u dospělých*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-159-4
- PATOČKA, J.: *Tělo, společenství, jazyk, svět*. Praha: OIKOYMENH, 1995. ISBN 80-85241-90-0.
- PAVELKA, J.: *Anatomie metafor*. Brno: Blok, 1982. ISBN
- PEUTELSCHMIEDOVÁ, A.: Speciální pedagogika osob s narušenou komunikační schopností. In RENOTIÉROVÁ, M, et al.: *Speciální pedagogika*. 3. vyd. Olomouc: UP v Olomouci, 2005. ISBN 80-244-1073-7.
- PEUTELSCHMIEDOVÁ, A.: Afázie. In VITÁSKOVÁ, K. - PEUTELSCHMIEDOVÁ, V.: *Logopedie*. Olomouc: UP v Olomouci, 2005. ISBN 80-244-1088-5.
- PEUTELSCHMIEDOVÁ, A.: Logopedie- vymezení oboru. In VITÁSKOVÁ, K. - PEUTELSCHMIEDOVÁ, V.: *Logopedie*. Olomouc: UP v Olomouci, 2005. ISBN 80-244-1088-5.
- POKORNÝ, J.: *Lingvistická antropologie: jazyk, mysl a kultura*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2843-8.
- PREISS et al.: *Klinická neuropsychologie*. Praha: Grada, 1998. ISBN 80-7169-443-6.
- PRINS, R. - BASTIAANSE, R.: History of Aphasia. *Aphasiology*, 2006, vol. 20, no. 8. ISSN 0268-7038.
- PSTRUŽINA, K.: Ján Rybár, Ľubica Beňušková, Vladimír Kvasnička (editoři): Kognitívne vedy. *Vesmír*, 2003, roč. 82, č. 11. ISSN 0042-4544.

ROOSEVELTOVÁ, A. C.: Transdisciplinární věda. *Vesmír*, 2003, roč. 82, č. 11. ISSN 0042-4544.

SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ L. (ed.): *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky I*. Praha: UK FF v Praze, 2004. ISBN 80-7308-072-9.

SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ L. (ed.): *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky II*. Praha: UK FF v Praze, 2007. ISBN 978-80-7308-212-3.

SEIDL, Z. - OBENBERGER, J.: *Neurologie pro studium i praxi*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0623-7.

SCHWARZOVÁ, M.: *Úvod do kognitivní lingvistiky*. Přel. F. Smolík. Praha: Dauphin, 2009. ISBN 978-80-7272-155-9.

SOVÁK, M. et al.: *Logopedie*. 3. vyd. Praha: SPN, 1974.

SOVÁK, M. et al.: *Defektologický slovník*. Praha: SPN, 1978.

SOVÁK, M.: *Uvedení do logopedie*. Praha: SPN, 1978.

SOVÁK, M.: Z dějin logopedie. In *Československá logopedie: sborník statí*. Praha: SPN, 1956.

SUROWANIEC, J.: Polská a česká logopedická terminologie. In *Diagnostika a terapie poruch komunikace: sborník přednášek*. Praha: AKL ČR, 1999.

TAYLOR, J. R.: *Cognitive grammar*. Oxford: Oxford University Press, 2002. ISBN 0-19-870033-4.

THAGARD, P.: *Úvod do kognitivní vědy: mysl a myšlení*. Přel. RNDr. A. Markoš, CSc. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-445-1.

TROST, P.: *Studie o jazycích a literatuře*. Praha: Torst, 1995. ISBN: 80-85639-50-5.

TURNER, M.: *Literární mysl. O původu myšlení a jazyka*. Přel. O. Trávníčková. Brno: Host, 2005. ISBN 80-7294-13-5.

VAŇKOVÁ, I.: Obraz světa v mateřském jazyce (K předpokladům a principům zkoumání). In *Přednášky z 51. běhu Letní školy slovanských studií*. Praha: UK FF v Praze, 2008. ISBN 978-80-86642-47-3.

VAŇKOVÁ, I. Úvodem: na cestě ke (etno) kognitivní lingvistice. *Slovo a slovesnost*, roč. 71, č. 4. ISSN 0037-7031.

VAŇKOVÁ, I.: Kognitivně-kulturní inspirace z Polska. *Slovo a slovesnost*, 1999, roč. 60, č. 3. ISSN 0037-7031.

VAŇKOVÁ, I.: Člověk a jazykový obraz (přirozeného) světa. *Slovo a slovesnost*, 1999, roč. 60, č. 4. ISSN 0037-7031.

VAŇKOVÁ, I.: The picture of the World in our Mother Tongue. In VAŇKOVÁ, I. (ed.): *Obraz světa v jazyce: sborník příspěvků*. Praha: FF UK v Praze, 2001. ISBN 80-7308-005-2.

VAŇKOVÁ, I. et al.: *Co na srdci, to na jazyku*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0919-3.

VAŇKOVÁ, I. : Lingvistika mysli a těla: Zkoumajíce svou řeč, neomylně sami vyzkoumání budeme. *Vesmír*, 2002, roč. 81, č. 11. ISSN 0042-4544.

VAŇKOVÁ, I.: *Nádoba plná řečí*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1122-8.

VESTENICKÁ, V.: Cievne mozgové príhody. *Neurologie pro praxi*. 2002, č. 6. ISSN - 1213-1814.

VLČKOVÁ, K.: Smíšený výzkum: Jedná se o nové a závažné téma. In JANÍK, T - ŠEBESTOVÁ, S. (ed.): *Smíšený design v pedagogickém výzkumu: Sborník příspěvků z 19. výročí České asociace pedagogického výzkumu*. Brno: MU, 2011. ISBN: 978-80-210-5774-6.

Elektronické zdroje

HAVEL, I. M.: Přirozené a umělé myšlení jako filozofický problém. *Glosy.info* [online]. 2004 [cit. 2013-02-20]. Dostupné z WWW: <<http://glosy.info/texty/prirozene-a-umele-mysleni-jako-filosoficky-problem/>>. ISSN 1214-8857.

LUKEŠ, D.: O knize Ženy, oheň a nebezpečné věci, jejím autorovi a ohlasech na ni. *Kognitivní lingvistika* [online]. 2006 [cit. 2013-02-15]. Dostupné z WWW:<<http://cogling.info/oknizelakoff1987>>.

PILECKÁ, V.: Vzájemné inspirace informační a kognitivní vědy. *ProInflow* [online]. 2009 [cit. 2012-01-28]. Dostupné z WWW: <<http://pro.inflow.cz/vzajemne-inspirace-informacni-kognitivni-vedy>>. ISSN 1804–2406.

PILECKÁ, V.: Souvislosti a aspekty vztahu informační a kognitivní vědy. *Časopis pro humanitní a společenské vědy* [online]. 2007 [cit. 2012-02-10]. Dostupné z WWW<<http://clovek.ff.cuni.cz/view.php?cisloclanku=2008121602>>. ISSN 1801-8785.

Mezinárodní klasifikace nemocí: Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených [online]. Praha: ÚZIS, 2013 [cit. 2013-02-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.uzis.cz/zpravy/aktualizace-mkn-10-platnosti-od-1-ledna-2013>>. ISBN 92-4-154649-2.

STEHLÍKOVÁ, O.: Afaziologie. *Stránky doktorandů: Ústav českého jazyka a teorie komunikace* [online]. Leden 2004 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z WWW: <<http://ds.fox1.cz/?module=se&sid=4>>.

ŠTĚŇOVÁ, V. - CSÉFALVAY, Z.: *Slovenská asociácia logopédov so sídlom v Bratislave* [online]. Bratislava: MABAG s.r.o., 2011 [cit. 2013-03-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.sal.sk/index.php?page=publikacie&sub=afaziologia>>.

ZBIEJCZUKOVÁ, I. Jazykový obraz světa aneb Jak jazyk ovlivňuje naše myšlení. *Inflow: information journal* [online]. 2009 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.inflow.cz/jazykovy-obraz-sveta-aneb-jak-jazyk-ovlivnuje-nase-mysleni>>. ISSN 1802-9736.

Internetové odkazy

cogling.info

cognitivescience.cz

cognitivesciencesociety.org

cogscience.info

scsp.vse.cz

www.afazie.cz

www.aphasia.org

www.asha.org

www.cognitivelinguistics.org

www.klubafasie.com

www.proafazie.cz

Obrázky

Obr. 1 HAVEL, I. M.: Kognitivní věda a problém vztahu mezi myslí a tělem. In KRÁMSKÝ, D. (ed.): *Kognitivní věda dnes a zítra*. Liberec: Bor, 2009, s. 15. ISBN 978-80-86807-55-3.

Obr. 2 NEUBAUER, K.: Poruchy komunikace. In *Česká logopedie 1994*. Praha: Makropolus, 1995, s. 62. ISBN 80-901776-7-0.

Obr. 3 CSÉFALVAY, Z.: *Neurogénne poruchy komunikácie: učebné texty pre liečebných pedagógov*. Bratislava: Mabag spol. s.r.o., 2011, s. 8. ISBN 978-80-89113-86-6.

Obr. 4 CSÉFALVAY, Z.: Súčasný pohľad na diagnostiku a terapie afázie. *Česká a slovenská neurologie a neurochirurgie*, 2007, roč. 70/103, č. 2, s. 122. ISSN 1210-7859.

Obr. 5 KOUKOLÍK, F.: Mozek, jazyk a řeč. O čem mluví afázie? *Remedia populi*, 1998, č. 7-8, s. 39. ISSN 1211-698X.

Obr. 8 PAVELKA, R.: *Trasovník* [online]. 2007 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z WWW: http://www.trasovnik.cz/k_zlin/zlin/zlin.asp.

SEZNAM OBRÁZKŮ

- Obr. 1** Schéma kognitivní vědy (centrální kruh) jako průniku různých disciplín
- Obr. 2** Schéma multidisciplinární koncepce exponovaných oborů
- Obr. 3** Charakteristika symptomů afázie
- Obr. 4** Bostonská klasifikace klinických syndromů (typů) afázie
- Obr. 5** Brodmannova mapa mozku se zakreslenou Brocovou oblastí (BA 44, 45)
- Obr. 6** Segment záznamového archu Jazyk-pojmenování (jednotlivé části těla)
- Obr. 7** Segment záznamového archu Jazyk-automatická řeč (jednotlivé části těla)
- Obr. 8** Místo trvalého bydliště pacientů s Brocovou afázií

SEZNAM TABULEK

- Tab. 1** Orientační metafora „lidské tělo jako celek“
- Tab. 2** Orientační metafora „orientace lidského těla v prostoru“
- Tab. 3** Orientační metafora „lidské tělo a jeho vzhled jako agent hodnocení“
- Tab. 4** Orientační metafora „lidské tělo jako agent par excellence“
- Tab. 5** Orientační metafora „lidské tělo jako agent obětování“
- Tab. 6** Orientační metafora „lidské tělo jako agent emocí“
- Tab. 7** Orientační metafora „lidské tělo jako prostředek interpersonální komunikace“
- Tab. 8** Diferenciace mozkové ischemie (iCMP)
- Tab. 9** Rizikové faktory modifikovatelné a nemodifikovatelné
- Tab. 10** Časový harmonogram orientovaný na empirickou část práce
- Tab. 11** Rozdělení výzkumného souboru dle pohlaví
- Tab. 12** Věkové zastoupení skupiny pacientů s Brocovou afázií (Ba)
- Tab. 13** Vzdělání pacientů s Brocovou afázií (Ba)
- Tab. 14** Etiologie afázie u pacientů s Brocovou afázií (Ba)
- Tab. 15** Stupeň Brocovy afázie ve výzkumném souboru
- Tab. 16** Komplexní soubor a charakteristika jednotlivých pacientů s Brocovou afázií
- Tab. 17** Záznamový ach Jazyk-pojmenování: komparace odpovědí u pacientů s Brocovou afázií
- Tab. 18** Záznamový ach Jazyk-automatická řeč: komparace odpovědí u pacientů s Brocovou afázií

SEZNAM GRAFŮ

- Graf 1** Distribuce somatických frazémů v české frazeologii
- Graf 2** Rozdělení výzkumného souboru dle pohlaví
- Graf 3** Věkové zastoupení pacientů s Brocovou afázií (Ba)
- Graf 4** Vzdělání pacientů s Brocovou afázií (Ba)
- Graf 5** Etiologie afázie u pacientů s Brocovou afázií (Ba)
- Graf 6** Stupeň Brocovy afázie ve výzkumném souboru
- Graf 7** Záznamový arch Jazyk-pojmenování: komparace odpovědí u pacientů s Brocovou afázií
- Graf 8** Průměrný počet jednotlivých odpovědí
- Graf 9** Procentuální vyjádření jednotlivých odpovědí
- Graf 10** Komparace: nesprávná či žádná odpověď - správná odpověď
- Graf 11** Procentuální zastoupení: nesprávná či žádná odpověď - správná odpověď
- Graf 12** Komparace orientačních metafor u skupiny pacientů s Brocovou afázií
- Graf 13** Procentuální zastoupení orientačních metafor
- Graf 14** Komparace jednotlivých částí těla v somatických frazémech u orientačních metafor
- Graf 15** Komparace jednotlivých částí těla v somatických frazémech
- Graf 16** Procentuální zastoupení jednotlivých částí těla v somatických frazémech

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 Záznamový arch-pojmenování

Příloha č. 2 Ustálené slovní spojení verbální povahy (finální pozice) a nominální povahy

Příloha č. 3 Záznamový arch-automatická řeč

Příloha č. 4 Obrazový materiál

Příloha č. 1 Záznamový arch-pojmenování

JAZYK - POJMENOVÁNÍ (jednotlivé části těla)

Jméno:	Datum narození / věk: .....
Datum vyšetření:	Vyšetřoval: .....
Dg.:	Pozn.: .....

Instrukce: „Pojmenujte části těla na fotografiích: (Co je to?).“

HLAVA+KRK						
	Odpověď do 10 s	Odpověď do 20 s	Fonemická náповěda	Sémantická náповěda	Ustálené slovní spoj.*	Body
hlava						
oko						
ústa						
nos						
ucho						
krk						
čelo						
brada						
	Spontánně	správně	Fon. náповěda	Sém. náповěda	Ust. sl. spoj.	Body
Počet odpovědí						/16

* Verbální x nominální povahy

TRUP						
	Odpověď do 10 s	Odpověď do 20 s	Fonemická náповěda	Sémantická náповěda	Ustálené slovní spoj.*	Body
záda						
zadek						
bedra ^o						
lopatka ^o						
břicho						
prsa						
pupek						
hrud ^o						
	Spontánně	správně	Fon. náповěda	Sém. náповěda	Ust. sl. spoj.	Body
Počet odpovědí						/16

* Verbální x nominální povahy; ^o pouze verbální povaha ust. sl. spoj.

RUKA						
	Odpověď do 10 s	Odpověď do 20 s	Fonemická náповěda	Sémantická náповěda	Ustálené slovní spoj.*	Body
ruka						
prst						
dlaň						
rameno						
palec°						
loket°						
pěst°						
malíček°						
nehet°						
prsteníček°						
~~X~~	Spontánně	správně	Fon. náповěda	Sém. náповěda	Ust. sl. spoj.	Body
Počet odpovědí						/20

* Verbální x nominální povahy; ° pouze verbální povaha ust. sl. spoj.

NOHA						
	Odpověď do 10 s	Odpověď do 20 s	Fonemická náповěda	Sémantická náповěda	Ustálené slovní spoj.*	Body
noha						
pata						
koleno°						
kotník°						
lýtko°						
stehno°						
~~X~~	Spontánně	správně	Fon. náповěda	Sém. náповěda	Ust. sl. spoj.	Body
Počet odpovědí						/12

* Verbální x nominální povahy; ° pouze verbální povaha ust. sl. spoj.

VYHODNOCENÍ

	Spontánně	správně	Fon. náповěda	Sém. náповěda	Ust. sl. spoj.	Body
Celkem						/64

HODNOCENÍ

Spontánně správně	Odpověď do 10 s →	2 b.
	Odpověď do 20 s →	2 b.
Sémantická náповěda	→	1 b.
Fonemická náповěda	→	1 b.
Ustálené slovní spojení	→	0,5 b.
Nesprávná či žádná odpověď	→	0 b.

Příloha č. 2 Ustálené slovní spojení verbální povahy (finální pozice) a nominální povahy

HLAVA

1. **VP:** Zachovat si chladnou hlavu (*neztratit rozvahu a nezpánikařit, nepodlehnu citům*)
2. **NP:** Tvoje starosti na moji hlavu (*tvoje starosti bych chtěl mít, jsou nesrovnatelné s mými*)

OKO

1. **VP:** Padnout si do oka (*být si ihned vzájemně sympatičtí, blízcí*)
2. **NP:** Jako pěst na oko (*o něčem, co se vůbec nehodí, co doslova křičí*)

ÚSTA

1. **VP:** Mazat někomu med kolem úst (*falešně někomu lichotit, pochlebovat*)
2. **NP:** V ústech med, v srdci jed (*o falešném člověku, který něco jiného říká a něco jiného myslí*)

NOS

1. **VP:** Vodit / tahat někoho za nos (*klamat někoho, informovat jej nepravdivě; dělat si z něho blázna*)
2. **NP:** Nos jako okurka / bambule (*neforemný nebo oteklý*)

UCHO

1. **VP:** I stěny mají uši (*když něco sděluješ, dávej pozor, aby tě někdo neslyšel a tvá slova nezneužil*)
2. **NP:** Jedním uchem tam, druhým ven (*poslouchat někoho velice nepozorně, ledabyly; slyšet každé páté slovo*)

KRK

1. **VP:** Položit/ dát někomu nůž na krk (*dát někomu ultimátum; nutit někoho k něčemu hrozbou*)
2. **NP:** (Mít) krk jako žirafa / husa (*nadměrně dlouhý*)

ČELO

1. **VP:** Má to napsané na čele (*na první pohled je na něm všechno znát*)
2. **NP:** Vysoké čelo (*vypadat inteligentně*)

BRADA

1. **VP:** Má ještě mléko na bradě (*o mladém člověku, který nemá žádné zkušenosti*)
2. **NP:** (mít) kozí bradu / brada (*velká, vystupující, podlouhlá*)

ZÁDA

1. **VP:** Krýt někomu / si záda (*chránit někoho / se proti útoku zezadu nebo útokům vůbec*)
2. **NP:** Do očí med, za zády jed (*o falešném člověku, který vám při přímém kontaktu lichotí, ale ve vaši nepřítomnosti vás pomlouvá*)

ZADEK

1. **VP:** Lézt někomu do zadku (*podlézat někomu, falešně mu lichotit ve snaze získat jeho přízeň*)
2. **NP:** (Mít) zadek jako (štýrský) valach / klisna / kobyly / pivovarský kůň (*velký, objemný*)

BEDRA

1. **VP:** Vzít / brát něco na svá bedra (*přijmout / přijímat dobrovolně nějaký obtížný úkol, odpovědnost za něco*)

LOPATKA

1. **VP:** Položit někoho na lopatky (*přemoci někoho, zvítězit nad někým*)

BŘICHO

1. **VP:** Plazit se před někým po břiše (*chovat se vůči někomu velmi uctivě (nadřizenému) patolízalsky, být servilní*)
2. **NP:** Pivní břicho (*velké pivo z nadměrného pití piva*)

PRSA

1. **VP:** Hrát si hada na prsou (*věnovat svou přízeň někomu, kdo se posléze ukáže jako nehodný důvěry*)
2. **NP:** Prsama, vpřed! (*hrdě kupředu k cíli*)

PUPEK

1. **VP:** Přísahám na holý pupek (*žertem vymáhat stvrzení nějakého slibu anebo přísahat splnění nějakého slibu*)
2. **NP:** Pupek světa (*střed světa*)

HRUĎ

1. VP: Mít ptačí hrud' (*úzký, špatně vyvinutý, rachitický hrudník*)

RUKA

1. VP: Vzít / brát něco do (svých) rukou (*ujmout se rázně řízení něčeho / spravedlnosti / života*)
2. NP: Ruka zákona (*policejní aparát; být stíhán policejním aparátem*)

PRST

1. VP: Vycucát / nevyucat si něco z prstu (*vymyslet si / nevymyslet si nějakou zprávu*)
2. NP: (být) slabý jako prst (*slabý, tenký, hubený*)

DLAŇ

1. VP: Mít srdce na dlani (*o upřímném člověku*)
2. NP: Tvrdá dlaň-měkká duše (*pod tvrdou slupkou se často skrývá velmi citlivý člověk*)

RAMENO

1. VP: Vztít nohy na ramena (*utéct, prásknout do bot; rychle utíkat*)
2. NP: Rameno spravedlnosti (*policista*)

PALEC

1. VP: Držet někomu palce (*myslet na někoho v nějaké jeho těžké chvíli, být v duchu s ním, usilovně mu přát úspěch*)

LOKET

1. VP: Mít ostré / široké / tvrdé lokty (*být velmi ambiciózní, postupovat dopředu tvrdě a bezohledně; jít přes mrtvolu*)

PĚST

1. VP: Vládnout železnou / tvrdou pěstí (*tvrdě a nemilosrdně, být k lidem krutý*)

MALÍČEK

1. VP: Mít něco v malíčku / malíku (*dokonale něco znát nebo ovládat*)

NEHET

1. VP: Bránit se / držet se zuby nehty (*všemožně až urputně, všemi prostředky*)

PRSTENÍČEK

1. VP: Špendlíčkem kopat, hrabat prsteníčkem (*pozdě si uvědomovat ztrátu někoho, popř. trpce litovat své nevděčnosti k němu*)

NOHA

1. VP: Být samá ruka samá noha (*vytáhlý a hubený*)
2. NP: Kristova noho! (*zvolání při údivu, úleku, rozhořčení apod.; Panebože*)

PATA

1. VP: Lepí se někomu (smůla) na paty (*zpravidla o smůle, neštěstí; pronásledovat někoho*)
2. NP: Achillova pata (*zranitelné místo*)

KOLENO

1. VP: Lámat něco přes koleno (*prosazovat nebo řešit něco nikoli přesvědčováním, ale násilně*)

KOTNÍK

1. VP: Nesahat někomu ani po kotníky (*nevyrovnat se někomu, být horší*)

LÝTKO

1. VP: Zapalují se jí/mu lýtka (*začíná dospívat a mít zájem o kluky / holky*)

STEHNO

1. VP: Plácát se do stehen (*gesto vyjadřující velkou radost nebo velké veselí nad něčím*)

Příloha č. 3 Záznamový arch-automatická řeč

JAZYK - AUTOMATICKÁ ŘEČ (jednotlivé části těla)

Jméno:	Datum narození / věk: .....
Datum vyšetření:	Vyšetřoval: .....
Dg.:	Pozn.: .....

Instrukce: „Dokončete nebo doplňte rčení (popř. pořekadlo).“

Nácvik:

A. **Vykouřilo se mu to z .....** /hlavy/.; B. *(postupem času na to úplně zapomněl)*; C. Promiňte, zapomněl jsem Vám zavolat. Měl jsem hodně práce, že se mi to vykouřilo z hlavy.

A. .... /Hlavu/ **ti nikdo /za to/ neutrhne.**; B. *(nemusíš mít strach, že ti někdo vynadá nebo tě potrestám uděláš-li v určité věci chybu)*; C. Všichni víme, jak je to riskantní. Nikdo ti hlavu neutrhne, když se to nepodaří.

Lidské tělo jako celek

H:	Ztratit pro někoho/kvůli někomu ..... (hlavu) <i>(prudce se do někoho zamilovat)</i> Manželem Dagmar Havlové, rozené Veškrnové, byl Václav Havel, pro kterého ztratila hlavu.
O:	Kam jsi dal ..... (oči)? <i>(špatně jsi volil (zpravidla jde o volbu partnerky)</i> To je tvoje nová partnerka? Neví, kam jsi dal oči.
R:	Být bez něčeho/někoho jako bez ..... (ruky) <i>(něco nebo někoho velice postrádat)</i> Prosím tě, pomoz mi najít moje brýle, bez nich jsem jak bez ruky.

Orientace lidského těla v prostoru

H:	Skočit/vrhnout se/vrhat se do něčeho po ..... (hlavě) <i>(bez váhání se pustit do nějaké činnosti nebo řešení nějakého problému)</i> Neměl s podnikáním žádnou zkušenost, vrhl se do toho po hlavě.
O:	Zatmělo se mu před ..... (očíma)? <i>(nějaká zpráva nebo událost jej šokovala)</i> Když jsem rodičům oznámil, že se budu ženit, mámě se zatmělo před očima.
R:	Být loutkou v něčích ..... (rukou) <i>(dát se někým úplně ovládat)</i> Lucie Bílá byla pouhou loutkou v ruce skladatele Ondřeje Soukupa.

Lidské tělo a jeho vzhled jako agent hodnocení

H:	Mít .... (hlavu) jako vrabčí hnízdo/Mít na .... (hlavě) vrabčí hnízdo <i>(být neučesaný, neupravený)</i> Učeš se, máš na hlavě vrabčí hnízdo.
O:	Mít ..... (oči) jako ostříž/orel/jestřáb atd. <i>(mít velmi dobrý zrak, bystré slídivé oči, kterým nic neunikne)</i> Tomu nic neujde, má oči jako ostříž.
R:	Mít ..... (ruce) vytahané jako gorila/opice/orangutan <i>(dlouhé nebo unavené nesením něčeho těžkého)</i> Pomoz mi prosím s tou taškou, už mám ruce vytahané jako gorila.

Lidské tělo jako agent par excellence

H:	Nasadit někomu brouka/cvrčka/červa atd. do ..... (hlavy) <i>(vnuknout někomu nějakou znepokojivou myšlenku, vyrušit jej tak z klidu a přinutit k přemýšlení o nějakém problému)</i> S tou dovolenou v Řecku jste mi nasadila pěkného brouka do hlavy.
O:	Nevěřit svým/vlastním ..... (očím) <i>(být něčím překvapen, šokován, nevěřicně na něco zírat)</i> Když jsem přišla domů, nevěřila jsem svým očím. Byt byl prázdný, veškeré zařízení bylo odstěhováno.
R:	Požádat nějakou ženu o ..... (ruku) <i>(nabídnout nějaké ženě manželství)</i> Pamatuju si, jak jsem požádal svou ženu o ruku.

Lidské tělo jako agent obětování

H:	Risikovat/nasazovat (pro/za někoho) svou (vlastní) ..... (hlavu) <i>(být schopen obětovat se (nasazovat) život pro někoho; dát život v sázku)</i>
O:	Oko za ..... (oko), zub za zub <i>(jedná se o požadavek spravedlnosti jako takový ("trest má být úměrný přečinu))</i>
R:	Dát/nedat za něco/někoho/strkat za někoho ..... (ruku) do ohně <i>(dát se někým úplně ovládat)</i> Za své přátele bych dal ruku do ohně.

Lidské tělo jako agent emocí

H:	Rvát si/trhat si vlasy na ..... (hlavě) <i>(obrazné gesto vyjadřující zoufalství)</i> Už to nemůžu poslouchat, za chvíli si budu rvát vlasy na hlavě.
O:	Probodávat/probodnout někoho ..... (očima) <i>(dívat se na někoho nenávislně; vrhat nenávislné pohledy)</i> Ten člověk tě musí nenávidět, celý večer tě doslova probodával očima.
R:	Mnout si ..... (ruce) (nad něčím) <i>(třít si jednu ruku o druhou na znamení spokojenosti a radosti (někdy poťouchlé) nad nějakým výsledkem)</i> Majitelé restaurací si mnou ruce - horké léto jim přinese slušný zisk.

Lidské tělo jako prostředek interpersonální komunikace

H:	Mít nasráno v ..... (hlavě) <i>(hloupý, tupý, neinteligentní člověk, nevzdělanec)</i> Je zbytečné se ho na cokoli ptát, má nasráno v hlavě.
O:	Vyser si ..... (oko) <i>(hrubé, urážlivé odbytí někoho; dej mi pokoj, přestaň mě otravovat; polib mi šos; jdi se vycpat, bodnout)</i>
R:	Mít nasráno v ..... (rukách)/ Mít posrané ..... (ruce) <i>(být neobratný, nešikovný, nemehlo)</i>

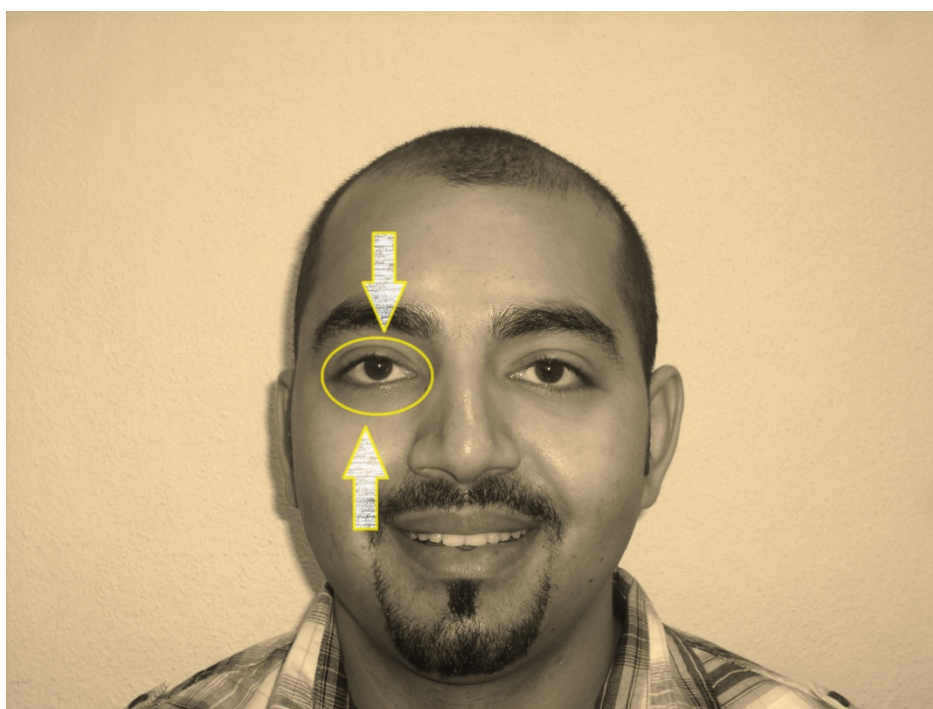
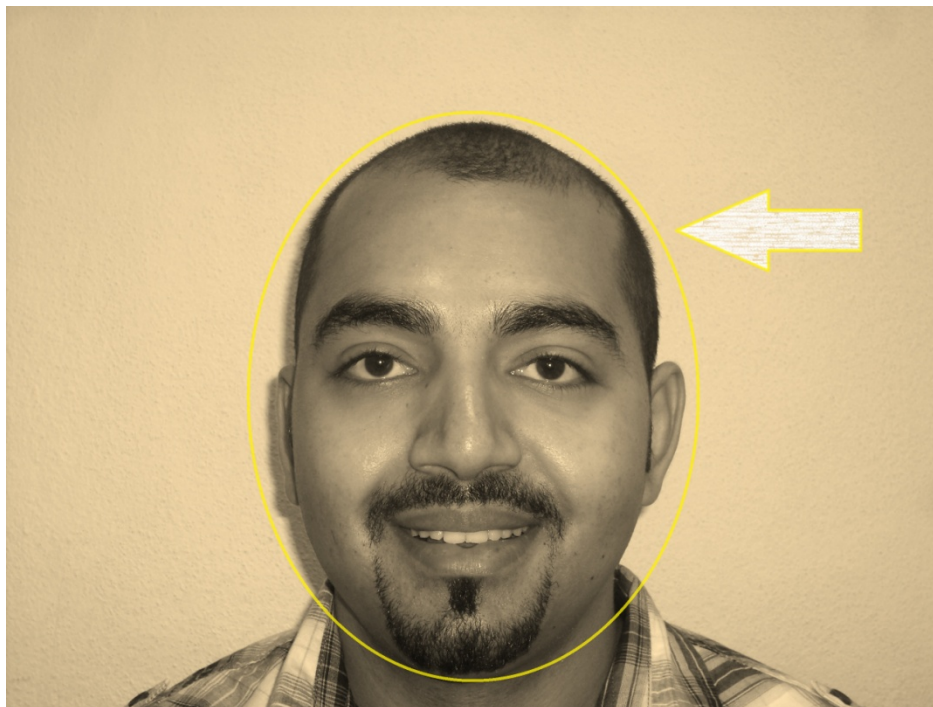
VYHODNOCENÍ

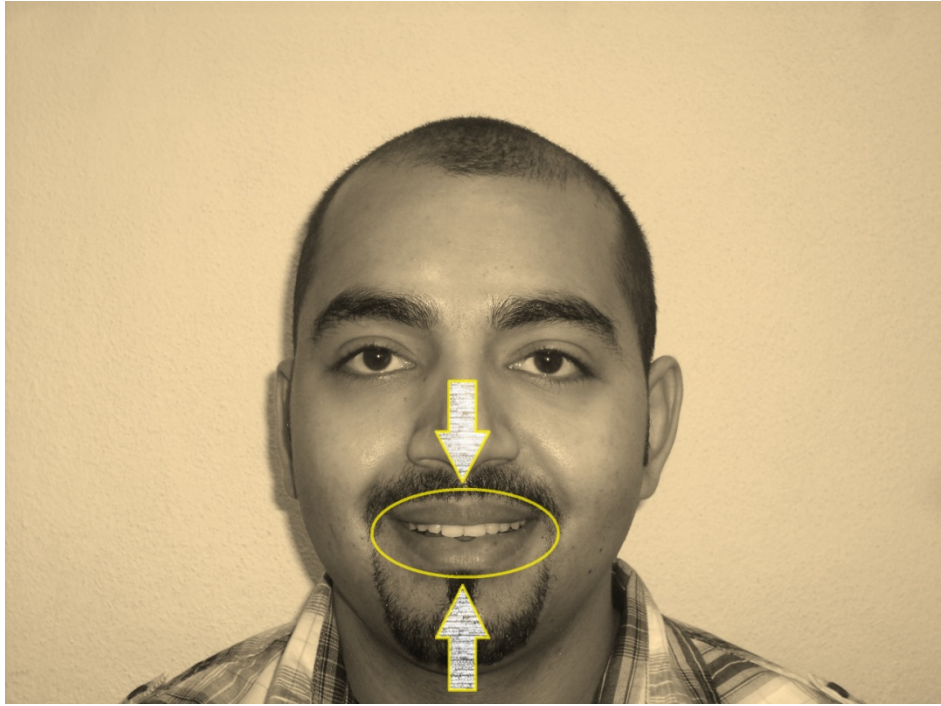
Celkem	/ 42
---------------	------

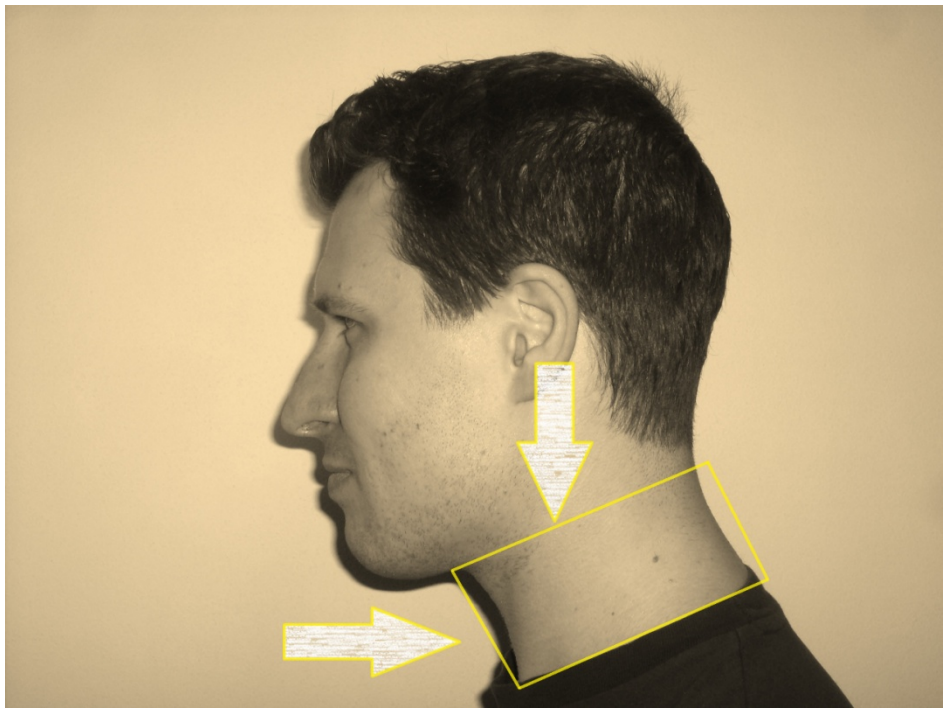
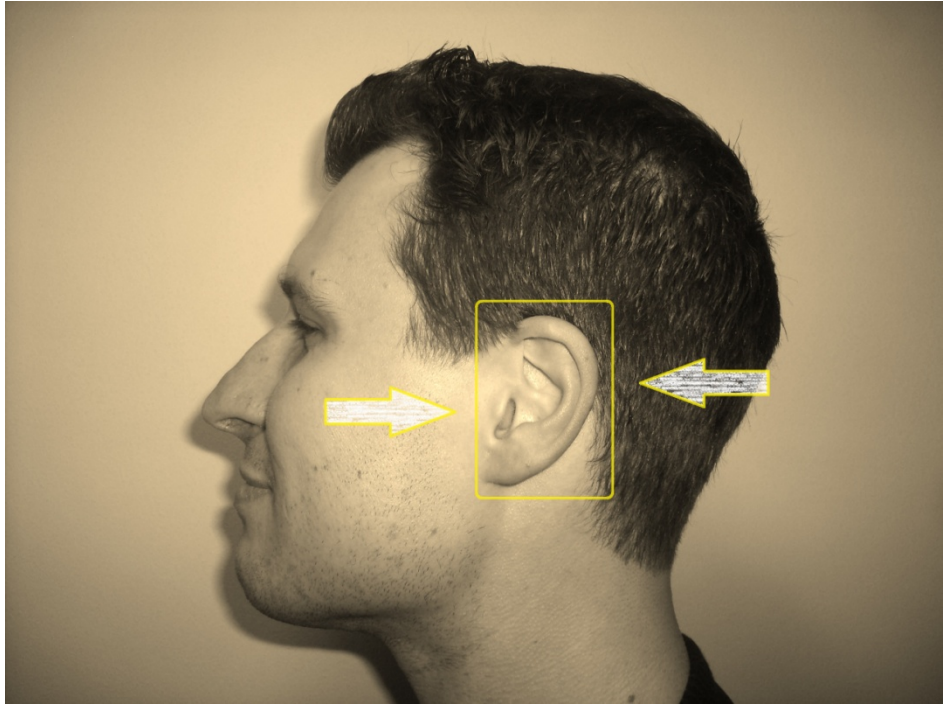
HODNOCENÍ

Správná odpověď	→ 2 b.
Nesprávná či žádná odpověď	→ 0 b.

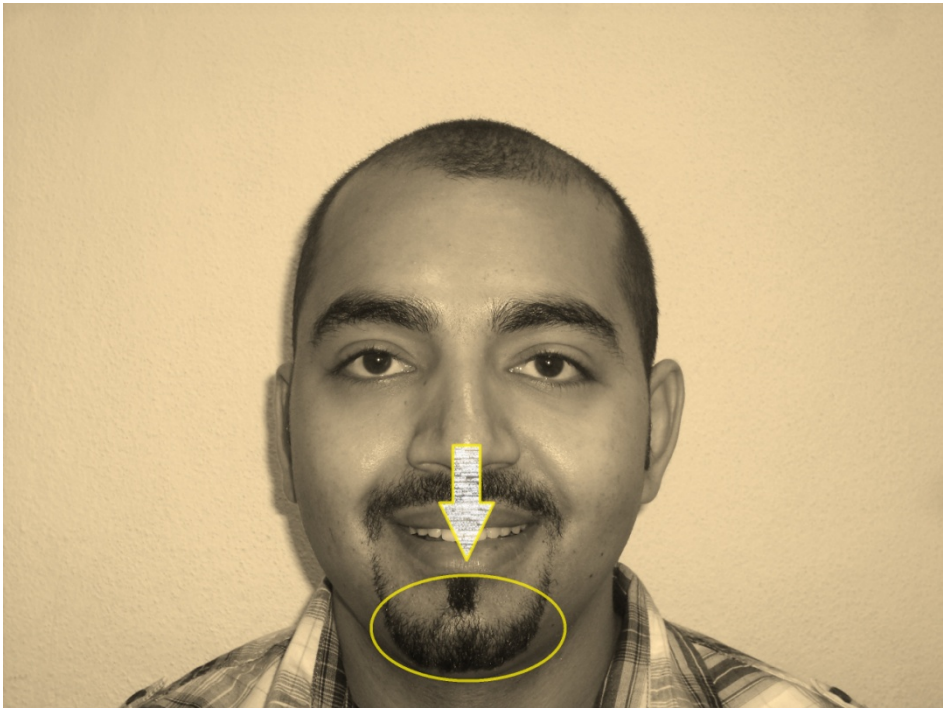
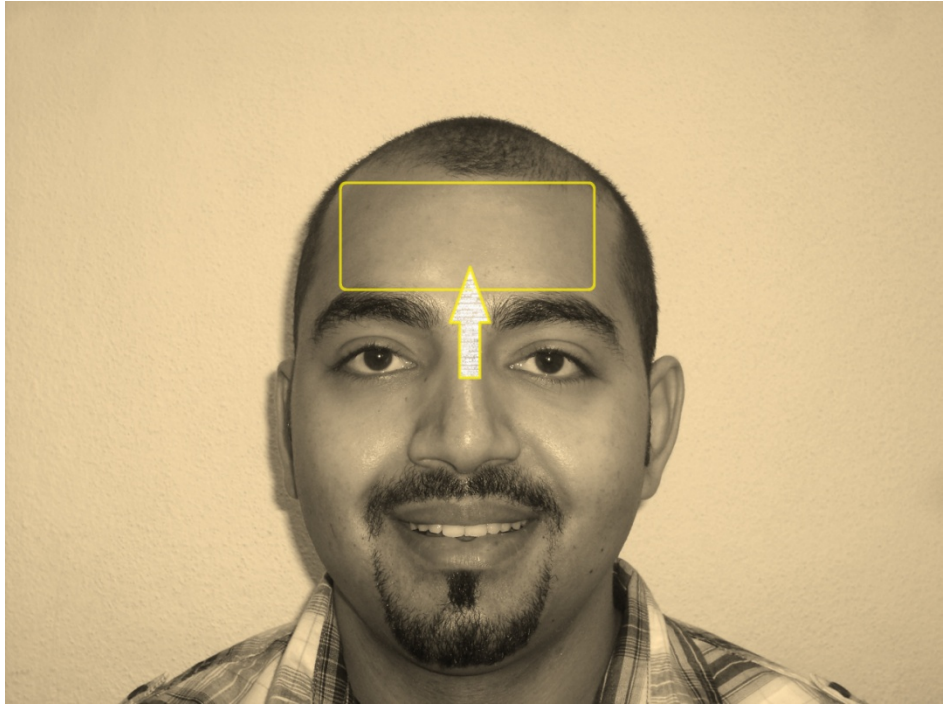
Příloha č. 4 Obrazový materiál

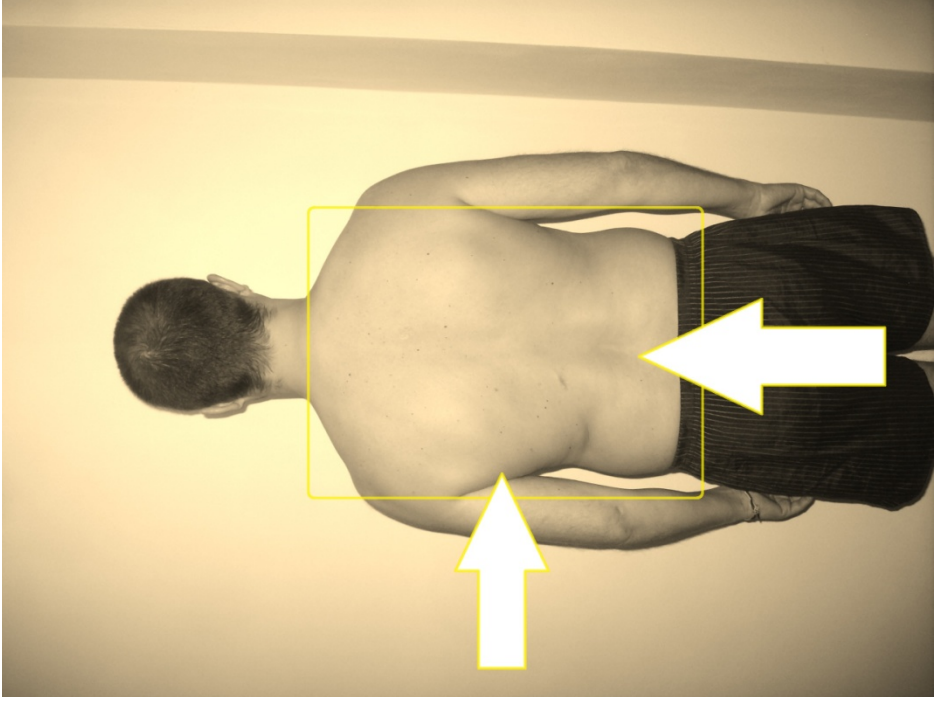

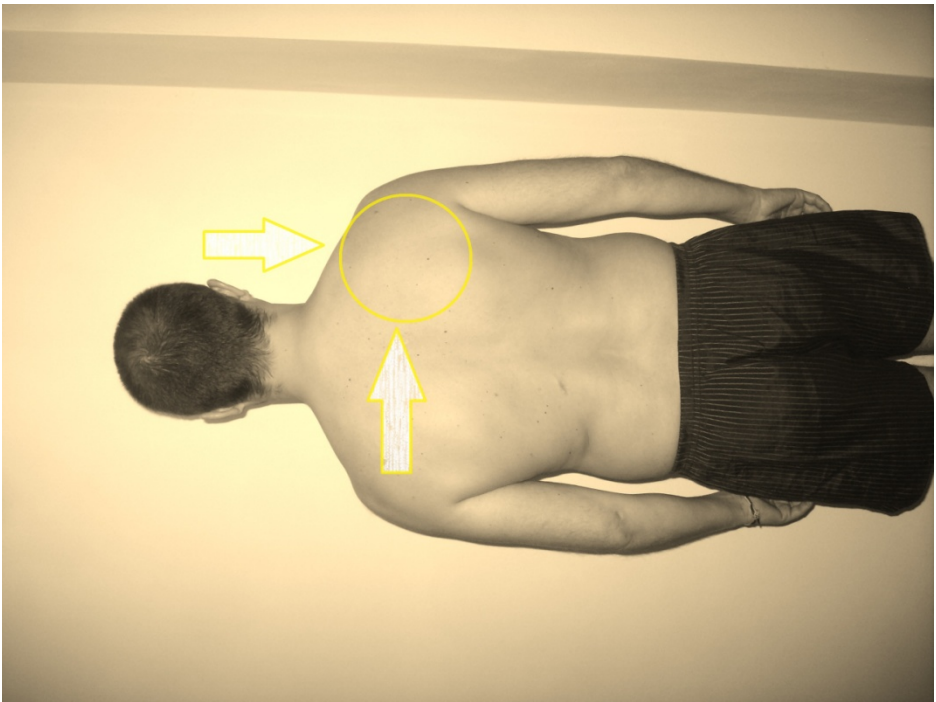
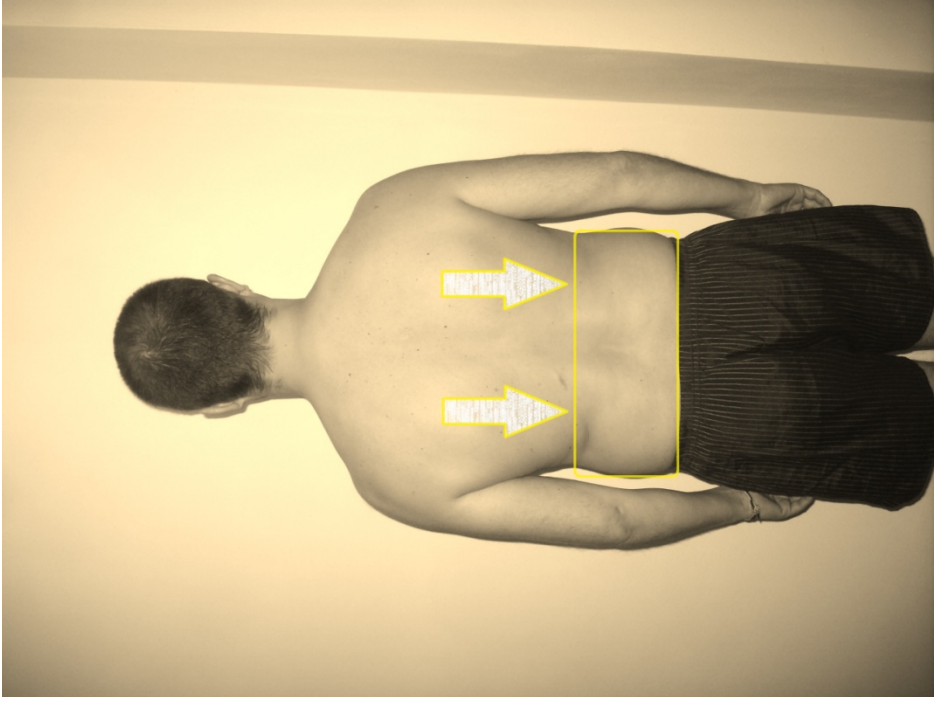

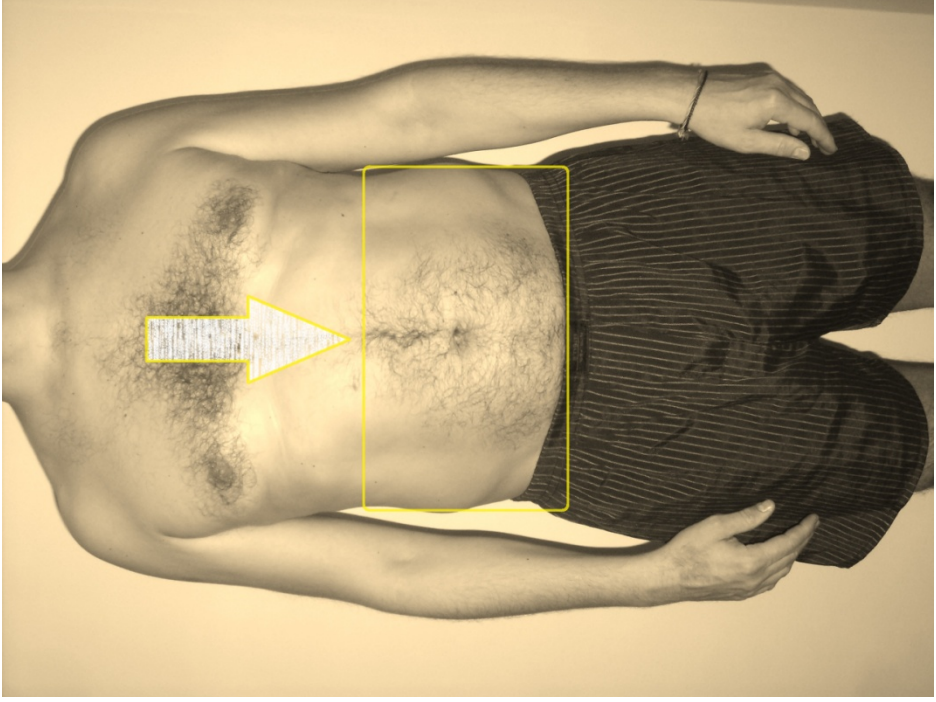

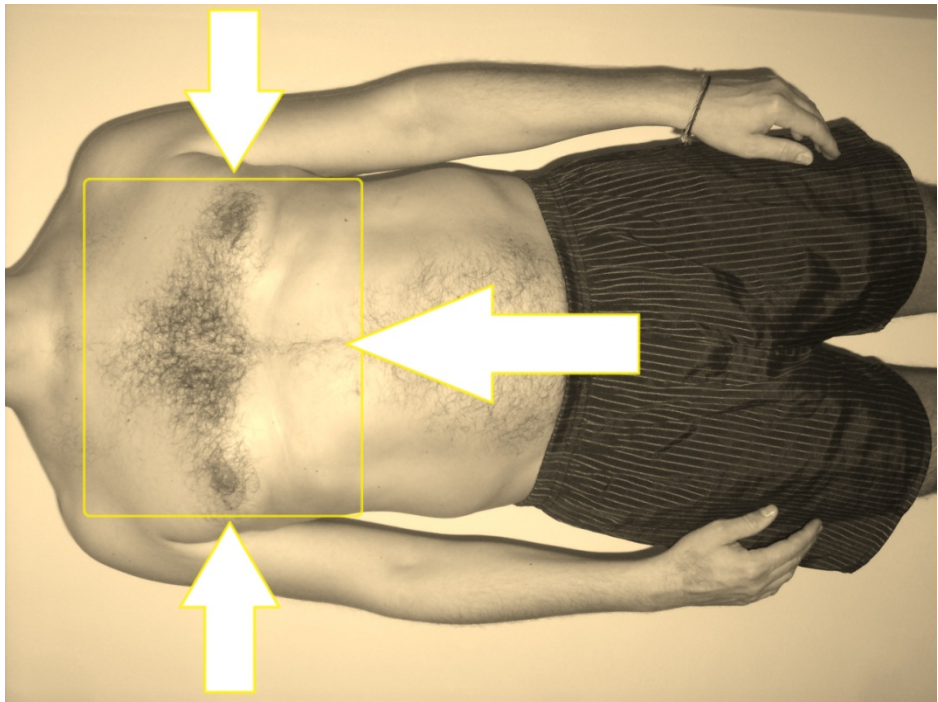

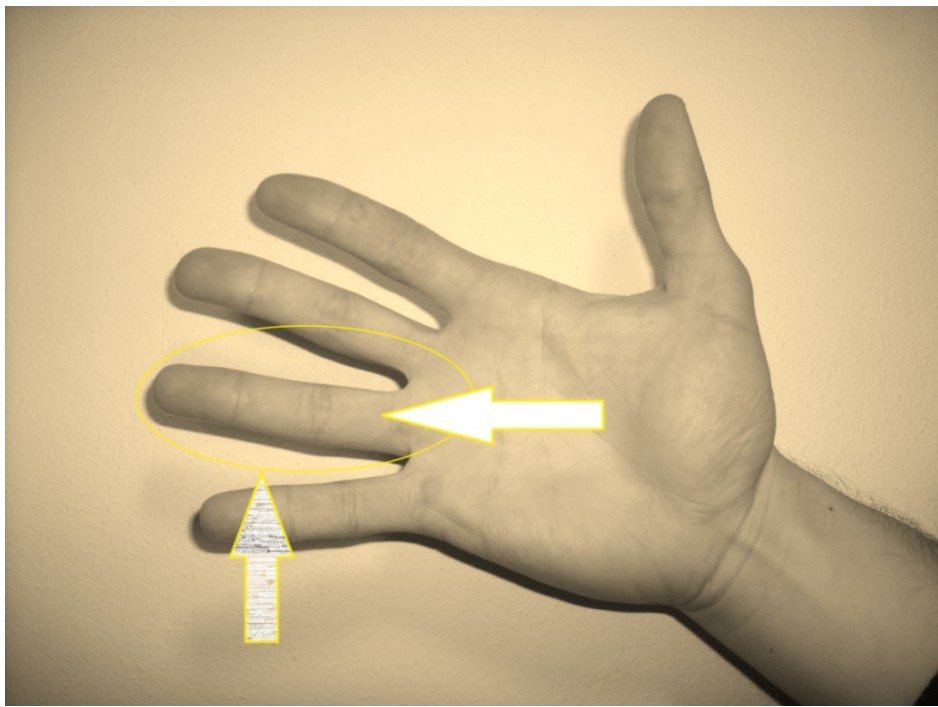
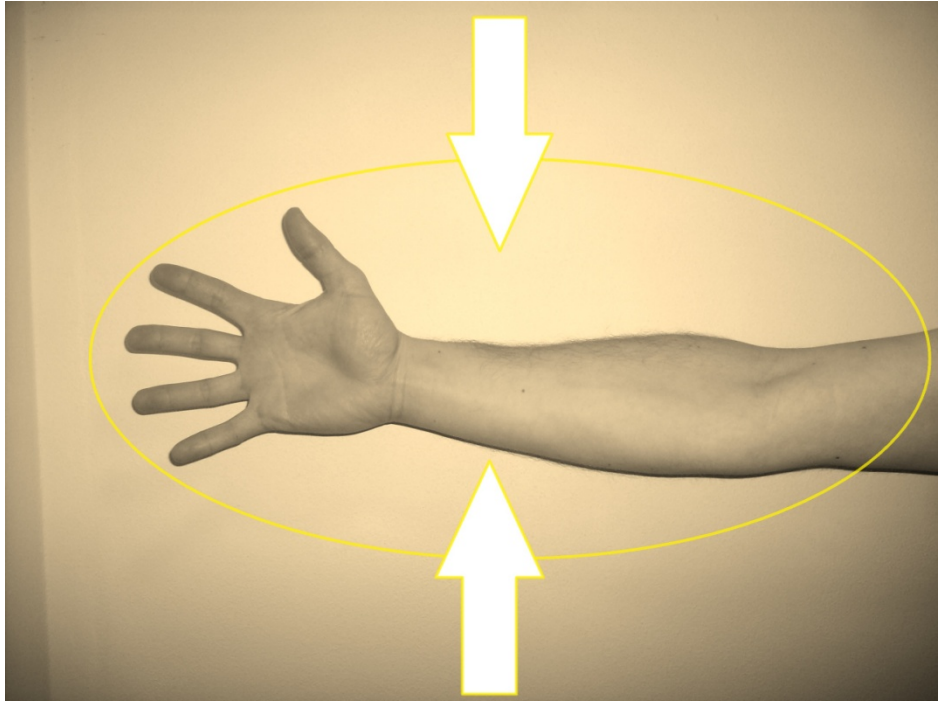

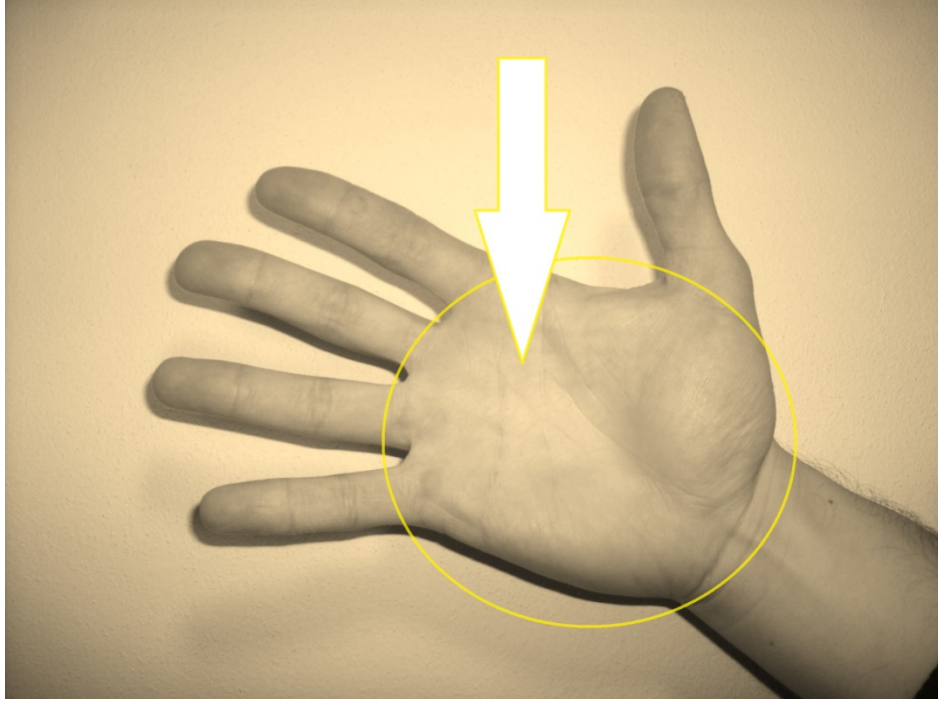

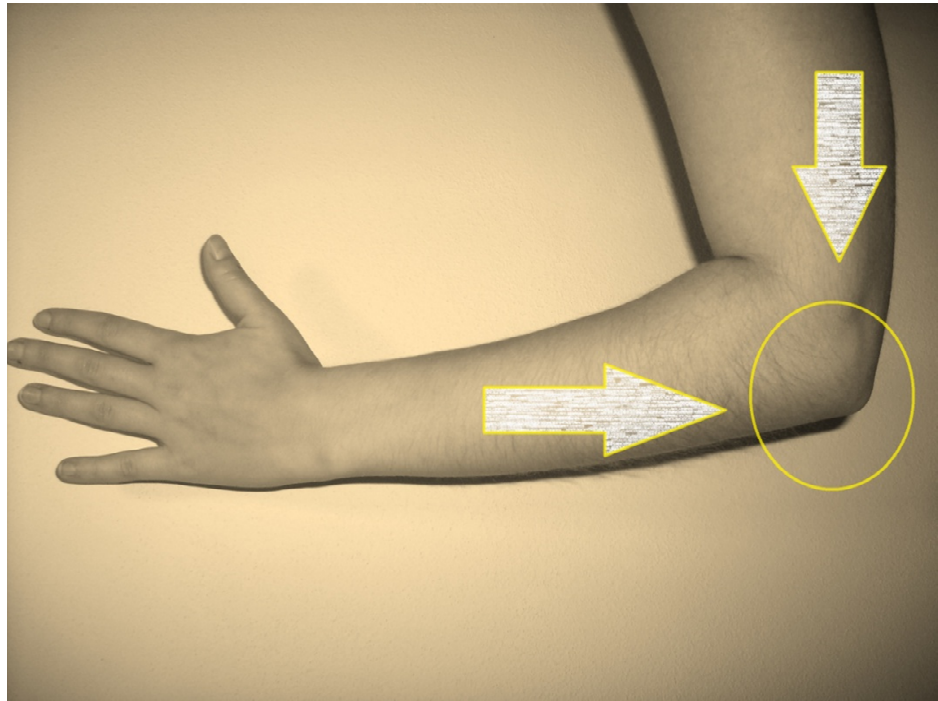
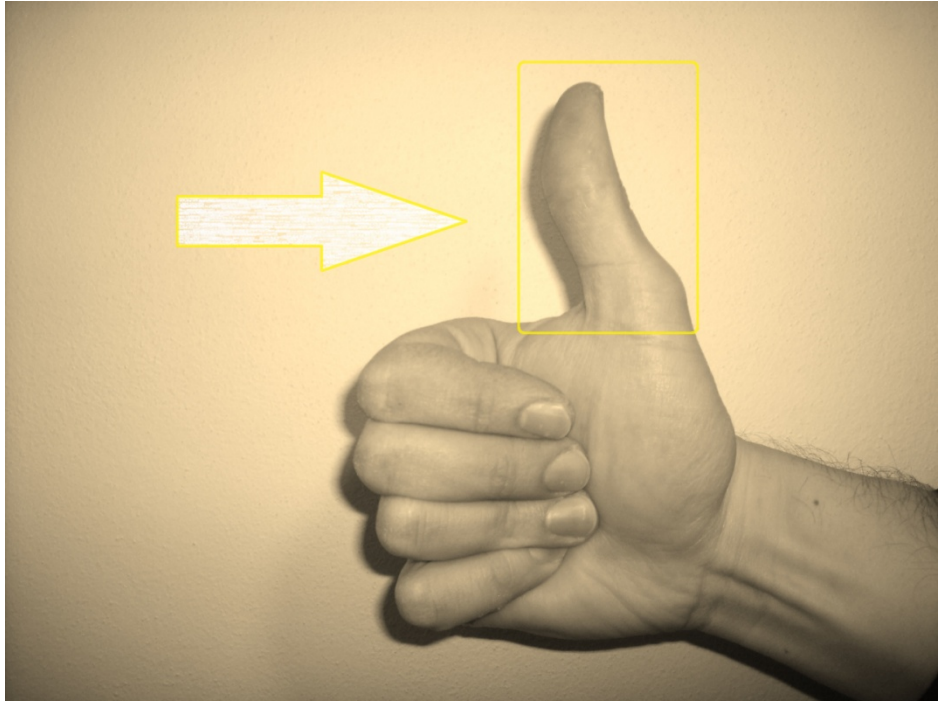

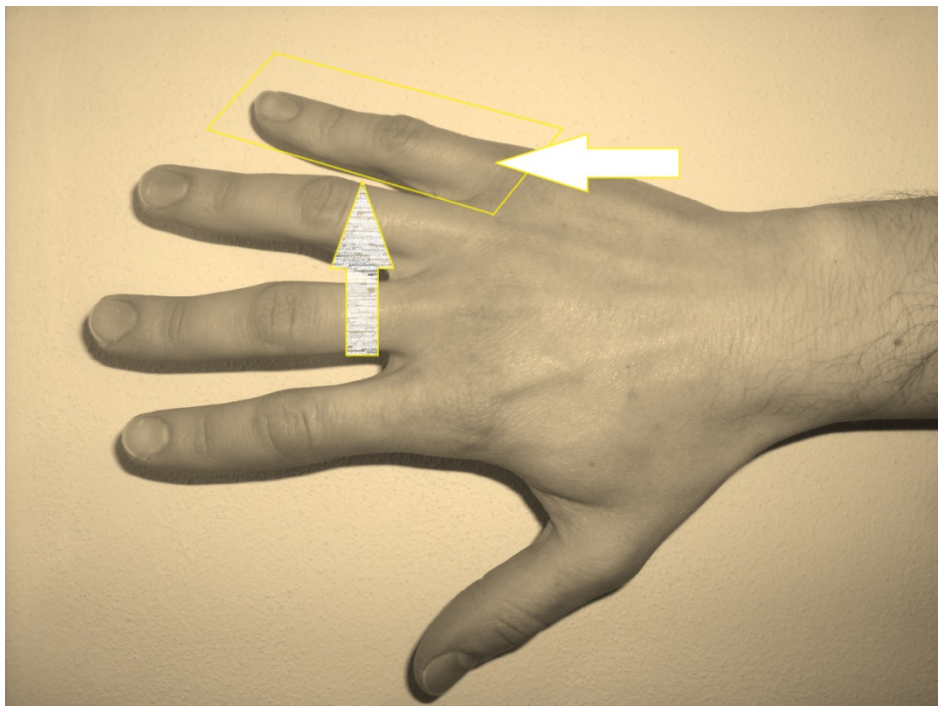
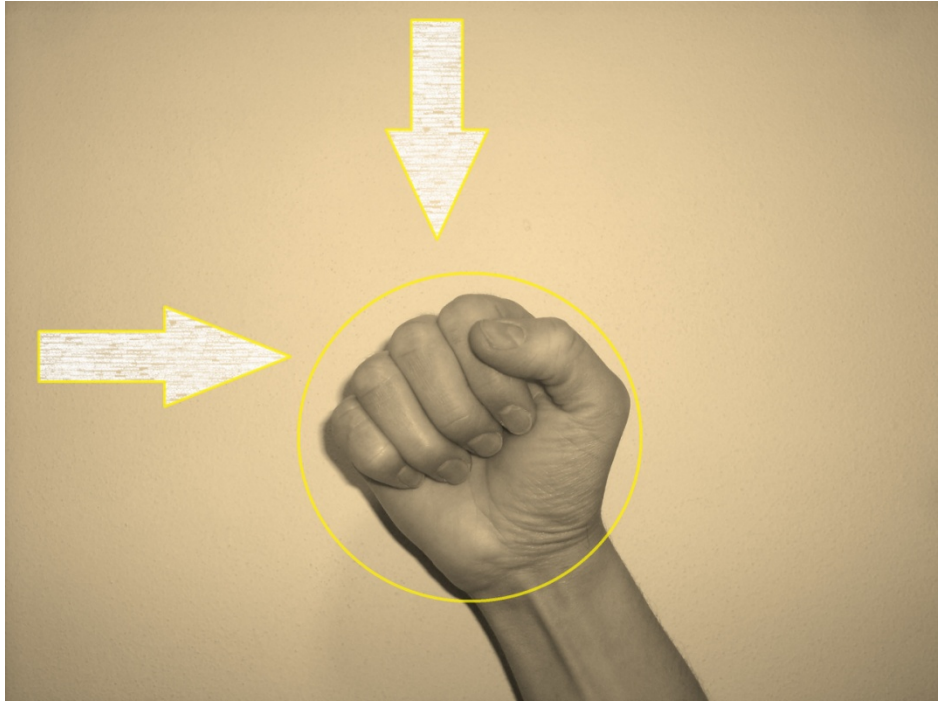

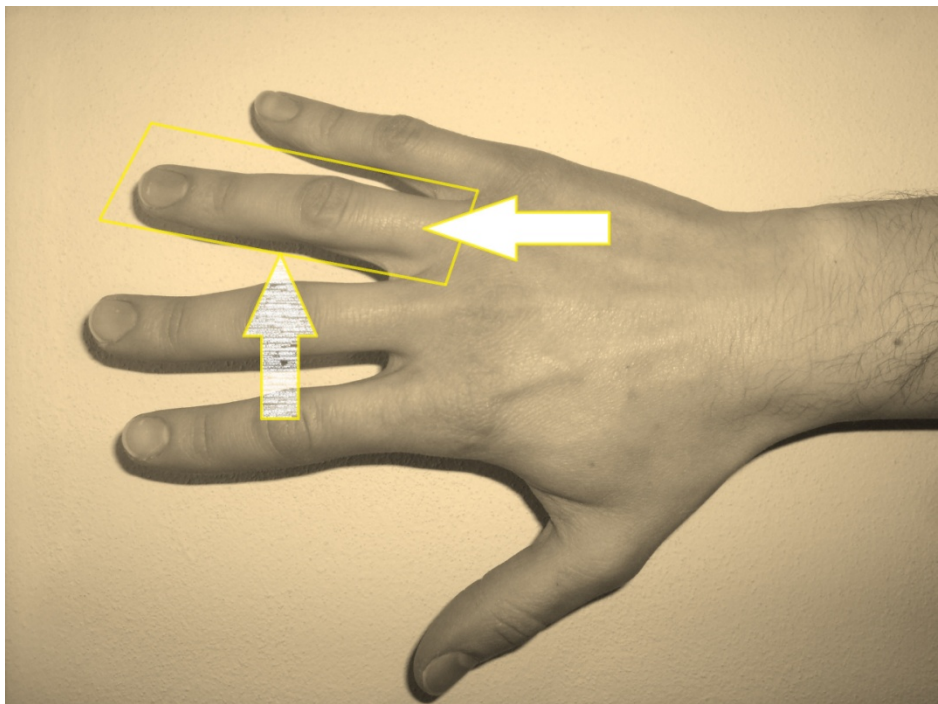
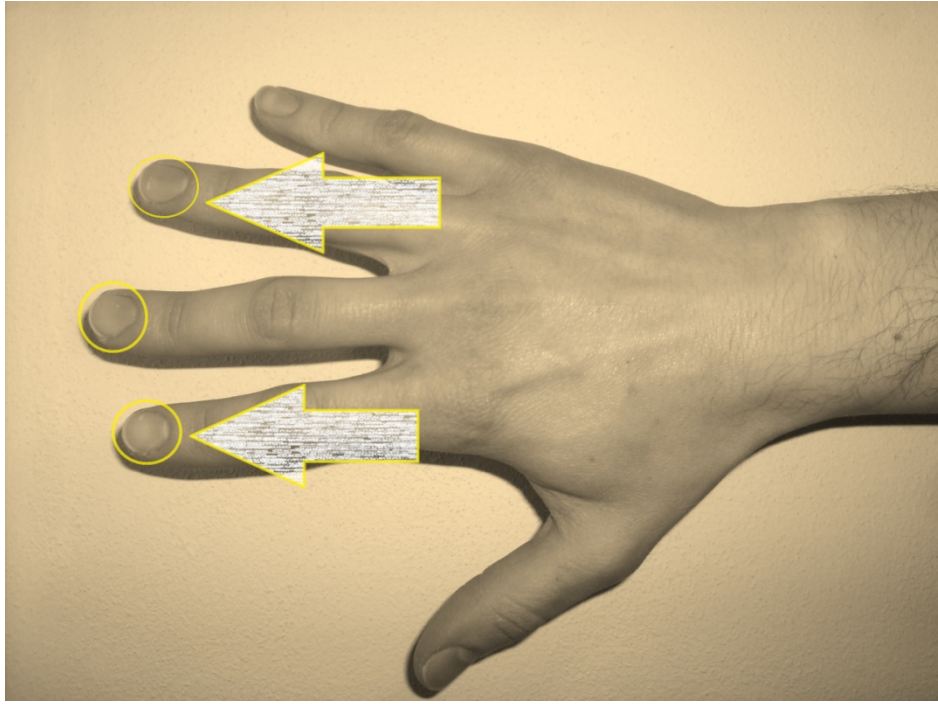

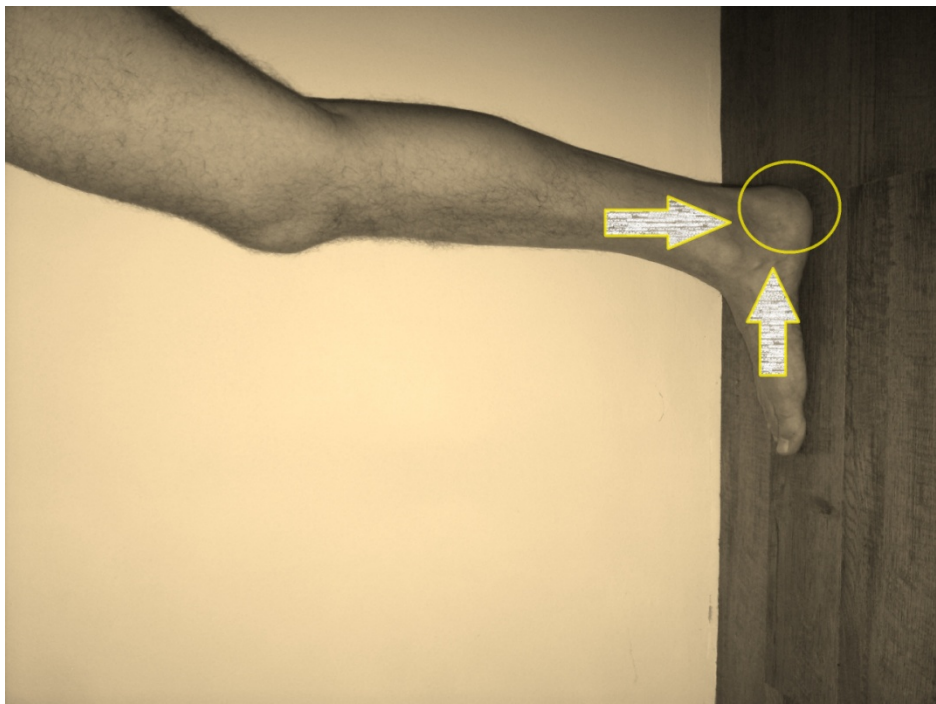
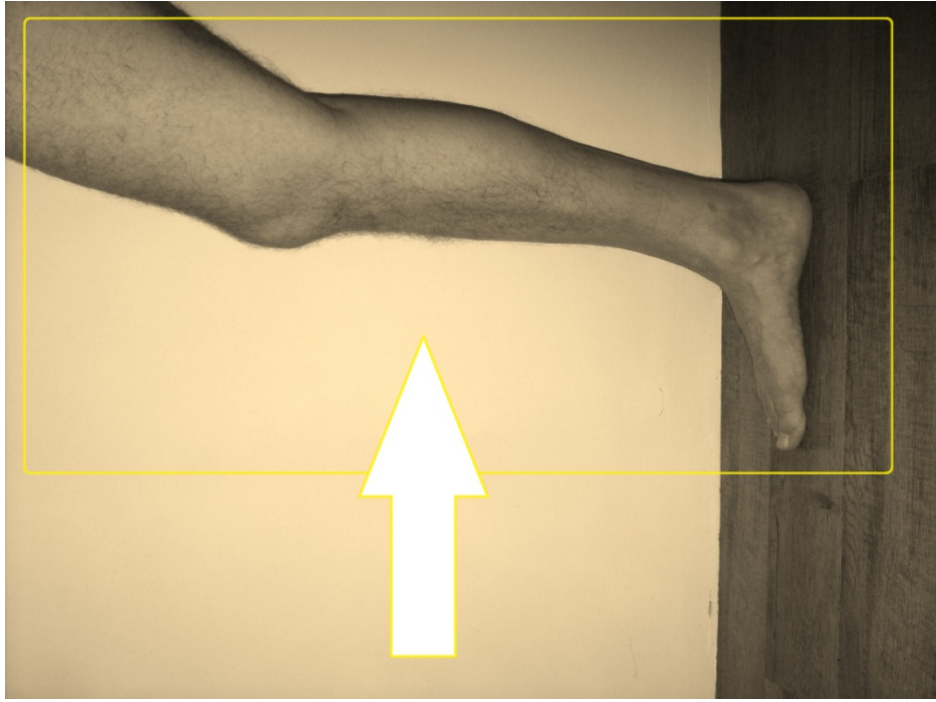

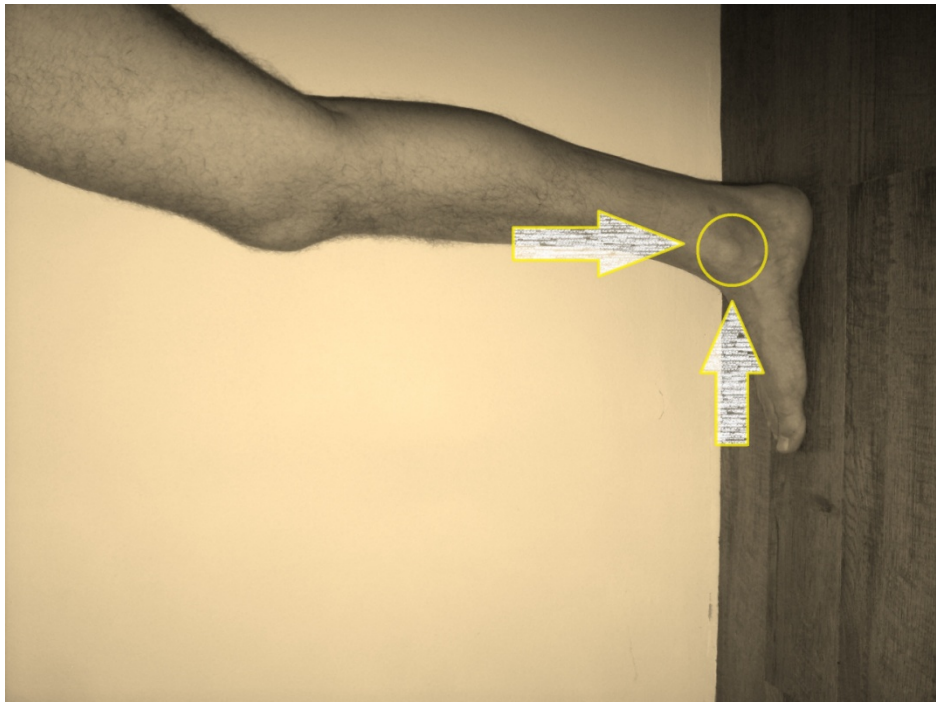
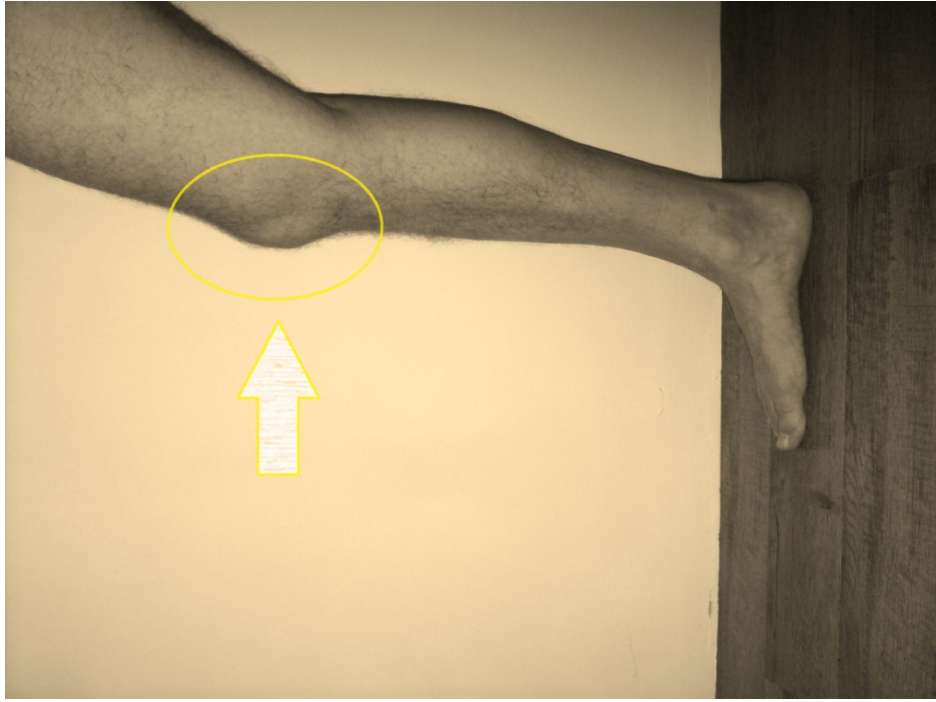

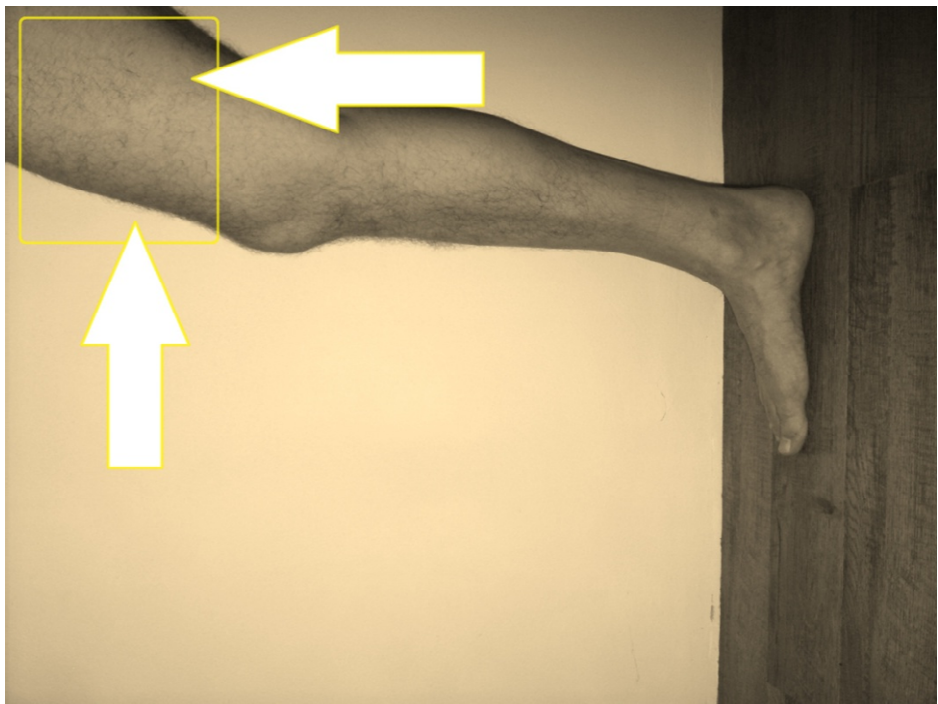
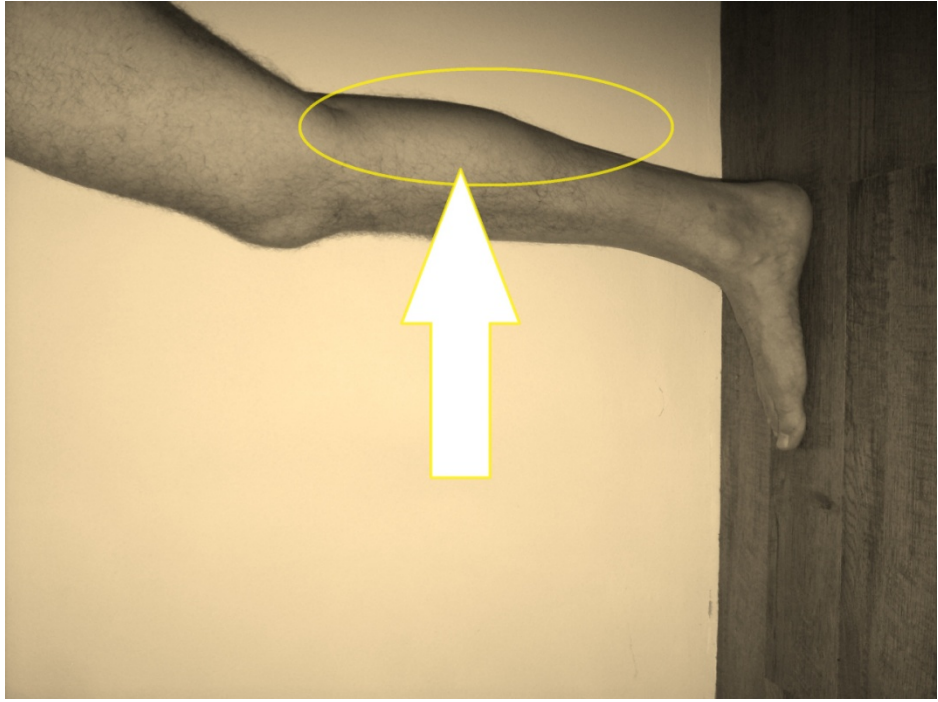

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Helena Friedrichová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	doc. Mgr. Kateřina Vitásková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Alternativní pohled na logopedickou intervenci u osob s Brocovou afázií
Název v angličtině:	Alternative Perspective on Speech Therapy for People Suffering from Broca Aphasia
Anotace práce:	Diplomová práce se snaží poukázat na nové možnosti v logopedické intervenci u osob s Brocovou afázií, jež je determinována lingvisticky, tj. kognitivní lingvistikou a somatickou frazeologií. Při aplikaci metodologicky vycházíme z kognitivní lingvistiky, jak ji vymezují G. Lakoff a M. Johnson v knize <i>Metafory, kterými žijeme</i> , a ze somatické frazeologie, která je součástí tematicky vytvořeného frazeologického slovníku E. Mrhačové <i>Názvy částí lidského těla v české a polské frazeologii a idiomatice</i> .
Klíčová slova:	kognitivní lingvistika - metafora - tělo a tělesnost - frazeologie - somatická frazeologie - logopedie - afázie - Brocova afázie - logopedická intervence
Anotace v angličtině:	This diploma work is trying to show new possibilities in speech therapy for people suffering from Broca aphasia which is specified in a linguistic way – cognitive linguistic and somatic phraseology. The process of application is based on cognitive linguistics defined by a book called in Czech <i>Metafory, kterými žijeme</i> by G. Lakoff and M. Johnson, and on somatic phraseology which is a part of a dictionary called in Czech <i>Názvy částí lidského těla v české a polské frazeologii a idiomatice</i> by E. Mrhačová.
Klíčová slova v angličtině:	cognitive linguistics - metaphor - body and fleshliness - phraseology - somatic phraseology - speech therapy - aphasia - Broca aphasia
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 Záznamový arch-pojmenování Příloha č. 2 Ustálené slovní spojení verbální povahy (finální pozice) a nominální povahy Příloha č. 3 Záznamový arch-automatická řeč Příloha č. 4 Obrazový materiál
Rozsah práce:	87 stran + 22 stran příloh
Jazyk práce:	čeština